

UNIVERSITETET I OSLO

Samtidshistoriske perspektiver

for internasjonalisering, som ledd i næringslivets kunnskapsmessige omstilling. Problemet slik det artet seg i ettertid, er at denne visjonen hadde svak eller ingen forankring i de eksisterende strukturene ved UiO – i det man kan kalle internasjonaliseringens realpolitikk. Slik forble strategien «ovenfra ned» svakt koplet til universitetet slik det så ut nedenfra. Bistandsperspektivet skygget dessuten for hva som var i ferd med å skje i det norske samfunnet: at innvandrere og flyktninger søkte til universiteter og høyskoler for å kunne være til egen og velferdsstatens nytte.

Når det gjelder identitetsdanningen blant dagens minoritetsungdom, synes UiOs minoritetsstudenter å spille mer direkte inn i samfunnsdebatten om innvandring. I motsetning til hva man ser i et land som Nederland, hvor det ikke er lov å ha studentorganisasjoner knyttet til islam, så har åpenheten i den norske universitetsmodellen også muliggjort en fornying av den muslimske identiteten både innenfra og nedenfra i tråd med hva man gjerne har forbundet med universitetets vestlig liberale verdier. Dette er ikke minst tydelig blant kvinnelige minoritetsstudenter. Det studentdrevne organisasjonslivet på Blindern viser i dag betydelig aktivitet og vilje til å utforske og fornye den muslimske identiteten langs linjer som er mer forenlig med etablert kjønnsforståelser ved det statsfinansierte norske universitetet. Muslimsk Studentsamfunn (MSS), som i dag framstår som eksponent for den norske muslimske identiteten, har flere kvinnelige medlemmer enn mannlige. Dette har gjort MSS med Universitetet i Oslo til arnested for en ny generasjon feminister som har hentet inspirasjon fra den likestilte, norske staten. Som Bushra Ishaq forteller fra sitt engasjement i foreningen i slutten av 2000-årene, ble kjønnskvolterering etter hvert brukt med omvendt fortegn i MSS – for å forhindre en total feminisering av ledervervene: «Til slutt var vi bare kvinner i styret [...] så vi måtte kjønnskvoltere muslimske menn – og jeg tenker at det er noe UiO har bidratt med.»⁴¹⁴

DEL 2

Den store økologiske vekkingen som har hjemsøkt vårt land

PEDER ANKER

« – Europas Tibet, høyhimlet, tyst
Og nesten endeløst, som tankene.»
«Anderledeslandet», Rolf Jacobsen¹

Global oppvarming dominerer i dag miljødebatten, og med det har fagfeltet klimatologi fått en dominerende politisk relevans. Slik har det imidlertid ikke alltid vært. Inntil nylig var det den økologiske bevegelsen som dominerte den miljøpolitiske debatten, mens klimatologer kjempet på sidelinjen om offentlighetens gunst. Dette kapittelet omhandler det økologiske perspektivets vekst og fall i norsk miljødebatt, med særlig vekt på Universitetet i Oslos rolle.

I sin berømte forelesning «Vitenskap som yrke» fortalte Max Weber sine studenter at forskere verken kunne eller burde svare på spørsmål av typen «Hva skal vi gjøre? Hvordan skal vi leve?». I stedet ba han dem om å se på vitenskap som «et fagmessig drevet 'yrke' som tjener selvbesinnelsen og sakkunnskapen, og ikke en nådegave hos seere og profeter som skjenker helbredelse og åpenbaringer».² I 1970-årene ble Webers ideal om en verdinøytral vitenskap sett på som noe suspekt av en økologisk bevegelse som aktivt søkte å gi vitenskapelige råd om hvordan man kunne løse økokrisen, og om hva som skulle til for å leve i harmoni med naturen. Økologi fikk med det en profetisk status, der forskere og filosofiske «seere» tilbød studenter og samfunnet økologisk helbredelse. Kapittelet søker å beskrive hvordan denne vekkingen ble formet som et alternativ til den kalde krigens bipolare ideologiske dynamikk. Med begreper som «økofilosofi», «økosofi», «økopolitikk», «økopopulisme», «økofeminisme» og «økoteologi» ble det knyttet sterke bånd mellom naturvitenskap og humaniora.

Økologi var en akademisk faglig tilnærming til hvordan man best burde hanskles med miljøproblemer. Økologi kom likevel til å bety ulike ting for ulike grupperinger og fagkulturer. Siden historien om den akademiske miljødebatten ved universitetet ikke er uniform, vil jeg beskrive den samme historien flere ganger sett fra ulike faglige ståsteder. Først kommer historien om hvordan økologi etablerte seg som fagretning innenfor biologifaget, med vekt på betydningen av friluftslivskultur for forskerne. Dernest går jeg igjen tilbake i tid for å se på økologiske ideer i lys av hva filosofene tenkte og – ikke minst – gjorde. Teologene fulgte økologidebatten nøye, noe som blir neste tema, før jeg gjenforteller historien i lys av geologisk forskning. Til slutt påbegynner jeg en siste historie om tverrfaglig økologiforskning i lys av den kalde krigens vitenskapspolitiske landskap.

I tillegg til ulike faglige perspektiver forsøker jeg også å få frem et sosialt tverrsnitt av debatten ved universitetet. Det har ført til at ukjente studenters essayer og avhandlinger blir dratt frem i lyset, mens flere kjente navn i norsk offentlighet er fraværende eller skjøvet ned i fotnotene. En rød tråd i kapitlet er den rene grunnforskningens politikk og hvordan akademisk debatt har formet samfunnet, og omvendt. Forskere inspirert av økologi satt så visst ikke i noe elfenbenstårn.

Høyfjellsøkologi

I 1960-årene ble mange av gårdene som stod tomme etter hardt arbeidende fjell- og fiskebønder, kjøpt opp av ferierende byfolk som søkte å fylle sin fritid med landlig friluftsliv. Dette var en del av oppsvinget i friluftslivet på Norges mest maleriske steder, som forvandlet denne naturen fra et arbeidssted til et fritidssted. Både på fjellet og langs kysten ble det bygd titusenvis av nye hytter. Omkring 1970 hadde 15 % av Norges 3,7 millioner innbyggere sine egne private feriehus, til sammen 190 000 hytter. Antallet var radikalt økende. En fjerdedel av disse hyttene var bygd etter 1965. Dette friluftslivet engasjerte hele Norge.³ I 1970 var det bare 16 % av befolkningen som ikke deltok i en eller annen form for friluftsliv, et fenomen som gjenspeilte nasjonens økende velstand.⁴ I denne prosessen vokste friluftslivet til en betydelig næring med egne interessegrupper som forsvarte naturen som et fritidssted. Kampen for opprettelsen av nasjonalparker, som tiltok i styrke i årene fra den første parken kom i 1962, til en rekke nye parker ble etablert i 1971, vitner om turistindustriens økende makt. Friluftsliv i form av hytteutbygging hadde en lang større ødeleggende effekt på landskapet enn kraftutbygging, skjønt virkningen ikke var tilsvarende konsentrert. Men ettersom store demninger og rørgater ikke var i overensstemmelse med friluftslivets agenda, var interessekonflikter ikke til å unngå når flere store kraftutbyggingsprosjekter ble forsøkt realisert i de samme årene.

De formative årene for økologisk forskning i Norge fant sted i denne perioden og i disse omgivelsene, og måten økologene kom til å forstå naturen på, gjenspeilte deres

opplevelse av naturen som feriested. De ble sterke lobbyister for store nasjonalparker som skulle sikre hytteeiere og fremtidens turister opplevelsen av den naturen som de selv likte best. De argumenterte ofte med at nærhet til uberørt natur var nødvendig for folkehelsen. Økologen Eilif Dahl (1916–1993) så urbane sosiale problemer som et resultat av mangel på kontakt med naturen. Mennesker har et emosjonelt «behov for trivsel», pleide han å hevde, som bare kan bli tilfredsstillt gjennom «møtet med naturen».⁵ Mange av hans kolleger var enige. Et liv uten friluftslivskultur kunne føre til en farlig urban «ghetto-tilværelse» ettersom mennesket «krever rekreasjon, og i økende grad rekreasjon ved naturkontakt».⁶

Hovedstedet for økologisk forskning i Norge var Høyfjellsøkologisk forskningsstasjon på Finse, som ble opprettet i 1965, midt i et hovedområde for norsk friluftsliv. Rallarboliger og hytter brukt av jernbanepersonell fra rundt århundreskiftet ble her omgjort til eksklusive ferieboliger rett ved siden av et velkjent sportshotell, et stort herberge eid av Den Norske Turistforening og en mengde nye private hytter. Dit kunne tusenvis av feriegjester komme for å nyte et av Norges vakreste fjellområder. Zoologene Arne Semb-Johansson (1919–2001) og Eivind Østbye (f. 1935) grunnla forskningsstasjonen med økonomisk støtte fra Universitet i Oslo.⁷ I tråd med trenden i området omgjorde de et utrangert kraftverk til en hytte for forskning og undervisning av kandidater.⁸ De første forelesningene over emnet ble gitt av Semb-Johansson og Østbye ved Universitetet i Oslo i 1962 og av Dahl ved landbrukshøgskolen på Ås i 1963. Deres forelesninger var viet energikretsløpet i naturen, slik det var beskrevet av den amerikanske økologen Eugene P. Odum (1913–2000).⁹ Denne metoden skulle dominere norsk økologisk forskning, som kom til å fokusere på økosystemets energibalanse mellom arter.¹⁰ Dette var særlig tilfellet for forskere som arbeidet ved stasjonen på Finse, hvor Semb-Johansen og Østbye holdt kursene sine. Disse kursene i høyfjellsøkologi tilførte betydelig moment til feltet siden det var enklere å undervise i og studere de biotiske forholdene på fjellet.¹¹

Sommerekursjonene til det maleriske høyfjellsområdet på Finse var meget populære, siden både studenter og lærere fikk følelsen av å gjøre noe nyttig og trivelig i sommerferien. Det er vanskelig å vite noe særlig om økologenes personlige motivasjon, men man kan trygt si at flertallet av dem og studentene som ga seg i kast med dette forskningsfeltet, var lidenskapelig opptatt av friluftsliv. For eksempel var medlemskap i turistforeningen, nasjonens største eier av hytter med over 60 000 medlemmer, for de fleste en selvfølge. Det ble av studenter og forskere utført mer enn 800 dager med forskning ved stasjonen mellom årene 1965 og 1970. De fleste av forskerne var involvert i den norske delen av International Biological Programme (IBP), og noen bodde på Finse på helårsbasis for å studere økologiske forhold om vinteren. Stortinget satte i 1970 av nok midler til å bygge en ny 700 kvadratmeter stor bygning som skulle eies av Universitetet i Oslo og Universitetet i Bergen i fellesskap. Da den stod ferdig i 1972, var den trolig den største og dyreste økologiske forskningsstasjonen i Europa. Den ga rom for å avholde store kurs, som vanligvis fant sted i august.

Høyfjellsøkologisk forskningsstasjon på Finse, som eies og drives av både Universitetet i Oslo og Universitetet i Bergen. Da den stod ferdig i 1972, var den trolig den største og dyreste økologiske forskningsstasjonen i Europa.

Vitenskapshistorikeren Robert E. Kohler har i sin studie av botanisk feltarbeid i USA bemerket at «den mest vanlige formen for understøttelse av [botanisk] feltarbeid var sommerferie, noe alle akademikere og de fleste av offentlige ansatte ved museer gledet seg over. Ferie ga ikke penger, men forskningstid». ¹² Dette var også i stor grad tilfellet for økologene fra Universitetet i Oslo. Deres lange sommerferie gjorde dem i stand til å få utført sine feltarbeid ettersom naturen av interesse også var lettest tilgjengelig om sommeren. Denne vitenskapelige ferieringen var ikke nødvendigvis avslappende selv om anekdotisk materiale antyder at for noen var den også det. Hardtarbeidende eller ikke, feltarbeidet var årets høydepunkt, ettersom det tillot økologene å tilbringe tid på steder de satte pris på og assosierte med friluftsliv.

Økologene: friluftslivets forsvarere

Miljøvern hensyn var i Norge importert fra utlandet. For eksempel vekket en tidlig oversettelse av Rachel Carsons berømte advarsel mot sprøytemidler i *Den tause våren* (1962) oppmerksomhet og inspirerte nordmenn til å innta et økologisk perspektiv. Like viktig var oversettelsen av Marston Bates' klassiske verk *Menneskets plass i naturen* (1961) fra 1966. Bates tok også for seg problemer relatert til forurensning og økologi, i tillegg til å fokusere på befolkningsvekst. ¹³ De miljørelaterte tekstene til Lynn White og Jacques-Yves Cousteau, samt et essay om teknologisk standardisering av menneskelig liv og natur av den finske filosofen George Henrik von Wright, var også viktige.

Disse bøkene og den internasjonale debatten som oppstod omkring dem, ga selvtillit til en voksende gruppe økologer i Norge. Det var økende uro innad i gruppa angående globaliseringen av forurensning, de ødeleggende aspekter ved industrialiseringen, og befolkningsvekst. Behovet for å basere miljøvern på økologisk grunnlag ble erkjent. ¹⁴ Denne tendensen til å stille spørsmål ved økonomisk vekst, teknokrati og industrialisme hadde siden midten av 1960-årene vært påvirket av populistisk agrarsosialisme med søkelys på verdien av jordbrukssamfunn og tradisjonelle verdier. ¹⁵ Oslo-økologene la ned mye arbeid i å beskrive planter, dyr og deres forhold til hverandre og til miljøet omkring i nøytrale ordelag. Likevel var økologiske forskningsspørsmål, forskere og forskningsresultater langt fra nøytrale. Økologene var sterkt orientert mot bevaring av friluftslivets natur. ¹⁶

Økologisk forskning i Norge hentet styrke gjennom International Biological Programme, som var i virksomhet fra 1964 til 1974, men i full effekt bare i årene mellom 1967 og 1972. På landsbasis var til sammen 221 studenter og forskere tilknyttet programmet, som ved Universitetet i Oslo ble ledet av professor i zoologi Rolf Vik (1917–1999). 94 av dem befant seg ved universitetet, der de vanligvis var involvert i to til fire år og for en stor del arbeidet med økologiske temaer. Å få plass til alle de nye forskerne var et problem, og Stortinget satte av midler til bygging av et nytt Biologisk institutt. Da dette stod ferdig i 1972, var det den største kontorbygningen bygd av den norske stat – den dekket 37 000 kvadratmeter – og kom i tillegg til den nye forskningsstasjonen på Finse. Dette var del av en større satsing på vitenskap, ettersom det gjennomsnittlige vitenskapelige forskningsbudsjettet i Norge økte nominelt med 119 % mellom 1963 og 1969. Biologenes andel representerte en økning på 186 % i tillegg til nye bygninger, og viser en betydelig politisk støtte til de biologiske vitenskapene. ¹⁷

«Nøkkelordet er nemlig penger!» hevdet Vik overfor politikerne. ¹⁸ Hans påstander fikk Stortinget til å støtte forskning på miljøforvaltning og matproduksjon. Han argumenterte for at økologer kunne frembringe svar på miljøproblemer dersom de fikk nok støtte, og hans synspunkter og lignende utsagn var sentrale da Stortinget ble søkt om midler til en norsk avdeling av International Biological Programme. Dets hovedanliggende var matproduksjon og forvaltning av naturressurser sett i lys av hurtig befolkningsvekst og utbredt feilernæring. Det var et Big Science-prosjekt og svært viktig i promoteringen av systemøkologi drevet av et bilde av verden som en håndterbar maskin. ¹⁹ De forvaltningsmessige fordelene ved økologisk forskning stod, i hvert fall innledningsvis, sentralt i IBP i Norge. Det var grunn til å være bekymret for matvaretilgangen på grunn av befolkningsveksten i både inn- og utland. Økologene lovet å fremskaffe «metoder som gjør det mulig for oss å forutsi så vel konsekvensene som følger av dagens handlinger, som fremtidens verden» med hensyn til utnyttelsen av landarealet. ²⁰ Det var også et spørsmål av «betydning for menneskenes fortsatte eksistens» å utforske fjellområdenes økologi som et fremtidig «produksjons- og rekreasjonsområde». ²¹ Stortinget ble fortalt at man derfor burde lære opp flere økologer som evnet å hankses med problemer relatert til produktivitet, matproduksjon og rasjonell forvaltning av landets naturlige ressurser. Å studere fjellområdene var spesielt

viktig siden mer enn halvparten av landets areal befinner seg over tregrensen. Siden nasjonens velstand stod på spill, stemte politikerne for et sjenerøst budsjett for å lære opp økologer innenfor vitenskapelige verktøy for landskapsforvaltning.

Det å motta støtte gjennom Stortinget var uvanlig og skapte spenninger blant biologene, siden søknader egentlig skulle gå gjennom Norges almenvitenskapelige forskningsråd (NAVF). Botanikeren Knut Fægri (1909–2001) likte prosessen dårlig og uttrykte at «Økologi er et fint ord som rumler smukt i innstillinger» til myndighetene. «Men har man noen peiling på hva man gjør?»²² Det bekymret Fægri at støtten som ble gitt, gikk på bekostning av faget taksonomi (læren om klassifikasjon av planter og dyr), og han var i tvil om hvorvidt økologene kunne levere det de lovet. Hans bekymringer var ikke ubegrunnet, da taksonomi heretter kom til å innta en underordnet rolle i forhold til økologi.

Når det gjaldt vitenskapelig forskning utført av forskere tilknyttet IBP, ble den innledende oppmerksomheten på forvaltningsverktøy og produksjon mindre sentral. Betydningen av friluftsliv og rekreasjon ble i stedet overordnet, særlig blant den største gruppa forskere som arbeidet på Finse. Den offisielle tittelen på deres forskningsprosjekt var «Production of Terrestrial Communities» og «Use and Management of Biological Resources», men de fleste inntok en kritisk holdning til det utilitaristiske perspektivet som disse titlene antydte.

Vik fremhevet at økologer «arbeidet *med* naturen istedenfor *mot* den»,²³ mens Dahl så en forskjell mellom «produktvitenskap og miljøvitenskap», hvor vitenskap som frembringer «produkter til å leve av», burde stilles opp mot forskning omkring «et miljø som er godt å leve i», for eksempel steder som egner seg til «rekreasjon». ²⁴ For ham uttrykte frasene «å leve av» og «å leve i» forskjellen mellom teknokratiske og økologiske måter å tenke på. I sin forskning la økologene på den måten vekt på ikke-økonomiske verdier. En intern forskningsrapport om reinsdyr ville typisk nok vektlegge «den estetiske betydningen disse dyrene har for fotturister i området». ²⁵ Slike kommentarer kan sees i lys av friluftslivskulturen, der de fleste økologene kom fra. Professor i botanikk og stortingsrepresentant Olav Gjærevoll (1916–1994) påpekte:

Den økende urbanisering og trafikkjaget skaper et stort behov for områder der mennesker kan finne hvile, rekreasjon, fred og naturopplevelse. Dette vil kreve en betydelig omstilling i hele vår arealplanlegging og tenkning omkring den. Trivselsområdene må velges ut etter en kvalitetsvurdering av naturen. I vår lovgivning må vi ta konsekvensene av at trivselsområdene må vernes. Enhver nordmann vil måtte erkjenne at de viktigste trivselsområder er strendene og fjellet. ²⁶

Gjærevoll, som i 1972 skulle bli Norges første miljøvernminister, mente at mennesker kunne hente energi gjennom rekreasjon i form av friluftsliv i en natur i likevekt. Dette var særlig viktig for innbyggerne som bodde i byene og dermed ikke hadde noen form for direkte kontakt med natur. For å beskytte denne muligheten ble rekreasjon nå gitt orkesterplass og kom til å utgjøre et alternativ til planer om utbygging av vassdrag.

Da slike planer ble fremlagt for Hardangervidda – det store fjellplatået nær Finse – i 1968, ble de møtt med hardnakket motstand fra økologene, som brukte disse vassdragene for å fastslå platåets likevektstilstand. ²⁷ Siden økologi var definert som studiet av relasjoner, måtte man derfor bevare hele området som et uberørt referansemiljø: «Hardangervidda utgjør en enhet, og må derfor bevares som en enhet,» ble det hevdet. ²⁸ I mai 1969 ble økologene innkalt av lokale planleggere som vitenskapelige motekspertter, noe som etablerte en presedens for at økologer skulle ha en stemme i fremtidige utbyggingsprosjekter. For Vik utgjorde dette «et nytt kapittel» i miljødebattens historie. ²⁹ Økologi som anvendt vitenskap med økologer som aktive forskere som forvaltet en motekspertise til ingeniørene, fanget også unge filosofers oppmerksomhet, idet de oppfattet dem som allierte i kampen mot den «teknokratiske politikken» som de forbandt med en positivistisk filosofi som de selv stod i opposisjon til. ³⁰ Resultatet ble at størstedelen av vannkraftplanene for Hardangervidda ble nedtrappet eller oppgitt. I stedet ble vidda viet økologisk forskning og friluftsliv.

En av Finse-økologene som var engasjert i motstanden mot vannkraftutbyggingen, var zoologen Ivar Mysterud (f. 1938). Han stod sentralt i miljødebatten ved universitetet og bidro til å gi den et økologisk perspektiv. Han hadde i fire år kontor ved siden av økofilosofen Sigmund Kvaløy (f. 1934) og engasjerte ham og hans likesinnede i tallrike diskusjoner. ³¹ Gjennom disse debattene lærte mange av Oslo-filosofene og andre ikke-biologer om økologiske begreper og termer. Mysterud skrev også en rekke introduksjonsartikler som ble lest av mange økologistudenter, miljøvernere og filosofer ved universitetet. Men viktigst var kanskje hans inspirerende forelesninger og seminarer, hvor han sammen med en rekke kolleger forklarte for et bredt publikum hva økologi og forurensning var. Publikasjonene ble standard referanseverker som ga miljødebatten et økologisk innhold i minstett tiår. ³²

Til tross for alle anstrengelsene ga Mysterud i 1969 uttrykk for at det ikke gjenstod nok tid til å forstå økosystemene før det industrielle samfunnet – en «krefthyll» – ville ødelegge dem. ³³ Frustrert over mangel på handling besluttet han sammen med Magnar Norderhaug (1939–2006) å vende sin oppmerksomhet i retning av «mer dyptliggende samfunnshold», som økonomisk vekst. ³⁴ Politikk, hevdet de, skulle bygges på et sikkert økologisk grunnlag, og de introduserte begrepet «økopolitikk»

Høyfjellsøkologisk forskningsstasjon, Finse, emblem fra 1970-årene.

for å skjelne falskt fra virkelig miljøvern. Begrepet ble raskt adoptert, ikke bare av andre økologer, men også av en rekke forskere, miljøvernere og studenter som stilte spørsmål ved teknokrati og industrialisme. Mye av denne kritikken hadde siden midten av 1960-årene vært preget av en folkelig agrarsosialisme. Takket være Mysterud og Norderhaug ble den videreført under det nye begrepet «økopolitikk» fra 1970 og fremover. I motsetning til sosialistene søkte Mysterud og Norderhaug en økopolitikk som var basert på vitenskap, ettersom vår felles fremtid avhang av å utvikle en «likevektig» samfunnsøkonomi som gjenspeilte den likevektige balansen i naturen, slik de kjente den fra Finse.³⁵ De så ingen teknisk løsning på en økokrise som skyldtes ukontrollert økonomisk vekst. I stedet søkte de etter en alternativ teknologi som var i overensstemmelse med økologiske prinsipper om nullvekst og likevekt.³⁶

En av mange studenter inspirert av likevektsresonnementet var den unge studenten Nils Christian Stenseth (f. 1949), som senere ble en nøkkelfigur i internasjonal økologisk forskning. Hans første artikkel, publisert da han var 23 år gammel, handlet om økopolitikk. «Ut fra sin viten burde alle biologer arbeide for et samfunn i likevekt til erstatning for et samfunn i vekst», og man burde begrense befolkningsveksten til null, hevdet han.³⁷ I Stenseths øyne representerte økologisk modellering veien videre, siden simuleringsmodeller kunne fastslå mer eksakt når og hvordan likevekt kunne oppnås. Han var klar over de praktiske og teoretiske problemene det innebar å konstruere en slik representasjon av verden, og viet derfor sin doktorgrad til emnet. Han var ikke alene, siden datamodellering var «i ferd med å bli en selvstendig økologisk forskningsgren» i denne perioden.³⁸

Økologene mistet drivkraft da støtten opphørte som følge av avviklingen av International Biological Programme i 1974. Fra da av ble de mer og mer dystre i sitt syn på hvordan mennesker burde arbeide med natur. Deres vitenskapelige råd om hva man skulle gjøre, og hvordan man skulle leve i økologisk harmoni, hadde sitt utspring i en feriekultur som så naturen som et sted for fritid. Slutten på IBP markerte også slutten på økologisk likevektsforskning inspirert av Odum. Noen økologer forlot feltet og ble lærere eller miljøbyråkrater, mens de som ble igjen på Blindern, vendte seg mot evolusjonsøkologi og sosiobiologi. Forestillinger om økologisk likevekt ble imidlertid holdt ved like av økofilosofene, som videreførte friluftslivsbaserte forestillinger om å arbeide med (og ikke mot) naturen.

Friluftslivets filosofer

Flere av økologene avla professoren i filosofi ved Universitetet i Oslo, Arne Næss (1912–2009), besøk. Han hadde en høyst levende interesse for økologisk forskning og bodde i sin fjellhytte nær Hallingskarvet ved Ustaoset store deler av året.³⁹ Han var en hyttepioner og bygde sin hytte i 1937 slik at han kunne ha mer tid til å nyte naturen og klatring. Å erobre fjelltopper var frem til tidlig i

1970-årene hans hovedinteresse i livet, og hans nærmeste venner var medlemmer av Norsk Tindeklubb. Klubben var – og er fremdeles – kanskje den mest eksklusive blant en myriade av friluftslivsorganisasjoner. Klubbens motto var skrevet av Universitetet i Oslo hjelpelærer i filosofi, naturfilosofen Peter Wessel Zapffe (1899–1990): «En sport som forholder sig til anden sport som champagne til bokøl.» Det gir et megetsigende uttrykk for kulturen til dette elitepregede brorskapet. Zapffes essayer var allment kjent blant klatrerne.⁴⁰ Næss var klubbens mest fremtredende medlem, ettersom han hadde besteget 106 av de høyeste fjellene i Norge før fylte 18 år.

Praktisk innsikt og viten om friluftsliv, spesielt fjellklatring, var ikke selvsagte ting for studenter. For å lære dem opp i kunsten opprettet Nils Faarlund (f. 1937) Norges høyfjellsskole i 1967, samtidig som han underviste i Oslo ved Norges idrettshøgskole fra opprettelsen i 1968. Faarlunds høyfjellsskole og forelesninger ble legendariske blant miljøvernere som søkte en kombinasjon av filosofi og praktisk erfaring i omgang med naturen. Han betraktet «friluftslivet som et middel til å forfølge vitenskapelig forskning», og økologene tok ham alvorlig ved å sende ham studenter som trengte å lære alt fra å sette opp telt og lage mat ute til overlevelsesstrategier for å takle vinterforhold.⁴¹ Denne typen kunnskap var viktig for å kunne utføre forskningsarbeid i felten. For Faarlund var det å være «ute» strengt tatt å være «inne», ettersom naturen var den eneste sanne bolig for menneskene. Han utformet sin egen filosofi om friluftsliv og friluftsmennesket, en tenkning som ikke bare inspirerte Næss, men også den indre sirkelen av Norges fjellklatrere og miljøbevisste økologer.⁴²

Denne gruppa friluftslivsfilosofer flokket seg rundt Sigmund Kvaløy, en barndomsvenn av Faarlund og student av Næss. Kvaløy vokste opp i den maleriske bygda Lom, før han ble flymekaniker i Luftforsvaret. Hans hovedinteresser var fjellklatring, filosofi og jazz. Han var Næss' assistent fra 1961, skrev sin hovedoppgave under hans veiledning i 1965, og ble tilbudt et fireårig doktorgradsstipend i filosofi fra 1967. Dette brukte han til å utforske økologisk tenkning ved Institutt for zoologi, der Mysterud jobbet.⁴³ Som aktive medlemmer av Tindeklubben søkte Kvaløy, Faarlund og Næss å fornye den norske friluftslivstradisjonen, både ved universitetet og i resten av samfunnet.

Økofilosofisk orientalisme

Noe som særlig skilte norsk økologidebatt fra tilsvarende debatt i andre land, var økofilosofenes forståelse av naturen som en østlig harmoni, stilt opp mot den vestlige kapitalismens brutale verdier. Skillet mellom orientalsk økologisk visdom og Vestens oksidentale enfold ble etablert gjennom en rekke reiser til Pakistan, India og Nepal foretatt av Næss, Faarlund og Kvaløy. Denne økoturismen kom til å forme det som med tiden utviklet seg til dypøkologien.

Blant Næss' mest kjære klatreminner finner man hans opphold i det nordvestre Pakistan i 1950. Turen ble organisert som en «ekspedisjon» av Norsk Tindeklubb, og dens medlemmer skulle bestige fjellet Tirich Mir. Norsk Geografisk Selskap tilførte litt vitenskapelig garnityr til reisen ved å sponse den 22 år gamle studenten Peter Wendelbo (1927–1981), som senere publiserte en studie over regionens flora.⁴⁴ Av

reisebeskrivelsene fremgår det imidlertid at klatring var et helt dominerende mål, i tillegg til å se på polokamper arrangert av lokale tjenestemenn som gjorde en stor innsats for å underholde de norske økoturistene. I 1964 gjentok de suksessen med en ny klatreferie til Tirich Mir. Etter hjemkomsten oppsummerte Næss reisen og sin trivsel som teknisk klatrer som et forhold mellom smerte og spenning i matematiske termer:

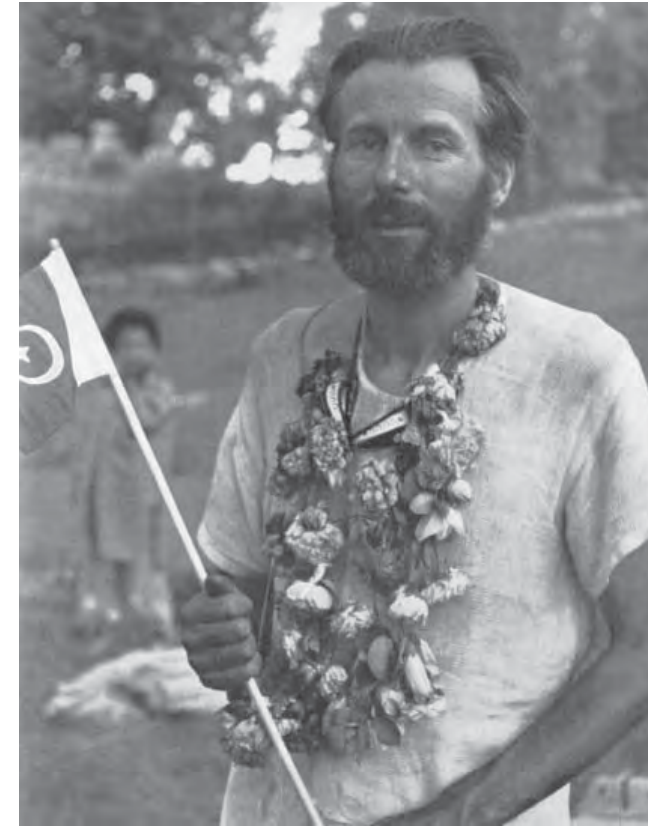
T «trivsel» er her lik G^2 («opphøyd glød») delt på L_s («legemlige smerter») pluss $\dot{A}_s$ («åndelige smerter»). Denne formelen kom senere tilbake som en nøkkelforklaring på hva «selvrealisering» betyr, i Næss' «Ecosophy T», der «T» er forkortelsen for «trivsel».⁴⁵

$$T = \frac{G^2}{(L_s + \dot{A}_s)}$$

Ett resultat av Næss' første besøk i Pakistan var at han for alvor fikk øynene opp for Mahatma Gandhis lære om ikkevold, som kom til å få stor betydning for hans økosofi. Tilbake i Oslo ga han en forelesningsserie om Gandhis politiske etikk, som i 1955 resulterte i en bok skrevet i samarbeid med den unge sosiologen Johan Galtung (f. 1930).⁴⁶ Gandhis lære, hevdet de, kunne være til hjelp når det gjaldt å finne en fredelig utgang på den kalde krigens fastlåste konflikt. I 1960 fulgte Næss opp med en populær versjon kalt *Gandhi og atomalderen*. Her hevdet han at mennesker i Vesten hadde mye å lære av Gandhi, tatt i betraktning trusselen om atomkrigens ragnarok. Boken ble Næss' første internasjonale suksess, med positive anmeldelser i akademiske tidsskrifter, så vel som i dagsavisene. Hans tidligere bøker og artikler hadde i alminnelighet fått dårlig mottakelse internasjonalt eller var blitt oversatt.⁴⁷ Spesielt oppmuntrende for Næss var bokens popularitet blant yngre lesere.

Blant de yngre som beundret sin lærer, var både Galtung og Kvaløy, som våren 1969 tok ham med på en 18 dager lang kjøretur fra Oslo til Varanasi i India, hvor Næss tilbrakte en måned med fredsforskning.⁴⁸ Fra Varanasi dro de videre på ferie til Nepal og besteg fjellet Nagarkot før de vendte hjem til Oslo. Kvaløy vendte tilbake til India vinteren 1969, og på veien hjem besteg han Damavand-fjellet i Iran sammen med Stein Jarving (f. 1945). Inspirert av Kvaløys tanker reiste Jarving hjem for å grunnlegge et økologisk inspirert likevektssamfunn.⁴⁹

Sommeren 1971 vendte Næss og Kvaløy tilbake til Nepal, denne gang med klatrerkollega Faarlund. Reisen ble en to måneder lang «pilegrimsferd» til Rolwalingdalen i Nepal. For dem ble det en frigjørende ferie fra et Europa de beskrev som «noe fjernt, uvirkelig, meningsløst, et slags grelt, narkotisk mareritt».⁵⁰ Her fulgte de en trend blant mange studenter som søkte orientalsk visdom og alternative livsstiler. Tidlig i 1970-årene dro tusenvis av vestlige hippier til Katmandu, der de hadde sin egen «Freak Street» ved Durbar Square hvor de dyrket en ukonvensjonell livsstil og adopterte det de mente var et nepalsk levesett.

Arne Næss på ferie i Pakistan med Norsk Tindeklubb, 1950.

Økofilosofenes finansielle støtte var mindre eksotisk. Reisen ble betalt av Næss' halvbror Erling Næss (1901–1993), som hadde blitt styrtrik på industriell hvalfangst i 1930-årene og frakt av olje i 1960-årene. Han støttet økofilosofene for å vise kulturell interesse for Nepal slik at han kunne sikre kontakt med prins Gyandendra og maharaja Mayurbhany, og med det deres personlige finansielle interesse. Sammen etablerte de rederiet Royal Nepal Shipping. Maharajaen ga økofilosofene de nødvendige reisetillatelse slik at de kunne besøke landsbyen Beding, som ellers var stengt for turister. Erling leide helikopter slik at han med egne øyne kunne se hvordan Beding var, samt dele ut tepper og klær til de fattige.⁵¹

Filosofene lå lavt når det gjaldt den sosiale og finansielle agendaen bak reisen, og de var da heller ikke i Nepal for å inngå shippingavtaler i et land uten kyst, men for å bestige fjellene i et miljø hvor de mente folket levde i harmoni med naturen. Harmonien krevde 26 hardt arbeidende sherpaer, som bar

NORSKE VITENSKAPSMENN PÅ BILTUR TIL INDIA

Lørdag morgen reiser tre norske vitenskapsmenn fra Oslo — med kurs for Benares i India. Og fremkomstmidlet som skal benyttes er bil! — De tre deltagerne er: Professor Arne Næss, direktør Johan Galtung og forskningsstipendiat Sigmund Kvaløy. Og det er direktør Galtungs private bil, en Peugeot stasjonsvogn 1967-modell, som skal benyttes på den lange ferden.

De tre vitenskapsmennene er invitert til India i anledning 100-års jubileet for Gandhis fødsel. Herrens Næss og Galtung utga i 1965 en bok om Gandhi (som de nå regner med å kunne revidere), og forskningsstipendiat Kvaløy er en av våre fremste Gandhi-forskere.

— Men hvordan foregår reisen med bil, direktør Galtung?

— Hvorfor ikke? Vi regner med at turen skal gå greit. Det eneste vi frykter er snø og is i de pol-tyrskiske fjell...

De tre nordmennene har beregnet at de vil bruke tre uker på turen. —

Vi tar oss god tid, sier direktør Galtung. — Og vi ønsker ikke å drive noen form for rally-kjøring. Etter at vi er kommet gjennom Tyrkia, legger vi kursen gjennom Iran, Afghanistan, Pakistan — før vi kommer til India. I India skal vi oppholde oss i to måneder — i Benares.

Denne byen, som ligger ved Ganges-floden, har et særskilt og et verdenskjent Gandhi-institutt. Jeg har vært der et par ganger før. Det er en deilig by. Og akkurat nå er den beste tiden for en reise i India.

— Like for varmt og ikke for mye regn.

De tre vitenskapsmennene medbringer endel ekstrastyr til bilturen. — Vi har blant annet med oss motorcykkedrivere i tilfelle frontstrøten skulle knuses, sier direktør Galtung. — Over lyktene har vi fått montert netting — som skal minske faren for at glassene skal bli knust. Dessuten har vi med flere plastdekk som kan brukes som midlertidig erstatning for eventu- elle ødelagte vinduer.

— For ved siden av snø og is i de pol-tyrskiske fjell hurer det også en annen fare, hevder direktør Galtung. — Det kan hende vi vil bli ut-

satt for steinrasling fra unger som ikke liker turister!

Oppholdet i India skal vare i to måneder. Men de tre herrens skal ikke oppholde seg i universitetsbyen Benares hele tiden. — Vi har blant annet tenkt oss en snarert til Nepal, hvor professor Næss skal forenye bekjentskaps med de asiatiske fjell sier Galtung. — Og dit kommer vi ikke til å benytte oss av bil, men av småfly. Jeg har selv sertifikat.

Tilbaketuren har man beregnet vil vare fire uker. Da vil de tre ikke ta samme rute som på ned-

turen, men foreta noen få «omveier» for å få sett mest mulig.

— Ingen betenkeligheter med å legge ut på en slik langtur med bil, direktør Galtung?

— Nei, jeg tror slike reiser lar seg gjennomføre mye lettere enn de fleste tror. Betenkelighetene og problemene vil vel som oftest være av ren psykologisk art — for avreisen.

— Når starter dere på lørdag?

— Vel, jeg må innrømme at vi starter med noe så prosaisk som å ta danskebilen. Vi har liten lyst til å kjøre gjennom Sverige!

Et filosofisk skille mellom orientalsk økologisk visdom og det industrielle Vestens oksidentale enfold var forskningsresultatet av økofilosofiske studiereiser til India og Nepal.

i åtte dager, skjønt filosofene prøvde å holde sin utrustning på et minimum. Da de ankom, ble det norske reiseselskapet overrasket over å finne mennesker som var fullstendig uberørt av vestlig innflytelse. I to måneder levde de i et virkelig «likevekts-samfunn», skriver Kvaløy, med «balanse og fred både menneskene imellom og mellom menneskene og den natur de er avhengige av». ⁵² For ham var levemåten i Beding det motsatte av det økologisk ødeleggende forbrukersamfunnet i Vesten. Forskjellen mellom arbeid og fritid, mellom de undertrykte og eliten, mellom midler og formål i det kapitalistiske system var her utvisket. Folket i Beding strebet utelukkende etter det som var til felles beste for landsbyen og økosystemet. Det var et «selvforsynende samfunn» som «vi misunte – særlig etter-som vi snart ville komme til å oppleve den bitre slutten på økokrisen», skrev Kvaløy. ⁵³ Faarlund var like overbevist: «110 innbyggere i Beding viste hvordan vi skal te oss for å hindre den truende økokatastrofe,» påpekte han. ⁵⁴ På samme måte lovpriste senere Næss sherpasamfunnet i sine dypøkologiske skrifter som «en ekstremt naturvennlig og ikke-voldelig buddhistisk kultur i en ekstremt uvennlig natur». ⁵⁵ Til sammenligning anså Næss vestlige mennesker for å være «verre skadedyr» enn de blodiglene som angrep kroppen hans i Nepal. ⁵⁶

Ved tilbakekomsten til Oslo berettet de tre om sine opplevelser i artikler i Aftenpostens ukentlige *A-magasinet*. For de fleste lesere var dette første gang de lærte om livet i Nepal, og artiklene førte til en strøm av klatrere og økoturister som ville på ferie i økofilosofenes fotspor. ⁵⁷ Nå var ikke sherpalivet i Beding svært forskjellig fra levemåten hos hardt arbeidende fjell- og fiskebønder i Norge. Hva økofilosofenes lesere så i rapportene fra Nepal, var fortrinnet ved denne tradisjonelle norske fjell- og kystkulturen, som i 1960-årene hadde gjenoppstått i friluft- og hyttelivets idealiserte sjølbergingsånd.

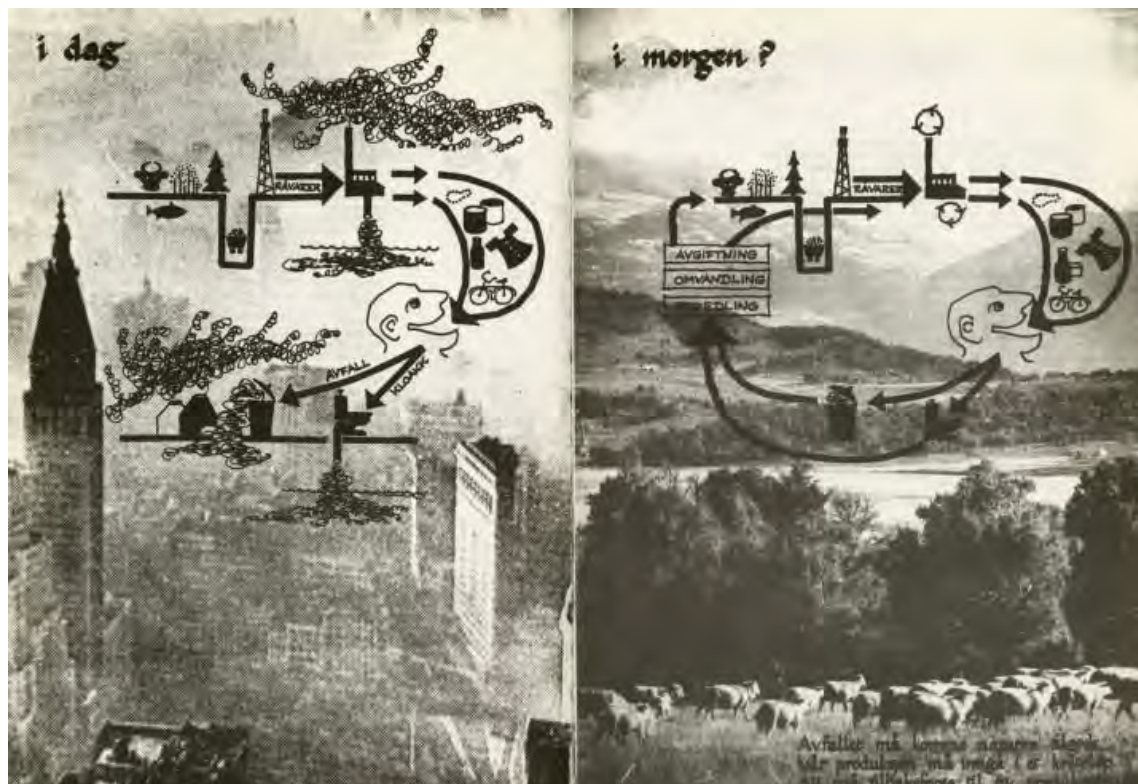
Samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern

«Menneskeheten befinner seg på randen av en katastrofesituasjon, kanskje befinner vi oss allerede i den,» hevdet studenter ved Arkitekthøyskolen i Oslo våren 1969. Anledningen var en stor utstilling om den nær forestående økokatastrofen som de laget på Universitetsplassen i Oslo. Den ble besøkt av i overkant av 70 000 Oslo-beboere, før den ble pakket sammen og sendt på turné rundt i landet. ⁵⁸ «Og etter oss...», som vandretutstillingen het, var fylt av dommedags- og uhyggestemning inspirert av Rolf Viks populære skrifter om økokrisen og støttet av Norges Naturvernforbund. ⁵⁹ Ved hjelp av dramatisk grafisk design hamret arkitektene inn sitt klare budskap om at det «etter oss» enten vil komme en katastrofe, eller et harmonisk balansert økosystem. Denne enten-eller-dikotomien mellom et fremtidig industrielt dommedagsmørke og en økologisk lykkosalighet kom til å dominere den senere miljødebatten i Norge, mye takket være en voksende gruppe økofilosofier fra Blindern.

Kvaløy var imponert over utstillingen, og han inviterte arkitektene til å slå seg sammen med økologistudenter og filosofer ved universitetet samt fjellklatrere fra Tindeklubben for å danne *Samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern* (snm). De som hadde en filosofisk legning, møttes i økofilosofigruppa. Hovedsakelig kom studentene fra Filosofisk institutt, som på denne tiden var i fullt opprør etter en ukes studentokkupasjon av instituttet i januar 1969. Flere av okkupantene var tilhengere av Mao. Okkupantene krevde en helt ny studieplan og forkastet den gamle undervisningsplanen Næss hadde utformet. Næss var den gang 57 år gammel og representerte den gamle garde. ⁶⁰ Som en følge av studentenes krav om større kontroll overlot Næss sitt seminar «Natur og menneske» til yngre krefter og reiste opp til hytta på Ustaoset. Han lot Kvaløy få hovedansvaret for å organisere Natur og menneske-seminaret med «en bunke av instituttets brevark med Arnes signatur – midt på, lenger nede og nederst» slik at han kunne fylle ut som han selv ønsket. ⁶¹ På denne måten kom Kvaløy og økofilosofigruppa til å overta Næss' navn og seminar fra høsten 1969 og ut våsemesteret 1970, hvoretter de flyttet til Zoologisk institutt. ⁶²

Kvaløys fjellklatringinteresse fra Tindeklubben utgjorde i begynnelsen rammen for seminaret, men gradvis forskjøvet debatten seg i retning av økologisk bekymring for naturens harmoni, slik dette kom til uttrykk hos Myrsterud og andre økologer. Det som begynte som en refleksjon over fjell og fossers estetiske og rekreasjonsrelaterte egenskaper, utviklet seg til en kritikk av industrisamfunnets mangel på likevekt og økologisk orientert tenkning om menneskets plass i miljøet. Denne utviklingen forløp ikke uten spenninger. For eksempel anklaget vitenskapsfilosofen Nils Roll-Hansen økofilosofene for å favorisere en «flukt fra den daglige virkeligheten til ferieparadisene» av uberørt natur. ⁶³ Økopolitiske perspektiver om likevektssamfunnet dominerte etter hvert seminaret, der dagliglivet til sherpaene i Beding stod sentralt. Andre temaer seminaret også diskuterte i de neste to årene, inkluderte emner som sansepersepsjonens psykologi, sosialpsykologi og antropologi, naturfilosofi, pedagogikk, informasjonsteori, termodynamikk, og kybernetikk.

Og etter oss ... Fra utstilling på Universitetsplassen våren 1969 laget av studenter ved Arkitektthøgskolen i Oslo.

Samarbeidsgruppa for natur- og miljøvern var viktig for studenter som søkte et radikalt, men likevel akseptabelt standpunkt i den kalde krigens politiske landskap. De stod verken til venstre eller til høyre, og representerte derfor en form for akseptert radikalisme. De ble etter hvert en effektiv og hardtslående studentforening som særlig kritiserte vannkraftutbyggingen. Mest dramatisk var deres forsøk i sommerferien 1970 på å stoppe utbyggingen av Mardøla.

Demonstrasjonen utviklet seg til en sivil ulydighetsaksjon med mer enn 150 deltakere som blokkerte anleggsplassen, fulgt av 50 journalister som dekket begivenhetene. Til slutt forlot de fleste demonstrantene stedet frivillig, men noen ble – som Kvaløy og Næss – og de ble båret bort av politiet. Aksjonen hadde liten sympati blant lokalbefolkningen. Noen støttet aksjonistenes økologiske natursyn, mens de fleste av dem betraktet naturen som en ressurs som kunne trygge deres arbeidsplasser. Demonstrantene ble møtt med bannere med tekster som: «HIPPIES DRA HJEM! (Hvis dere har noe da)» og «PRØV NOE NYTT – HVA MED EN JOBB?»⁶⁴ De fleste av demonstrantene hadde jobber, mange av dem ved Universitetet i Oslo. Det underliggende stridsspørsmålet var hvordan naturen skulle forstås. Var den en ressurs som skulle sikre

sysselsetting, et malerisk sted hvor man kunne nyte ferien, eller et miljø hvor menneskene skulle lære å leve i økologisk likevekt, slik som hos sherpaene i Beding?

Næss kom til Mardøla den siste dramatiske uken demonstrasjonene varte, der også han ble båret bort av politiet. Følelsen av å være involvert med de unge var viktig for Næss. I 1970 ga han avkall på sitt professorat slik at han kunne vie seg fullt og helt til miljøsaken – og derved også gjøre seg mer aktuell som filosof. «Jeg hører til den voksende skare 'byfolk' som trenger fjell, hav, eller ørken mer enn halve året,» fortalte Næss, og la til: «Jeg er ikke uerstattelig.»⁶⁵ Hans studenter kunne sitere Karl Marx: «Filosofene har kun tolket verden på forskjellige måter, poenget, imidlertid, er å forandre den.»⁶⁶ Provosert av slike utsagn besluttet Næss seg for å utvide sin tenkning i retning av et mer ideologisk standpunkt for å appellere til de unge: «når vi mener vi virkelig må gjøre noe med et sterkt presserende problem, må vi på en eller annen måte krympe vårt perspektiv [...]. Jeg tror [studenter] trenger retorikk og dogmatisme. [Filosofisk] skeptisisme kan føre til passivitet. Jeg føler det ikke slik, men studentene gjør det.»⁶⁷

Studentene han refererte til, var studentene i økofilosofi-gruppa, der Næss deltok på møtene fra høsten 1970 av. Ifølge Mysterud var han en av de få som tok notater, og våren 1971 utarbeidet han dem til et par forelesninger med tittelen «Økologi og filosofi». Her introduserte Næss for første gang økosofien:

En økosofi [...] er i korthet en art filosofi som tar sitt utgangspunkt i en identifikasjon med alt liv, i dette livgivende miljø. Den etablerer på sett og vis et klasseløst samfunn innen hele biosfæren, et demokrati hvor vi kan snakke om rettferdighet ikke bare overfor mennesker, men også overfor dyr, planter og mineraler. Og liv blir ikke oppfattet i motsetningsforhold til død, men som interaksjon med omgivelser, det livgivende miljø. Dette representerer en meget sterk betoning av at alt henger sammen og at vi bare er *fragmenter* – ikke engang deler.⁶⁸

Denne økosentriske forståelsen av menneskene som fragmenter av et større hele var inspirert ikke bare av det økologiske synet på arter som fragmenter av naturens energisirkulasjon, men også av kinesisk sosialfilosofi. Maos politikk var på moten blant de unge som hadde okkupert Næss' tidligere institutt, og Maos

Klatring og fossenes estetikk var utgangspunktet for økofilosofisk refleksjon om økologisk likevekt. Her Mardalsfossen i Mardøla med Finn Alnæs som fotograf og klatrer.

Sigmund Kvaløy bæres bort av politiet, Mardøla, 1970.

samlede dikt var nylig blitt oversatt til norsk. De omfattet et rikt korpus av metaforer om naturens harmoni, som fanget Næss' oppmerksomhet. «Mennesket er ikke i forgrunnen,» mente Næss om det politiske systemet i Kina, «men et helt økologisk system, hvori menneskene inngår som fragmenter. Mao har kanskje beholdt en del av den klassiske kinesiske innstilling. I hans politiske dikt får dyr, planter, mineraler, landskapselementer en plass som virker latterlig på tøffe vestlige observatører.»⁶⁹

Det er verdt å nevne at den naturharmonien Mao forfektet, var svært tøff både mot natur og mennesker, og som Kinas diktator behandlet Mao i bokstavelig forstand begge deler som fragmenter. Næss innså imidlertid ikke dette, i likhet med mange av hans samtidige. Ivrig etter å vinne anerkjennelse og for å være aktuell blant studentene skrev Næss en liten bok om Mao, og han inkluderte Maos tenkning i en bearbeidet versjon av sin lærebok i filosofiens historie. Dette var å gå langt i sin appell til unge radikalere, ettersom ex.phil.-boken var pensumbok for *alle* studentene på universitetet. Noen opplag ble trykt med portrett av Mao på omslaget.⁷⁰

Erfaringen fra Beding i Nepal, Mardøla og diskusjonene på Biologisk institutt oppildnet og radikalisererte studentene i økofilosofigruppen. Dette var spesielt tilfellet med Kvaløy, gruppas

uoffisielle karismatiske leder. Etter Mardøla overtok han fra økologene ideen om at et komplekst økosystem er mer robust enn et enkelt i møte med forandringer i miljøet. Inspirert av Herbert Marcuse hevdet han videre at et komplekst samfunn som det i Beding ville ha større sjanse til å overleve miljøkrisen enn det «endimensjonale mennesket» i industrisamfunnet.⁷¹

Formuleringen av en dypøkologi

Økofilosofenes omfavning av livet i Beding og sherpaenes orientalske visdom førte til en ny fascinasjon for buddhismen og Bhagavadgita ved Filosofisk institutt. De fikk imidlertid en blandet mottakelse blant økologene, som fant det vanskelig å slutte seg til slikt religiøst tankegods. I stedet ble de oppfordret til å formulere en ny økoetikk eller filosofi basert på et vitenskapelig grunnlag.

Først ut var Faarlund, som konkluderte med at man ikke kunne forvente at folk oppvokst i Vesten ville ta inn over seg den orientalske visdommen. Han så derfor håp i å utdanne barn og ungdom i sherpaenes levevis. Ettersom sherpaenes «økoliv» var ensbetydende med «friluftsliv», var deres kultur et alternativ til den tiltakende økokrisen. Bare ved å lære å leve på innsiden av naturen kunne man bygge «en bro fra en menneskesentrert (teknokultur) til en menneskeintegret (økokultur) naturforståelse», hevdet han.⁷²

Også Kvaløy så livet i Beding som et levedyktig alternativ til europeernes industrielle vekstsamfunn. Hans modell var sherpaen, hvis «bebyggelse i rytme med landskap[et]» innebar «en livsførsel som gir varig trygghet» for samfunnet gjennom «samspill med naturen».⁷³ Et slikt «livsnødvendighetssamfunn» var, sammenlignet med det standardiserte «industrivekstsamfunn», rikt på kulturell og økologisk kompleksitet og ville derfor være en modell for nordmennesenes interaksjon med miljøet.⁷⁴ Sammenbruddet i den økologiske kompleksiteten var forårsaket av Vestens industrialisme og ville nødvendigvis føre til en økokatastrofe, hevdet han. Det var derfor tvingende nødvendig å lære av folket i Beding: «Sherpaene og lignende samfunn bør bli betraktet som en vital kilde til kunnskap for oss idag.»⁷⁵

Næss var også overbevist om fortrinnet ved sherpaenes levemåte. I hans påfølgende forelesninger om økologi og filosofi, som han holdt høsten 1971 og våren 1972, viser han at den økologiske balansen ikke var «en oppfinnelse av teoretikere ettersom den har vært og i en viss grad fremdeles

Mao som filosof for «vår tid». Forsiden til Arne Næss' *Filosofiens historie*, 6. utg., bind 2, 1980.

er praktisert i visse samfunn, som i sherpasamfunnene i Nepal». ⁷⁶ Hans tidligere tilslutning til maoismen ble nå nedtonet ved at han understreket at «Mao kanskje har bevart en del av den klassiske kinesiske oppfatningen» om menneskene som fragmenter av naturen. ⁷⁷ I stedet brakte Næss Gandhis ikkevoldsprinsipper og sin egen lesning av Bhagavadgita inn i sin økosofi, idet han hevdet at det individuelle selvet var et fragment av det store Selvet (med stor S) eller verden som helhet. Følelsen av å være et fragment gjenspeilte Næss' personlige erfaring av å være liten når han besteg fjelltopper som Tirich Mir, av møtet med sherpalivsstilen, og av økologenes utforskning av energisirkulasjonen i fjellområdene rundt Finse. Hans økosofi var, slik forstått, en tindeklubbfilosofi i orientalsk drakt.

Internasjonalt fremla Næss sin dypøkologi i et foredrag på World Future Research Conference i București tidlig i september 1972. Konferansen var organisert av World Futures Studies Federation etter initiativ fra Galtung og hans fredsforskningsinstitutt i Oslo (PRIO). Det altoverskyggende temaet for Futures Studies i 1972 var rapporten *Hvor går grensen?* skrevet på oppdrag for Romaklubben. Blant forfatterne av rapporten var den 27-årige norske fysikeren Jørgen Randers (f. 1945). Randers var på denne tiden fullstendig ukjent. Hans eneste publikasjon til da var en hovedfagsoppgave fra 1969 om uelastisk nøytronspredning. ⁷⁸ Det var et sjokk for de norske miljøvernerne å se ham hevet til verdensberømmelse. Takket være dyktig markedsføring ble rapporten solgt i totalt ni millioner eksemplarer. Rapporten kom til å dominere miljødebatten fra den ble utgitt i mars, og gjennom hele FN's miljøkonferanse i Stockholm i juni samme år. ⁷⁹ Selv om *Hvor går grensen?* forutså at naturressursene er begrensede, problematiserte den ikke grensene for eksisterende politiske systemer eller kapitalismen. MIT-gruppa, som stod bak rapporten, var i så måte en del av en større gruppe miljøvernere som søkte å løse økologiske problemer innenfor etablerte sosiale strukturer.

For Galtung og Næss i București var tiden inne til å slå tilbake mot hva de betraktet som en «grunn» teknokratisk analyse av miljøsituasjonen. Galtung talte først. Hans foredrag «*The Limits to Growth and Class Politics*» var et frontalangrep på fraværet av sosiale analyser i rapporten. Den gjenspeilte en «middelklasseideologi», mente han, som var «politisk blind» for de fattiges interesser. Man skulle i arbeidernes interesse verden over «bekjempe disse billige og farlige løsningene». ⁸⁰ Veggen bak podiet som Galtung talte fra, var pyntet med en freske «til ære for sosialistiske arbeidere», ⁸¹ og hans klasseperspektiv ble trolig kjærkomment motatt hos București-konferansens høye beskytter, den rumenske dikteren Nicolae Ceaușescu, som så de klassebaserte Futures Studies som en integrert del av «Science of Social Management», som han baserte sitt marxistiske regime på. ⁸²

Da det ble Næss' tur til å gå på talerstolen, forfektet også han en «antiklasseholdning», men holdt seg ellers unna sosialistisk sjargong under presentasjonen av «The Shallow and the Deep Ecology Movement» i Norge. Foredraget ble umiddelbart oppfattet som en slakt av det «grunne» teknokratiske perspektivet hos Randers og Romaklubben. Denne «grunne» bevegelse som har mange venner blant

makteliten», hevdet Næss, var i ferd med å konsolidere debatten på bekostning av den «dypere bevegelsen [som] står i fare for å bli lurt gjennom smarte manøvrer». ⁸³ At det slik fantes to økologiske bevegelser, var problemfylt for Ceaușescus tilhengere, som bare kunne se én bevegelse mot én fremtid, og mye av debatten på konferansen kom til å dreie seg om nettopp dette. Næss endret derfor tittelen på forelesningen fra «movement» til «movements» for å understreke pluralismen av mulige økologiske perspektiver. Det er ingenting som tyder på at det mest originale aspektet av Næss' foredrag, økosentrismen, vakte noen interesse blant konferansedeltakere. Som vist må dette perspektivet sees i lys av hans erfaring fra livet i Beding. Like viktig var de norske økologenes friluftslivsverdier, eller som Næss formulerte det: «Økologisk innsikt og livsstilen hos de økologiske feltarbeiderne har antydning, inspirert og forsterket dypøkologibevegelsens perspektiver.» ⁸⁴

Den økoreligiøse veknelsen

Økofilosofene og Mardøla-aktivistene satte i gang en intens offentlig debatt om bevaring av natur som fokuserte på menneskelige holdninger til naturens verden. Det resulterte i at få offentlige institusjoner med moralsk ansvar kunne unngå å ta stilling til økologiske spørsmål. Hva var svaret fra Statskirken og Universitetet i Oslos teologer? Aktuelle saker var ikke bare vern av elver, men også industrialisering, befolkningsvekst og forurensning. Mange teologer ble inspirert av at det ble stilt spørsmål ved økonomisk vekst, teknokrati og industrialisering, og de sympatiserte ofte med søkelyset på friluftsliv, jordbruksamfunn og beskjeden livsstil. Jeg vil i de følgende sidene belyse tidlige forsøk fra teologene ved universitetet på å inkorporere økologiske perspektiver i teologien og kirken. Miljøvern representerte for dem en mulighet til å gjenopplive kirkens pietistiske lutherske doktriner blant de unge, og dermed en mulighet for å mobilisere nye tilhengere.

Religionsforskeren Tarjei Rønnow har i sin studie av økoetikk og politikk vist at tilhengerne ofte benytter religiøs retorikk. I henhold til ham representerer den økologiske bevegelse «den nye pietismen» med en gjenoppliving av gamle lutherske verdier, ritualer og trossystemer. Hva som gjenstår å forklare, er den historiske prosessen som førte til at miljøvernerne tilpasset seg et religiøst språk, og hvordan teologene svarte på økologenes kall for å redde naturen. ⁸⁵ Det skulle vise seg at økofilosofene var instrumentelle i å tilføre kirken et økologisk mål.

I 1971 ble Lynn Whites artikkel «Den økologiske krisens historiske røtter» første gang oversatt til norsk. ⁸⁶ Her beskyldte middelalderhistorikeren jødisk-kristen teologi for å stå for en utnyttelsesetikk vis-à-vis naturen. Den antroposentriske dominansen over naturen var, ifølge White, et kjerneelement i Bibelens budskap, siden det står skrevet at menneskeheten ble formet i Guds bilde og derfor står over

naturen. Artikkelen ble første gang trykt i *Science* i 1967 og var derfor velkjent blant norske økologer som fulgte med i den internasjonale debatten. Oversettelsen hadde til hensikt å presentere Whites kritikk for et bredere norsk publikum, og ble derfor trykt i det populærvitenskapelige magasinet *Naturen*.

De fleste økologer, miljøaktivister og filosofer ved universitetet var ikke-troende. Det er derfor ikke overraskende at Whites artikkel i første omgang ble lest som et bidrag til behovet for å svekke religionens rolle i samfunnet og for å fremme økologisaken. Selv om kreasjonisme aldri oppnådde en stor tilslutning i Norge, så de fleste forskere religion i opposisjon til vitenskap, siden tro ikke skulle blandes med økologiske fakta.⁸⁷ Det var også bred mistillit til religion blant venstreorienterte studenter, aktivister og miljøvernere som lett sa seg enig med Marx om at religion «er opium for folket».⁸⁸ Mange miljøvernere på Blindern ville derfor ikke inkludere religion i sine diskusjoner om økokrisen. Whites argumenter forklarte hvorfor. I stedet håpet de at økologisk vitenskap i seg selv kunne bli en erstatning som ga «mål og mening med livet» i en sekularisert verden.⁸⁹

Blant de filosofisk orienterte økologene var det generell uro omkring denne dominerende tendensen til å ekskludere religiøse trossetninger fra økologisk debatt. Harald Olsen (f. 1945), hovedfagsstudent ved International Biological Programme ved Universitetet i Oslo, kan her tjene som eksempel. Han var ikke religiøs. Likevel la han vekt på å unngå teknologiske svar på miljøkrisen i sin oppfordring om å gjøre slutt på kapitalismen og opprette et økologisk likevektssamfunn.⁹⁰ Det dreide seg for ham om å dyrke forestillingene om miljøetikkenes makt, miljøvennlige livsstiler og troen på en radikal moralsk forandring i menneskenes holdning til naturen.

Betydningen av et moralsk verdistandpunkt mot industrielt teknokrati var sentral for dypøkologene. Som konsekvens av dette så økofilosofene med håp og beundring på mennesker med et trossystem som stemte bedre overens med deres økologiske synspunkter. De gjorde det ofte klart at de var involvert i en sosial bevegelse der folk hadde ulike grunner for å beskytte miljøet. Personer med religiøs tro var derfor velkomne til å bli med i økofilosofigruppen ved universitetet så lenge de var troverdige forsvarere av naturen. Forskjellen mellom en «dyp» og en «grunn» økolog avhang nemlig av om man gikk utover teknokratiske eller økonomiske rammer for å ta vare på økologisk mangfold eller ikke.

Økofilosofene så at religion kunne være en mektig alliert for en felles sak dersom dens prinsipper og praksis viste dyp respekt for naturen. Selv om han strengt tatt ikke var dypøkolog, kan et utsagn av Galtung under den tredje World Future Research Conference i București i 1972 tjene som eksempel: «En natur uten sjel er lett å ødelegge; en natur med sjel er en som inviterer til partnerskap, respekt, likevekt.»⁹¹ Problemstillinger knyttet til Gud og økologi ble debattert ved Fredsforskningsinstituttet i Oslo. I 1967 var instituttet vert for den første konferansen til World Future Studies Federation, og ett tema var skillet mellom mennesker, Gud og natur i kristen tenkning som tillot overforbruk av verdens materielle ressurser.⁹² Fredsforskerne, Galtung inkludert, viste i stedet til klokskapen i orientalsk tenkning og religion.

Det var flere årsaker til at Galtung og dypøkologene var fascinert av Orienten. Generelt sett representerte orientalske regioner en mulig alternativ inspirasjonskilde for dem som ikke ønsket å velge side i den kalde krigen. Galtung og Næss hadde publisert et par bøker om Gandhi der hans ikkevoldelige tenkning ble presentert som noe som kunne løse spenningene mellom kommunister og kapitalister.⁹³ Slik lærte de også å sette pris på buddhisme og Bhagavadgita. Dette var ikke bare et intellektuelt anliggende, siden de sammen med andre økofilosofene fikk inspirasjon under sine reiser til India og Nepal. Fjellet Gauri Shankar, nær landsbyen Beding i Nepal og besøkt av Kvaløy, Faarlund og Næss sommeren 1971, var for eksempel hellig og derfor utilnærmelig for sherpaene som bodde der, en holdning til natur som økofilosofene fant imponerende. Selv om de som klatrere hadde reist til Beding for å bestige den toppen, bestemte de seg for å oppgi planen av respekt for sherpaenes tro. Dette var et personlig offer og en læringsopplevelse for dem alle, siden de fra da av gikk bort fra ideen om at klatring dreide seg om å nå fjelltopper.

For Næss tjente troen på Gauri Shankars hellighet som belegg på religionens makt som kilde til motstand mot misbruk av natur.⁹⁴ Etter at han kom hjem, begynte Næss også å se på fjellet Hallingskarvet, der hans egen hytte var bygd, i et religiøst lys. «Klatring var hyllest og pilgrimsferd» til fjellet i Næss' øyne, siden Hallingskravet for ham hadde status som «hva man i mytologien kaller en gud (deva), og heldigvis en god sådan».⁹⁵ Både Faarlund og Kvaløy uttrykte lignende synspunkter.⁹⁶

Kritikk av økoreligion

Slike økologiske perspektiver reiste viktige spørsmål når det gjaldt religion og kristendom. I februar 1972 holdt økofilosofene et seminar på Tømte Gård, Vitenskapsakademiets forskningsstasjon nær Oslo, for å diskutere temaet. Seminaret ble arrangert av David Klein, en økolog fra University of Alaska som fra høsten 1971 tilbrakte sitt sabbatsår ved Universitetet i Oslo, blant annet for å studere reinsdyr.⁹⁷ Blant de omkring 30 deltakerne var, i tillegg til Kvaløy og Næss, økologer som Mysterud, Østbye og Eigil Reimers (f. 1939).

Næss holdt det innledende foredraget (som ikke lar seg gjenfinne). Dersom man tar utgangspunkt i Kleins reaksjon, er det sannsynlig at det handlet om økologi og Bibelen. Dette understøttes av at den delen av Næss' «Økosofi T» som omhandler dette temaet, ble skrevet i denne perioden. Her var det Whites kritikk av kristelig dominans som tjente som utgangspunkt, men Næss vendte seg raskt mot det han så som et alternativt økovenlig syn i Bibelen. Inspirert av studier av blant andre John N. Black og Clarence Glacken poengterte han at man ikke kunne bedømme en persons miljøvennlighet på grunnlag av om han eller hun trodde på Bibelen eller ikke.⁹⁸ Næss var ikke selv troende, men han så potensielle allierte for den dypøkologiske bevegelsen blant de kristne. Det var flust av støtte for økologisk følsomhet i Bibelen, hevdet han, og siterte flere passasjer fra både Det gamle og Det nye testamente for å gi støtte til sitt syn. Dette inspirerte Han Eirik Aarek, som Næss senere kom til å skrive en bok i vitenskapshistorie sammen med, til å publisere artikler og bøker om

Tømte Gård, Vitenskapsakademiets forskningsstasjon nær Oslo, har ofte blitt brukt som seminar og møtested for forskere og studenter ved universitetet. Dette bildet er fra vinteren 1972 da omalg 30 økologer og økofilosofene gjestet gården for å diskutere miljøkrisen.

viktigheten av økologi innen kristelig spiritualitet, tanker som ble viktige for den norske kvekerbevegelsen.⁹⁹

Næss var ikke den eneste på Tømte som så religion som en kilde til innsikt for bedre å kunne forstå den dypere betydningen av økologi. Mest aktiv var Kvaløy, som da han returnerte fra sine reiser i Nepal, ble dypt fascinert av buddhisme og for alvor begynte å studere Bhagavadgita. Det var særlig den tantriske idé om en spirituell dimensjon i livets nettverk som fanget Kvaløys interesse, siden den avslørte «moder jords skatter» og tillot et animistisk syn på naturens økologi.¹⁰⁰ Dette var ikke bare et akademisk anliggende for Kvaløy, siden han i denne perioden også begynte å praktisere buddhisme. En av hans tegninger forestiller munke i Beding, Nepal, som mediterer over helligheten til Gauri Shankar-fjellet i form av en «Gjenforening med den Ene som gjennomstrømmer all natur».¹⁰¹

Som karismatisk leder av økofilosofigruppen, samarbeidsgruppene for natur og miljøvern ved universitetet og Mardøla-demonstrasjonene var han definitivt en autoritet blant studentene og naturvernerne. Og at buddhisme kunne tilby en vei fremover i sammenheng med det å bedre forstå naturens rytmer og livet på jorda, vakte interesse og førte til hevede øyenbryn blant miljøvernerne på Blindern.

På Tømte-seminaret forelå det følgelig tre konkurrerende svar på spørsmålet om religionens rolle i miljøkampen som respons på Whites kritikk av kristen dominans over natur. Økologene, inkludert Mysterud og Østbye, mente at økologidebatten ville ha større nytte av at man holdt seg til de etiske problemene og holdt religion utenfor. Næss, på den annen side, så potensielle allierte for dypøkologien ved å mobilisere en mer ydmyk menneskelig forvalterrolle fra Bibelen, mens Kvaløy helt gikk bort fra den kristne arv og vendte seg mot buddhisme.

For Klein, som kom fra University of Alaska, representerte økofilosofi et nytt intellektuelt territorium. På den ene siden var han fascinert og smigret fordi filosofene viste interesse for dyrelivets økologi og hans reinsdyrsforskning utført i samarbeid med Reimers. På den andre siden så han en flukt fra fornuften i religiøse utforminger av økologi. På Tømte spurte han sitt publikum:

[...] what form will this new ecophilosophy take? Will it supplant, alter or be absorbed into existing religious theology and become the new ecoreligion that offers the salvation of mankind as a substitute for salvation of the individual; or will it be merely another parameter of human understanding, outside of religion, scientifically based, but recognized for its importance to the future of human society.¹⁰²

Klein foretrakk det siste alternativet. For ham dreide det seg om et intellektuelt hierarki: Vitenskap, ikke religion, burde være kunnskapens kjerne. Likevel innså han at «massemedias kapitalisering av offentlighetens interesse for økologi, samt økologifagets unøyaktighet» gjorde hans felt åpent for ufrivillig innlemmelse i religiøse forestillinger.¹⁰³ Økologi fikk mye medieoppmærksomhet både i Norge og USA da Klein skrev sin artikkel, og forskningsområdets mangel på nøyaktighet var velkjent blant biologer. Det som bekymret Klein, var tillempling av økologisk forskning for å støtte opp under det som lett kunne ende opp som autoritære religiøse dogmer. Siden økoreligion i tråd med norske økofilosofers oppfatninger gikk ut fra rettigheter og verdier i naturen av ikke-menneskelig opphav, kunne det hele lett ende opp i fundamentalisme. Reaksjonen mot de antroposentriske aspektene ved kristen teologi kunne bli dogmatiske:

[S]ome philosophers and ecologist-conservationists have [...] become spokesmen for the developing ecoreligion. They argue that the survival of the human species in the face of an impending 'eco-crisis' is dependent upon the widespread adoption of a religious humility toward nature. They admittedly are searching for a 'panacea for the masses' on the premise that the end (in this case the survival of mankind) justifies the means. Their motivations therefore, while sincere, are pragmatic rather than epistemological.¹⁰⁴

Næss var hovedmålet for denne kritikken, siden han verdsatte en potensiell økoreligion på pragmatisk grunnlag. Klein ville ikke vite noe av det. Han advarte også mot å utvikle en ny økoreligion på epistemologisk grunnlag, slik Kvaløy foreslo. Den kunne

lett utvikle seg til en «følelsesmessig selvrettferdig» ideologi som rettferdiggjorde irrasjonelle eller destruktive handlinger «i pietismens navn».¹⁰⁵ Fundamentalisme i miljøets navn var det det handlet om: «Man spør seg hvor mange Giordano Brunoer som skal, i hvert fall figurativt, brennes på bålet i økoreligionens navn.»¹⁰⁶

Næss mente Kleins advarsler mot «økoreligion» var «meget relevant!».¹⁰⁷ To år senere mintes han forelesningen og sa at «Klein kan imidlertid ha rett i å frykte at den økologiske bevegelse, liksom enhver annen, vil fostre en del sekterisme og dermed intoleranse, hovmod, verbal ritual i steder for debatt, sentimentalitet i stedet for spontanitet». Han var likevel ikke enig i at økologisk tenkning solid forankret i ikkevold «vil føre til forfølgelse av økosofisk 'vantrø'».¹⁰⁸

Økofilosofene på Tømte-seminaret tok i praksis Kleins advarsler til seg, og deres påfølgende tekster fokuserte på filosofiske, ikke teologiske, argumenter. Dette var ikke vanskelig for Næss, som skrev om teologi for å få publikum i tale, mens Kvaløy i sine offentlige opptredener fokuserte på miljø saker og nesten ikke på sin buddhistisk tro og tankegang.

Likevel sendte økofilosofenes og noen økologers inkluderende måte å tenke på når det gjaldt etikk, tro og religion, viktige signaler til det kristne samfunn. «Økosofi er en art filosofi og ingen religion,» poengterte Næss. «Men den kan lett få en religiøs betoning.»¹⁰⁹ Hva denne «betoning» innebar, ble snart forklart av en ny gruppe økoteologer ved universitetet.

«Forurensning er blasfemi»

Kristenfolket var ikke likegyldig til den pågående miljødebatten, Mardøla-demonstrasjonen, Whites kritikk og de økofilosofiske aktivitetene. Selv om det er umulig å lokalisere all respons, indikerer følgende avsnitt at reaksjonene fra kirkegjengerne varierte fra direkte avvisning av miljøvernens relevans for troen til dyptfølt sympati.

Blant de som blankt avviste miljøvern, fantes både konservative og venstreorienterte teologer. Ifølge de konservative teologene gikk veien til Gud gjennom bønn, lesing av Bibelen og deltakelse i kirkeritualer. At befolkningsvekst var en underliggende årsak til miljøproblemer, så også ut til å motsi en av Bibelens sentrale befalinger: «Vær fruktbare og bli mange, fyll jorden og legg den under dere!»¹¹⁰ På den andre siden var de radikale teologene bekymret for at naturvern ville ta oppmerksomhet vekk fra hjelpen til de fattige. «Det finnes ingen vei fra [den naturlige] verden til Gud,» hevdet en sosialistisk teologstudent i 1970. «Det å komme til gudstro ved å studere naturen, spekulere over stjernenes gang eller sitte ved Vøringsfossen, er etter kristen tenking ikke bare en fullkomment absurd tanke, det er også en synd som fører mennesket bort fra sin egentlige bestemmelse, nemlig verden og ens medmennesker.»¹¹¹ At det å beundre fossens prakt ikke hadde noe med religion å gjøre, var særlig skuffende for miljøvernere som desperat trengte støtte i sine forsøk på å redde fossen fra neddemning.

Ortodokse standpunkter blant både konservative og venstreorienterte teologer endret seg gradvis. Når alt kom til alt, var kirkegjengere også opptatt av friluftsliv. For noen av dem representerte friluftsliv en «partielle tilbakevenden til naturtil-

standen» da menneskene «gikk nakne i Edens have, og levde direkte av naturens gaver».¹¹² En sosialistisk miljøvernere observerte i 1971 at en voksende gruppe radikale kirkegjengere også vendte sin oppmerksomhet mot naturvern.¹¹³ Den ikkevoldelige demonstrasjonen for vern av Mardøla sommeren 1970, og som i mediene var ledet av økofilosof, ble beundret i en teologisk publikasjon.¹¹⁴ En av de fremste aktivistene i Mardøla hevdet i den samme publikasjonen at demonstrasjonen var signal om «et av de mest spennende tidsskifter i Vestens historie» mellom «Bokstavfortolkningen av jødernes bud om å underkaste seg jorden» og en ny «verdiforståelse» og «livsbevaring» i naturen. «Hovedarenaen,» påstod aktivisten, var å finne «i etikkens og religionens land.»¹¹⁵ Erfaringen fra Mardøla hadde gitt ham en følelse av å være del av «livshjulet» eller «Brorskapen til hele medskapningen», hvilket betydde at «Vi må bevisst avstå fra økende [materiell] velstand» og tøyte befolkningsveksten.¹¹⁶ Et lignende utsagn ble ytret av Ole Jensen, foreleser i religionsfilosofi ved Aarhus Universitet, Danmark, som besøkte Universitetet i Oslo i september 1971 med foredraget «Forurensning er blasfemi». «Gudenes vrede har vi pådraget os, fordi vi udskifter taknemmelighet med usurpation og rovdraft, fordi vi bestandig overskrider vore grænser [for vekst].»¹¹⁷ Som botemiddel for dette viste Jensen til verdien av innfødte religioner og indisk mystikk.¹¹⁸

Rolf Edberg (1912–1997) var en av dem som klarte å mobilisere kristen oppmerksomhet for miljø saken. Han var Sveriges ambassadør til Norge og stilte seg gjennom en rekke bøker spørsmål om den teknologiske forståelse av menneskelivet.¹¹⁹ Så tidlig som i 1966 ga han ut en bok om betydningen av å ta bedre vare på jorden, og en rekke populære bøker på norsk, svensk og engelsk om økologi med religiøse undertoner dukket opp i bokhandelen i løpet av det neste tiåret.¹²⁰ De var inspirert av økofilosofien til Kvaløy og Næss, selv om Edberg som ambassadør ikke offisielt kunne støtte deres radikalisme. I stedet tok han opp miljøbekymringer på en nøytral måte og anvendte avsnitt fra Bibelen om ydmykhet overfor skapelsen for å understreke sine poeng.¹²¹

Den unge feministen Dagny Kaul var en annen, og sammenlignet med Edberg, mer radikal kirkegjenger som brukte økofilosofi i sine studier for den teologiske embetseksamen ved Universitetet i Oslo. I stedet for å ta i bruk distinksjoner som «dyp» versus «grunn» eller «økologisk» versus «teknokratisk» når hun skilte mellom venner og fiender, introduserte Kaul i 1973 (for første gang på norsk) forskjellen mellom «biosentrisk» og «antroposentrisk» forståelse av natur. Hun var inspirert av den presbyterianske presten i Minnesota, Frederic Elder, som diskuterte denne avgrensningen inngående, først i sin hovedoppgave ved Harvard Divinity School i 1968 og deretter i artikler og bøker.¹²² Med Elder som utgangspunkt argumenterte Kaul for at antroposentrisme var identisk med den utnyttende kristne holdning White beskrev, mens biosentrisme innebar en guddommelig opplevelse av natur som Guds skaperverk. Det å se naturen som en helhet gjennom økologisk vitenskap innebar for henne ikke bare respekt for en iboende verdi i alle levende vesener, men også en mulighet for fornyelse av teologisk ontologi som kunne forene mennesket med naturen.¹²³ Dette ontologiske prosjektet ble

tatt meget alvorlig i alternative kristne kretser, for eksempel ved Rudolf Steiner-skolen,¹²⁴ og senere da Kaul ble Norges første økofeminist.¹²⁵

Disse forskjellige oppfatningene av betydningen av økofilosofi og miljøvern blant kristne var tegn på en mer grunnleggende endring innen Kirken. Dette var beskjedent fra Kirkenes verdensråd i Genève i mai 1971, og deres konklusjoner ble viktige i Norge. Møtet handlet om hvordan kirker skulle reagere på den voksende miljøbevegelsen, og resulterte i dokumentet «The Global Environment, Responsible Choice, and Social Justice», som Verdensrådet leverte som sitt hovedbidrag til Stockholm-konferansen i juni 1972. Det slo fast at «verden rundt oss har verdi i seg selv», og etterlyste bedre «forvaltning for Skaperen» gjennom «en ansvarlig global miljøpolitikk».¹²⁶ Viktigste av alt ved denne uttalelsen var at den oppfordret verdens kristne til å engasjere seg i miljøbevegelsen.

Per Voksø, som hadde deltatt på internasjonale rådsmøter så tidlig som i 1948, fulgte Verdensrådets aktiviteter nøye. Som kirkegjenger ble han demokratisk valgt som leder for Kirkens nasjonale råd i 1970, med makt til å evaluere alle dens aktiviteter. Inspirert av konklusjonene til Verdensrådets studiegruppe så han at miljøbevegelsen reiste temaer som for alle kristne var av avgjørende betydning. «Vi har fått en jord å forvalte, vi har ikke lov å ødelegge den,» proklamerte han.¹²⁷ Han ba rådets forskningsdepartement, i tillegg til Kirkeakademiet, om å organisere en konferanse om temaet. Den fant sted i slutten av september 1973. Denne toppstyrte institusjonelle innsatsen for å sette miljøvern på agendaen representerte et vendepunkt i historien om økoteologi i Norge, siden økologi fra da av gradvis kom til å bevege seg fra en perifer til en sentral del av kirkedebatten. Selv om de individuelle artiklene presentert under konferansen ikke representerte kirkens syn, sendte arrangementet en klar melding fra kirkens ledelse om behovet for å ta opp miljøvernssaken.

Konferansen begynte med artikler skrevet av akademikere utenfra, som i praksis ble invitert for å sette agendaen. Økologen Oddvar Skre gikk for eksempel gjennom sin nyeste forskning på sur nedbør og konkluderte med at «Vekstideologien må erstattes av eit samfunn i økologisk likevekt (likevektsideologien)».¹²⁸ Harald Olsen foreslo et «økopolitisk minimumsprogram» for kirken, basert på økologiske likevektsprinsipper.¹²⁹ Andre pekte på de internasjonale juridiske og politiske konsekvenser av økokrisen.¹³⁰

Teologene ved Universitetet i Oslo svarte med artikler om materialistisk kultur i industrisamfunnet og behovet for å respektere integriteten i Guds skaperverk. Forsker ved Menighetsfakultetet Torleiv Austad (f. 1937) var for eksempel en innbitt motstander av kapitalisme, og var tilhenger av større sosialt ansvar blant kristne, særlig vis-à-vis de fattige. For Austad var miljøproblemer resultat av privat eierskap og plyndring av land i regi av folk som ikke innså at menneskeheten hadde naturen til låns. Likevel så han ikke økosentrert tro som den rette veien videre. «Nei, la ikke kirkens forkynnere bli ressurs- og miljøvernpredikanter!» advarte han, det ville bare lede til en «remystifisering av naturen [som] er i strid med den bibelske skapelseslære».¹³¹ Den lekmannskristne intellektuelle Jens Wisløff (f. 1927) tok opp

lignende bekymringer i sin «øko-politiske» appell for menneskelig forvalteransvar siden «jorden hører Herren til».¹³² En foreleser i religionshistorie ved Universitetet i Bergen, Gaute Gunleiksrud (f. 1936), tok standpunkt mot Whites avhandling. Han hevdet at man ikke kunne beskyldte teologien for å misbruke naturen. Løsningen på økokrisen burde derfor ikke komme fra Kirken:

«Troen på at Guds fullkomne rike er kommet nær gjennom Kristus, er noe helt annet enn arbeidet for å verne og forbedre den gamle verden. [...] Det er en fordel å være varsom med å stille økologi og kristen tro sammen.»¹³³

Gunleiksrud ville at kirken på pragmatisk grunnlag skulle slutte seg til miljøkampen. At økofilosofier offentlig omfavnet «økologiske modeller i panteistisk (særlig indisk) religiøsitet [og] myter om Moder Jord», var en bekymring i et mer og mer sekularisert samfunn, og Kirken burde «i en nødsituasjon» være villig til «å tale om Gud der vi normalt skulle tale om mennesket og dets etiske ansvar» overfor skapelsen.¹³⁴

Disse kommentarene illustrerer et dilemma: troen på frelse og Kristi komme hadde ingenting å gjøre med den materielle verdens miljøtilstand. Likevel hadde den pietistiske kirken alltid vært kritisk til forbruksmentaliteten i industrisamfunnet. Å ivareta Guds skaperverk kunne kanskje begrense materialisme og forberede sjelen. I tillegg var det i 1973 klart for alle som ville se at miljøvern hadde stor moralsk tyngde i samfunnet, særlig blant de unge. Kirken måtte reagere med å vektlegge menneskelig ansvar. Dette var i hvert fall argumentet til Jens Gabriel Hauge (f. 1927), som var professor i biokjemi ved Norges veterinærhøgskole og leder for kirkerådets forskningsdepartement. Vi må være «en vakthund i samfunnet», hevdet han, og forsikre oss om at «politiske avgjørelser skjer i samsvar med Bibelens forvaltertanke».¹³⁵

Økoteologi på pensum

De økoreligiøse debattene var for det meste en intern affære blant teologer frem til vinteren 1974. På det tidspunktet forårsaket en reform av examen philosophicum ved universitetet at en artikkel om temaet ble inkludert i pensum og dermed ble obligatorisk lesning for en stor mengde studenter. Den var skrevet av Gunnar Breivik (f. 1943), en entusiastisk tilhenger av økofilosofi. Det er verdt å diskutere dette i detalj, siden det indikerer en viktig endring mot en mer misjonspreget trend for økoreligionens del.

Breivik var sønn av Birgir Breivik (1912–1996), som var en viktig person i lekmannsbevegelsen, en bevegelse som huser noen av de mest engasjerte medlemmene av Kirken. Han ble valgt til stortingsrepresentant (1965–1970) for Kristelig Folkeparti, og var assisterende generalsekretær (1965–1970) og generalsekretær (1970–1982) for Norsk Luthersk Misjonssamband. Lekmannsbevegelsen hadde sin hovedopplutning blant gårdbrukere og fiskere på vestlandskysten, der Breivik-familien kom fra, et sted der luthersk tro går hånd i hånd med samfunnsaktivisme, skepsis mot sentralisert politikk, alkohol og materialisme.¹³⁶

Gunnar Breivik fulgte i sin fars fotspor i sin beskrivelse av seg selv som «ny-pietist» fra lekmannsbevegelsen. Hans hovedmål var «omvendelse og misjon».¹³⁷ Han ble uteksaminert fra Menighetsfakultet i 1969 med filosofi som mellomfag. Menighetsfakultetets hovedmål var å utdanne prester for mindre menigheter rundt i landet. Det var privat finansiert og kjent for å innta en mer konservativ holdning i religiøse spørsmål enn det mer liberale og forskningsorienterte Teologiske fakultet. Menighetsfakultetet hadde for eksempel ikke rett til å uteksaminere doktorander, men benyttet seg i stedet av et utvekslingsprogram for å overføre spesielt talentfulle studenter til sin samarbeidsinstitusjon Fakultet for protestantisk teologi ved Universität Tübingen i Tyskland, der Breivik studerte i det akademiske året 1970–1971.

Da han returnerte til Oslo, begynte han på Norges idrettshøgskole (NIH), der Faarlund foreleste i økofilosofi og friluftsliv. Breivik må ha blitt fascinert siden han gikk bort fra sin opprinnelige plan om  bli prest. Friluftsliv representerte i stedet veien videre for et nytt samfunn i samsvar med naturen.¹³⁸ Breivik tok mellomfag ved NIH i 1973. Deretter arbeidet han som lærer på videregående skole i Oslo mens han fullførte sin hovedfagsoppgave i 1975.¹³⁹

«Naturen som kategori finnes ikke» i de teologiske disipliner, hevdet Breivik i en oppsummerende artikkel.¹⁴⁰ Den var et frontalangrep på protestantisk teologi på bakgrunn av dens angivelige ekskludering av natur. Hans venner blant økofilosofene fikk med en av hans parallelle artikler som oppsummerte avhandlingen blant de obligatoriske tekstene i et av studieemnene til examen philosophicum. Kristen etikk dreide seg bare om mennesker og samfunn, hevdet han, og hvis natur ble nevnt i moralske diskusjoner, var det kun som naturressurs for mennesker. Med utgangspunkt i denne kritikken, som var et ekko av Whites artikkel, lanserte Breivik sin egen alternative økologiske tolkning av Mosebøkene der han fokuserte på mennesker som gartnere for Guds skaperverk. For Breivik betydde «øko-filosofi, øko-liv, øko-politikk» en radikal endring i retning av  behandle naturen slik Eva og Adam en gang gjorde som gartnere i Paradis. Det var naivt  forestille seg at vi skal komme tilbake til Paradis ved hjelp av vår egen vilje:

Men det er ikke naivt  ville forsøke og tilegne seg gartnerens grunnholdning. Det er ikke naivitet  begynne et *samarbeid med naturen*, bygget på innsikt i de økologiske lover. Det er ikke naivitet  forsøke og begrense jordens befolkning. Det er vi selv som startet kampen *mot* naturen. Det er vi selv som må forandre oss.¹⁴¹

Breivik henviste til en serie avsnitt fra Bibelen, inkludert Salmene, for  støtte opp om sitt syn. I Bibelen sa Gud: «Dere skal råde over fiskene i havet og fuglene under himmelen og alle dyr som det kryr av på jorden!»¹⁴² Breivik argumenterte for at dette måtte forstås med henblikk på avsnitt som vektlegger menneskenes ydmykhet overfor skapelsen: «Når jeg ser din himmel, et verk av dine fingrer, månen og stjernene som du har satt der, hva er da et menneske, siden du kommer det i hu, et menneskebarn, siden du tar deg av det?»¹⁴³ Artikkelen var en eksegese i  finne sitater fra Bibelen som

kunne støtte ydmykhet overfor natur og en etikk basert på  pleie Guds eiendom i hans re. Det ex.phil.-studentene som leste artikkelen, skulle konkludere med var at den pågående industrielle plyndringen av skaperverket ikke var til Guds re, og at man derfor måtte endre sin livsstil, slik at naturens opprinnelige økologiske harmoni kunne gjenopprettes. De som ikke tok dette poenget, risikerte  stryke til eksamen.

Breiviks artikkel og dens status som del av pensum til examen philosophicum gledet ikke alle teologer. En kritiker var Inge Lønning (f. 1938). Da Breivik studerte, var han hovedfagsstudent ved Det teologiske fakultet. Han ble professor i teologi ved Universitetet i Oslo i 1971, og senere redaktør for *Kirke og kultur*. Han var også et aktivt medlem av Høyre og bror til Per Lønning, biskopen i Borg. «Teologien som økofilosofiens tjenestepike?» spurte han, og bemerket at «tendensen til  tilby teologiens tjenester innenfor en økofilosofisk fagfront [var] i rask bevegelse». Lønning kunne akseptere «vilkårlig» bruk av Bibelen i Ness' tekster som en «støttespiller for et økofilosofisk/politisk program» siden han ikke var teolog av fag. Breivik, på den andre siden, var «teolog av fag», og hans artikkel hadde en «halv-offisiell pensumstatus», siden det var den eneste teologiske teksten i hele pensum for examen philosophicum. Hans artikkel var derfor i praksis potensielle studenters første møte med faget teologi. Lønning mente Breivik ga «et grovt misvisende bilde av teologihistorien» ved  påstå at naturen som kategori var ekskludert. Artikkelen dannet et «ikke akseptabelt» grunnlag som studentene kunne bygge fremtidige akademiske karrierer på, hevdet Lønning «med kraftig strek».¹⁴⁴

Den harde kritikken stoppet ikke Breivik, som forlot sin teologiske karriere til fordel for sine studier hos Faarlund ved NIH. I sin innledning til den andre versjonen av artikkelen holdt han fast ved sitt økoreligiøse syn. «Industrimenneskets livsform i dag er ikke til Guds re,» hevdet han, og la sitt håp i enhver religion som anerkjente «likestilling i biosferen».¹⁴⁵

 få plassert økoreligion på pensum – og dermed i unge studenters sinn – ble en viktig oppgave for Breivik de neste årene. For eksempel var budskapet elevene i videregående skole skulle ta inn over seg, at det var to motstridende kristne modeller for hvordan man skulle forholde seg til natur: n som vektla menneskets rett til utnyttelsen av en fyelig natur, og én med hovedvekt på biosferisk likhet og økologisk likevekt. Han siterte Forkynnerens bok som bevis for påstanden om at menneskene ikke hadde høyere moralsk status enn andre arter: «For det går menneskenes barn som det går dyrene; den samme skjebne rammer dem; som den ene dr, så dr den andre, og en livsnde har de alle; mennesket har ikke noget fortrin fremfor dyret.» Det veiledende prinsipp kristne studenter kunne trekke ut av hans analyse, var «Solidaritt i biosferen, forvaltning til Guds re».¹⁴⁶ Slik Breivik så det, var det  rense opp etter forurensning en botsvelse for menneskelig synd mot Gud og hans skaperverk og dermed en viktig oppgave for unge kristne.

Økoteologiens gjennombrudd

Debatten om økoreligion resulterte i både spenninger og optimisme blant troende når det gjaldt å fornye Kirken. Det at befolkningsvekst var en av hovedårsakene til økokrisen, representerte en utfordring for Kirkens medlemmer, som jo så hver fødsel som noe positivt.¹⁴⁷ Et annet problem var at miljøvernernes opphøyde moralske posisjon fikk andre til å fremstå som utsvevende, siden livsstilskravene for korrekt økologisk levesett var strenge. Det var ikke lett, heller ikke for de innvidde, å leve i samsvar med de økoreligiøse og filosofiske prinsippene. Disse og lignende problemstillinger skapte splid blant troende miljøvernere:

Noen synes det nå er på tide å gå fra ord til handling og finne en livsform som står mer i samsvar med den kristne tro. Andre greier ikke å bryte ut og må nøye seg med de små skritt. Atter andre må ennå stå i den gamle sammenhengen fordi de har et nødvendig politisk arbeid å gjøre. Situasjonen er for kritisk til at vi har råd til å la disse gruppene bli spilt ut mot hverandre. Kristi legeme er ett, men har mange lemmer.¹⁴⁸

Denne oppfordringen til samhold og respekt for hverandre, ytret av Gunleiksrud i 1975, underbygger det syn på at Kirken var delt med hensyn til å inkorporere økologiske perspektiver i et teologisk rammeverk.

Disse spenningene bestod i årevis, selv om senere hendelser indikerer at Kirken som helhet gradvis beveget seg i retning av økoteologi. Et tegn på dette skiftet kom i 1978, da det nasjonale kirkerådets forskningsavdeling arrangerte en konferanse der temaet var den økologiske krisen. På det tidspunktet var vannkraftutviklingsprosjektet i Alta-Kautokeino-elven i nyhetene, og miljøvern var på den politiske agendaen – særlig på venstresiden. Kirken ønsket å hente støtte fra begge sider. Økokrisen var en mulighet til å være radikal og progressiv innenfor akseptable sosiopolitiske rammer.

Konferansen ble organisert av Harald Olsen, som argumenterte for at kristne skulle ta standpunkt mot økonomisk vekst og også på andre måter fremme «grunnleggende holdningsendringer» knyttet til naturen.¹⁴⁹ Det var viktig for Kirken å avsløre «vekstsyndromets avguder og falske paradiser», påstod en annen konferansedeltaker.¹⁵⁰ Miljøvern presentert som vern av skaperverket kunne tilby menigheter en vei ut av materialismen. Kirken burde påta seg sin del av skylden for kapitalismens «Babylon», det moderne samfunns rovdrift på naturen, og dyrke en økologisk tenkemåte.¹⁵¹ Disse og lignende uttalelser var radikale, til og med revolusjonære. De representerte tradisjonell lekmanapietisme i ny, miljøvennlig drakt.

Sentralt i diskusjonen stod igjen en artikkel av Breivik, noe som kan ha vært hans første opptreden under en forskningskonferanse godkjent av Kirken. Han hadde siden 1975 vært professor i friluftsliv ved NIH, der han underviste i friluftslivets kunst i tråd med Faarlunds, Kvaløys og Næss' lære.¹⁵² Hans første bidrag på konferansen var et frontalangrep på den lutherske kirke: Den hadde «vært sovende eller medløperaktig,

som f.eks. i Tyskland under siste krig», med hensyn til rovdrift på natur.¹⁵³ Han gjentok sin tidligere argumentasjon om å forvalte jorden til Guds ære. Det nye var at Breivik la vekt på nødvendigheten av en økosentrisk etikk, og han foreslo flere omfortolkninger av viktige avsnitt i Bibelen for å underbygge sitt standpunkt: «I begynnelsen skapte Gud himmelen og jorden,» står det i Bibelen, noe som for Breivik betydde at «Alle skapninger og den samlede natur har verdi i seg selv. De er altså ikke bare verdifulle som mat eller redskap for mennesket. Naturen har egenverdi». ¹⁵⁴ Gud er jordens eier, og menneskene burde se på seg selv som gjester som besøker Ham, mente Breivik.

Breivik gjorde inntrykk. Konferansens konklusjon var inspirert av ham og kom i form av et «kirkelig handlingsprogram» som skulle mobilisere biskopene gjennom det nasjonale kirkerådet til å forske videre på, organisere og få på plass en økoetikk for hele Kirken.¹⁵⁵ Det første skrittet var å ta i bruk antologien fra konferansen som undervisningsbok. Den ble brukt et stykke inn i 1980-årene av en rekke aktører og studiegrupper innenfor ikke-akademisk religiøs opplæring.

Unge teologistudenter adopterte ikke ukritisk Breiviks og hans økofilosofiske partisaners økoteologi. Likevel ledet deres utfordring til nye studier av bibelske tekster med vektlegging av menneskelig beskjedenhet og respekt for skaperverket.¹⁵⁶ Breivik selv hevdet at naturens og artenes iboende verdi ble opprettholdt av Gud, og at menneskene var hushjelper i naturens husholdning som manifesterte Hans godhet.¹⁵⁷ En ung akademiker uttrykte seg slik: «At Naturen har verdi uavhengig av mennesket, betyr ikke at den er hellig.»¹⁵⁸ Økoreligion innebar ikke noen form for panteisme eller tilbedelse av naturen i seg selv. Den hevdet i stedet at økologisk hushold burde gjennomsyre religion, og at unge intellektuelle teologer derfor burde ta fatt i praktiske problemer, som oppvarming av kirken, siden Guds moralske krav var allestedsnærværende.¹⁵⁹

For å mobilisere de unge prøvde akademikere interessert i økoreligion å forandre både vitenskapelig og religiøst pensum i videregående skole. Alle elever ved videregående skole måtte ta eksamen i kristendom. At ikke-troende, jøder og et økende antall muslimske innvandrere måtte studere kristendom (ofte undervist av praktiserende kristne), var et tema for offentlig debatt. Forsøket på å inkludere økoreligion i pensum var et svar på kritikken, siden økologiske perspektiver var relevante for all verdens troende. Likeledes ble biologipensumet også kritisert tidlig i 1980-årene for ikke å ta opp viktige temaer som genetikk og miljøvern. Forsøket på å innlemme økoreligion i biologipensumet bør forstås i denne sammenheng.¹⁶⁰ Siden Gud var den kreative skaperen av evolusjon og verdens økologiske systemer, burde studentene lære å ta bedre vare på jorden.¹⁶¹ Skolebøkene skulle forene vitenskap og religion ved hjelp av en økologisk tolkning av Bibelen.¹⁶²

Økologisk ukorrekt

Domedag-spådommer i ånd av Johannes' åpenbaring.¹⁶³ Slik beskrev geologiprofessor Ivan Rosenqvist (1916–1994) i 1966 økologiorienterte forskere som tok opp behovet for å redde miljøet, rydde opp i forurensningen og stoppe befolkningsveksten. Han hevdet at de underminerte industrialiseringen av Norge. Rosenqvists standhaftige argumentasjon gjorde ham til en antimiljøverner i motstandernes øyne. Likevel påstod han at han brydde seg om natur, og at hans vitenskapelige arbeid var et gode for verden. For ham dreide de økologiske debattene seg om hvilken rasjonalitet man burde stole på i innsatsen for å verne natur. Det er verdt å studere hans kritikk, siden han kom til å representere den mest seriøse akademiske utfordringen til økologisk tenkning i 1970-årene.

Geologifagets sosiale funksjon

Helt fra studietiden av arbeidet Rosenqvist for arbeiderklassen. Hans lærer ved universitetet var Ellen Gleditsch (1869–1968), og hans politiske ideer utviklet seg under påvirkning av medlemskap i Sosialistiske studenters studiering, en løst organisert gruppe venstreradikalere ved universitetet før krigen. De leste sosialistisk litteratur og viet John D. Bernal's *The social functions of science* fra 1939 særskilt interesse.

Etter krigen satt Rosenqvist igjen som krigshelt og stjerneakademiker med professorstilling ved universitetet, med en politisk tilhørighet på den radikale venstresiden. Umiddelbart etter krigen var det en genuin sympati for Sovjetunionen i Norge. Rosenqvist var et aktivt medlem av Norsk-Sovjetrussisk Samband,¹⁶⁴ han hadde private familiebånd til sin russiske bestefar på morssiden, og han besøkte Moskva flere ganger i 1950-årene. Skal en dømme etter hans støtte til Stalin, er det sannsynlig at han også var medlem av Norges Kommunistiske Parti. «Jeg har alltid blitt imponert av mot,» sa Rosenqvist i 1963, «motet til å begynne på noe stort langvarig nytt. Motet til å ofre andre for å nå et fjernt mål, som ingen tidligere har nådd, og som ingen med sikkerhet kan si hvordan vil arte seg. [...] Dette er hva jeg mener med Sovjetunionens mot [og] det grenseløse mot Stalin og hans regjering» har vist.¹⁶⁵

En annen tilhenger av Stalin var John D. Bernal, som ble medlem av Det Norske Videnskaps-Akademi i 1966 og invitert til Oslo for å holde den prestisjetunge Hasselforelesningen i 1967, men som var ute av stand til å komme av helsemessige årsaker.¹⁶⁶ Bernal mente vitenskap skulle spille en viktig rolle til gode for hele samfunnet. Han skrev om geologi:

It is in geology and mineralogy that we meet with the most clear connections with economic realities in the location and working of mineral resources. A really adequate teaching of geology implies not only some of this technical knowledge but the economic and political knowledge necessary to complete it.¹⁶⁷

Derfor var en forskers ansvar å forsikre seg om at forskning ikke bare ble gjort tilgjengelig, men at den også ble brukt på en måte som kom alle til gode. Han mente forskere bare kunne forbedre samfunnet dersom de ble frigjort fra en destruktiv kapitalisme. De skulle i stedet arbeide innenfor et rammeverk av sentralisert sosialistisk planlegging.

Rosenqvist var inspirert av Bernal. I tråd med argumentasjonen i *The Social Function of Science* argumenterte han for at sosial planlegging burde være den vitenskapelige forsknings målsetting. Han hevdet at den beste måten å sikre vitenskapelig relevans for nasjonsbygging på var å reorganisere universitetssystemet i likhet med måten man organiserte helse-, brann- og veitjenester på.¹⁶⁸ Dette var offentlige hierarkiske institusjoner ledet av statlige departementer og kontrollert av Stortinget. I 1966 foreslo Rosenqvist et nytt «Norges Universitet» organisert etter samme prinsipp for å sikre en forening mellom kunnskap og makt. «Jeg tror at universitetenes selvstyre ikke passer vårt moderne samfunn,» påstod han.¹⁶⁹ Han så i stedet for seg et politisk sentralisert universitet der forskerne ville bli tildelt overordnede sosiale oppgaver uten å måtte bekymre seg for finansiering eller oppfyllelse av kortsiktige politiske mål. Det var et radikalt program, ment å frigjøre forskerne og universitetet fra interessegrupper, politiske fraksjoner og kapitalistiske krefter. Det skulle også legge til rette for langsiktig planlegging og styring av vitenskapelige aktiviteter, slik at forskningen ville fremme velferd og velstand og på den måten komme verdens arbeidere til gode.

Mens han grublet over disse ideene, vokste universitetet seg stort, både i antall studenter og finansielle og materielle ressurser. I denne prosessen klarte ikke geologifaget å vokse i samme fart som sine konkurrenter, og det ble etter hvert et relativt marginalt fag, særlig sammenlignet med biologi. Rosenqvist følte at geologene tapte terreng. Han skrev flere lederartikler i Arbeiderbladet om problemet, der han hevdet at universitetet holdt på å bli «sandpårstrøende prateklubber» som skrev kvasivitenskapelige rapporter for politiske interessegrupper. Han hevdet at ledelsen dyrket en kultur der det er «lettere for de sterke å undertrykke de svake» forskningsområdene.¹⁷⁰ Og siden «den som betaler orkesteret kan bestemme musikken», fryktet Rosenqvist at interessegrupper i regjeringen kunne styre forskningsresultater og finansielt favorisere felt med flest studenter.¹⁷¹

Rosenqvists synspunkter kan tjene som bakgrunn for å forstå holdningene han inntok overfor de politisk ladede feltene økologi og økofilosofi. Skepsisen han viste miljøinteressegrupper, ble videreført i hans kritikk av økologer som arbeidet for å stoppe industrialiseringen av Norge.

Antiøkologi

Miljøvern var for Rosenqvist synonymt med vern av natur brukt til friluftsliv, slik som Nordmarka nord for Oslo by. Å beskytte dette landskapet ble bestridt av kommunistene, som hevdet at friluftsliv var en borgerlig overklasseaktivitet. Rosenqvist bemerket at «Puttisiengjen» ikke egentlig vandret i urørt natur, og at de ikke hadde respekt for de fattige. «Hele menneskehetens eksistens er basert

på en evig og seierrik kamp mot naturen,» hevdet han, og «[d]et er urettferdig at vi skal koste på oss 'uberørt' natur samtidig med at mennesker sulter». ¹⁷² Slik underminerte han ideen om å reservere land for friluftsliv.

Økofilosofene definerte seg selv som sosialister, men de representerte for Rosenqvist en mislykket type radikalisme som ikke ville lede til et klasseløst samfunn. De kom på moten, hevdet han, da «skvulpene fra studentprotestene ute i verden nådde Norges kyst» med okkuperingen av Filosofisk institutt og protestene mot Ottesen-komiteen. ¹⁷³ Studentene protesterte mot et reformforslag fremmet av Ottesen-komiteen som i praksis betydde mindre frihet til å studere det de ville, og flere krav i henhold til det å avslutte høyere utdanning innenfor et rimelig tidsrom. For de unge innebar reformene å erstatte den humboldtianske idé om akademisk frihet med en effektivitetsmodell de assosierte med kapitalistisk tankegang. Av de to retningene foretrakk Rosenqvist reformlinjen. Ifølge ham «kan en vanskelig forstå at man fremmer overgangen til sosialismen eller på noen meningsfylt måte minker gapet mellom iland og uland ved å motsette seg en effektivisering». ¹⁷⁴ For sin støtte til Ottesen ble Rosenqvist en utstøtt blant en ny generasjon radikalere som krevde økonomisk frihet til å bestemme lengde, tempo og innhold i sin kostnadsfrie utdanning på fellesskapets regning.

Blant motstanderne av reformene var økopopulistene som mente ideen om effektivitet fremhevet en kultur til støtte for økonomisk vekst som igjen ledet til økokrisen. Som et alternativ gikk de inn for selvberging. Lange studier var et alternativ til forbrukersamfunnet. Rosenqvist ville ikke vite noe av det. Dette «nullvekst-samfunn» mente han «neppe vil bli akseptert hverken i de underutviklede eller i de velstående land», og mer forskning burde derfor fokusere på å finne og utvikle mer ressurser, siden det var mer enn nok av dem. ¹⁷⁵ Til dypøkologenes bekymring for uttømming av naturressurser svarte Rosenqvist at mer ville bli gjort tilgjengelig for utforskning når ressursenes verdi steg. Det var et spørsmål om å grave dypere etter mineraler, bore lenger ned etter olje og gass, bruke mer gjødsel for å produsere mat, eller på andre måter stole på de intellektuelles evner og oppfinnsomheten blant fremtidens ingeniører og forskere. ¹⁷⁶ «Vi må fortsette på arbeiderklassens kurs og produsere oss vekk fra fattigdommen, slik arbeiderklassen bl.a. i Sovjetunionen har gjort,» hevdet Rosenqvist. Han hadde ingen sympati for «velnærte nullvekst-filosof», pessimister og andre «romantikere». ¹⁷⁷

En liten gruppe naturvernere i Arbeiderpartiet delte de økologiske bekymringene til de «velnærte» økofilosofene, men trodde ikke på noe revolusjonært brudd med kapitalismen. I stedet lette de etter løsninger på økologiske problemer innenfor etablerte sosiale strukturer og gjennom internasjonalt samarbeid. En sentral pådriver var Eilif Dahl, professoren i botanikk og Arbeiderparti-medlemmet som var først ute med å introdusere økologi som forskningstema i Norge. Gjennom 1960-årene tok han opp miljøproblemer internt i Arbeiderpartiet, og argumenterte for at både politikere og forskere trengte å fokusere på å skape gode miljøer å leve i. ¹⁷⁸ Å leve godt burde være hovedoppgaven til ingeniørfaget, fortalte han studentene, og økologisk rasjonalitet var veien mot det gode liv. ¹⁷⁹ Han var ikke

alene. Mange feminister, blant andre, var enige. De stilte spørsmål ved om kvinner skulle «sprelle med» oljeindustrien, og var kritiske til «en økonomisk vekstfilosofi» og mangelen på «livskvaliteter» og «likevekten i naturen». ¹⁸⁰

Da Arbeiderpartiet kom tilbake til makten i 1971, tenkte Dahl at tiden var inne for å komme i møte en mer og mer høylytt kritikk fra unge økopopulister ved å etablere verdens første miljøverndepartement. ¹⁸¹ Den nye statsministeren, Trygve Bratteli, var enig i at et nytt departement ville appellere til unge velgere som bekymret seg for vannkraftutbygging, forurensning og uttømming av naturressurser. Han utnevnte Dahls nære venn og botanikerkollega Olav Gjærevoll til departementets første statsråd. Gjærevoll var tidligere formann i Statens naturvernråd og talte for opprettelsen av nasjonalparker. ¹⁸² Han brakte Dahl og hans økologiske perspektiver til det nye departementets kjerne i form av diverse uformelle arbeidsgrupper. Når det gjaldt problemene omkring oljeutvinning i Nordsjøen, diskuterte de for eksempel hvordan Norge som selvforsynende oljenasjon kunne bli en fredsmegler på den internasjonale arena, særlig etter den arabiske oljeboikotten i 1973. ¹⁸³ Disse debattene oppstod i lys av Jørgen Randers' tenkning, medforfatteren av rapporten *Grenser for vekst?* fra 1972.

Arbeiderpartiets naturvernere stod, i Rosenqvists øyne, i ledtog med interessegruppene som underminerte moderniseringen av Norge. Bestrebelsene på å redde naturmiljøet, rydde opp i forurensningen, befolkningsvekst og misbruk av naturressurser hørtes for ham ut som ubegrunnede dommedagsprofetier. Verden «har aldri vært så lite overbefolket som nå», påstod han, takket være gode mat- og levevilkår. ¹⁸⁴ Argumenter han tidligere hadde brukt mot kjernekraftforkjemperen Gunnar Randers' energipessimisme i 1950-årene, ble nå tatt frem igjen og brukt i vidtgående angrep på hans sønn, Jørgen Randers. Rosenqvist var ikke imponert over hans bruk av «moderne datamaskiner og intens propaganda» i rapporten *Grenser for vekst?*, siden «et politisk syn ikke blir mer objektivt ved å bli kjørt gjennom en computer». ¹⁸⁵ Likeledes var også «den pågående økologidebatt» om «fornybare og ikke-fornybare ressurser» problematisk for ham, siden den manglet forståelse for ressursenes natur. ¹⁸⁶

Det fantes rikelig med naturressurser, hevdet Rosenqvist, selv med radikal befolkningsvekst, og ingen fare for noen drivhuseffekt. Verden hadde gjennomgått global oppvarming tidligere, og det var ingen grunn til å frykte en ny runde. Tvert imot, en temperaturøkning «vil i de nordiske land neppe kjennes som ubehaglig». ¹⁸⁷ Global oppvarming var på den tiden et tema for intern vitenskapelig diskusjon som så vidt hadde nådd ut til offentligheten. ¹⁸⁸ Rosenqvist var den første til å ta opp problemet på norsk, og han (i selskap med noen av sine kolleger) kom til å holde fast ved at global oppvarming var «den store miljøbløffen», som ikke var verdt å ta alvorlig, helt frem til sin død. ¹⁸⁹ Generelt pleide han å si at «forgiftninger er uomgjengelig nødvendige for å opprettholde vår kultur og levestandard», og at ved «å betale litt mer» kunne man rydde opp i det hele. ¹⁹⁰ Han forsvarte for eksempel kraftsosialismen under overskriften «Vett eller vasskraft?». Vannkraft var nødvendig for sosial velferd, hevdet han, siden alternativet var kjernekraft. Til naturvernere som tilhørte Arbeiderpartiet, sa han at Norge i fremtiden kunne

erstatte sin energiforbrukende aluminiumsindustri med en «intellektuell industri» muligjort på grunn av landets vannressurser.¹⁹¹ Det var derfor ingen naturlige grenser for vekst. Tvert imot var Norges ressursituasjon den beste i verden.¹⁹²

Naturvernerne tok ikke lett på Rosenqvists kritikk. «Sett Rosenqvist i gapestokken!» sa en av dem, som syntes han var «reaksjonær eller bakstrevsk» fordi han ikke støttet «økopolitisk samfunnsstyring» av landet.¹⁹³ De beskyldte Rosenqvist for å mangle økologisk kunnskap og for å ignorere skader forårsaket av økonomisk vekst.¹⁹⁴ «Vi som kaller oss sosialister må ikke støtte opp om det reaksjonære syn som går ut på at verdens ressurser er uutømmelige,» hevdet en kritiker.¹⁹⁵ En annen mente at Rosenqvist – som en «tallmagiker» som støttet industriell vekst – representerte selve kjernen i miljøproblemene.¹⁹⁶

Gro Harlem Brundtland (f. 1939), som satt som miljøvernminister fra 1974 til 1979, var som en av naturvernerne i Arbeiderpartiet uenig med Rosenqvists. Hun tok sine medisinske eksamener ved universitetet i 1963, etterfulgt av en Master of Public Health ved Harvard-universitetet i 1965. Hun ble aktiv i Arbeiderpartiet gjennom sin jobb som legekonsulent for Helsetilsynet i Oslo fra 1968 til 1974. Der var hun kjent for å slåss for kvinners rett til abort, en kamp som var særlig intens frem til loven om selvbestemmelse kom i 1975. Brundtland befant seg midt i striden, noe som førte til at hun begynte å se med skepsis på vitenskapsfolk og eksperter. I abortdebatten bemerket hun at «eksperter» presenterte en blanding av fakta og personlige oppfatninger på en måte som gjorde at de «misbruke[r] – bevisst eller ubevisst sin ekspert- eller forskerrolle i en politisk sammenheng».¹⁹⁷ Det var som ung feminist hun ble valgt til statsråd for Miljøverndepartementet. Hennes erfaring som lege og forkjemper for kvinners rett til å velge la føringer for hvordan hun tok opp kampen med naturvitenskapelige forskere om miljøsaker. «Politikk er som forebyggende helseomsorg,» kunne hun si.¹⁹⁸ I prosessen overførte hun metoden for beslutningstaking om en pasients kropp til beslutningstaking i staten. Hun så seg selv som en tidligere forsker som evnet å lese kompliserte vitenskapelige rapporter, men hadde likevel vært ute av stand til å fullføre sin doktoravhandling. Hennes viktigste publikasjon var en studie av medisinske kilder, skrevet i samarbeid med professor i fysiologi ved Universitetet i Oslo Lars Walløe (f. 1938).¹⁹⁹ Hun forsket på seksuell atferd blant unge, en atferd hun mente dokumenterte kvinners behov for selvbestemt abort. Riktig kunnskap ville lede til riktig handling, mente hun. Dette var i hvert fall hovedbudskapet i en forelesning hun ga til medlemmer av Forskerforbundet i 1977. Hun innså at forskjellige vitenskapelige «spesialister» kunne ha konkurrerende virkelighetsforklaringer, og det var derfor avgjørende å finne vitenskapelige «generalister» med evnen til å «oversette» og «formidle» knipper med relevante fakta for politikerne.²⁰⁰ Problemet med «hvilke eksperter man skal lytte til», var et spørsmål om vilje til å basere avgjørelser på vitenskapelig usikkerhet, noe som var helt vanlig i medisinsk behandling av pasienter.²⁰¹ Det var med grunnlag i dette argumentet om usikkerhet hun fra Stortingets talerstol hevdet at den miljømessige effekten av å utnytte ressurser ville «sette endelige grenser for veksten i energiforbruket i verden».²⁰²

Sur nedbør-debatten

Debatten omkring karakteren og effekten av luftbåren sur nedbør ble en formativ økologisk debatt i 1970-årene og pågikk mellom Arbeiderparti-økologer og Rosenqvist. Med utgangspunkt i deres politiske og sosiale syn ble debatten et spørsmål om hvilken rasjonalitet og hvem sin kunnskap man skulle stole på når man avgjorde fakta. Sannhet ble for debattantene ensbetydende med tillit.

Debatten startet med en konsulentrapport skrevet av økologene Eilif Dahl og Oddvar Skre til Røykskaderådet, en forgjenger for det som ble Statens forurensningstilsyn. Anledningen var en søknad fra Hafslund om å få bygge et oljekraftverk på Slagentangen ved Oslofjorden.²⁰³ Slagentangen var det første petroleumsanlegget i Norge, åpnet av ESSO i 1961 som et resultat av økende etterspørsel etter bensin som følge av at restriksjonene på privatkjøp av bil ble opphevet i 1960. Raffineriets betydning vokste i takt med oppdagelsen av olje i Nordsjøen, og byggingen av et kraftverk var for dets politiske støttespillere ensbetydende med oljens hjemkomst til Norge. Det potensielle anlegget hadde derfor stor politisk symbolverdi i tillegg til sysselsetting og finansielle fordeler både for landet og lokalsamfunnet.

Den høye symbolverdien til anlegget la føringene for det som var en særdeles kritisk rapport, skrevet av Dahl og Skre ut fra et økologisk standpunkt. Rapporten var basert på en tidligere rapport bestilt av Nordforsk, som ble grunnlagt i 1971 for å koordinere forskning for Nordisk ministerråd. Dahl og Skre var på det tidspunkt travelt opptatt med å forberede seg til FNs første miljøvernkonferanse, som skulle gå av stabelen i Stockholm i juni 1972.²⁰⁴ Fra slutten av 1960-årene var det i Sverige økende bekymring over effekten av luftbåren industriell forurensning fra Europa på skogsindustrien, et tema Sverige ønsket å rette oppmerksomhet mot under konferansen.²⁰⁵ Kjernen i den svenske agendaen var ikke bare å skape internasjonal bevissthet, men også presentere analytiske verktøy som kunne løse miljøkrisen. Et slikt verktøy var samfunnsøkonomi, et akademisk fagområde med sterke intellektuelle bånd til den blandingsøkonomiske tenkemåten i både det svenske og det norske Arbeiderpartiet. I et forsøk på å mobilisere allierte bestilte svenskene derfor en norsk forskningsrapport fra akademikere med nærliggende synspunkter.

I Slagentangen-rapporten hevdet Dahl og Skre at man måtte granske det planlagte kraftverket i lys av en samfunnsøkonomisk lønnsomhetsanalyse før man ga noen form for byggetillatelse.²⁰⁶ De hevdet at hovedkostnaden var veksthemming i omkringliggende skog forårsaket av utslipp av svovelsyre som skadet jordsmonnet. I tillegg ville forsuring forårsake andre samfunnsøkonomiske kostnader slik som korrosjon av maling og skade på fiskebestander. I andre fora uttrykte Skre rapportens politiske mål i klare ordelag: «Vi må førebels slakka litt av på tempo i den materielle velstandsauken for at likevekta i naturen skal bli oppretta på nytt, og for at naturressursane våre ikkje skal bli oppbrukt.»²⁰⁷ Rapporten var spekulativ fordi den estimerte en eksakt utregning av kostnader. Økologene ble derfor et enkelt bytte da en forkortet versjon av rapporten ble trykt i *Teknisk ukeblad*, et tidsskrift

som ble flittig lest blant både ingeniører og vitenskapsfolk. Kritikerne stemplet Dahl som «alarmist» og rapporten som en «køpenikade» der han lekte med fakta for å fremme sin sak.²⁰⁸

Teknisk ukeblad hadde i løpet av 1971 trykt en serie artikler med positiv vinkling av miljøsaken, der vitenskapens rolle og behovet for å handle hadde blitt behørig omtalt.²⁰⁹ Teknokratiske løsninger på forurensningsproblemene dominerte, og et tilbakevendende tema var verdien av gass over olje, kjernekraft og vannkraft. Når alt kom til alt, ville jo forbrenning av gass kun slippe ut risikofri karbondioksid.²¹⁰ En hovedaktør var Brundtlands far, Gudmund Harlem (1917–1988), som hadde sittet som helse- og forsvarsminister under to Arbeiderparti-regjeringer og på det tidspunkt var styreformann i Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd (NTNF). I prosessen kom han til å bli en Arbeiderparti-naturverner som argumenterte for at man burde forske på problemer relatert til utslipp av svovelsyre og lete etter ny miljøvennlig teknologi.²¹¹ Med politisk støtte fra Harlem publiserte Dahl et forsvar, vel vitende om at forskningsfinansiering var på vei.²¹² Og sant nok, Nordforsk annonserte to uker senere et stort vitenskapelig program med det mål for øyet å forske på langdistansetransport av luftforurensning, inkludert sur nedbør.²¹³

Tilhengere av et oljeanlegg på Slagentangen slo tilbake, siden et gasskraftverk ikke var noe alternativ der.²¹⁴ For dem var forskning på sur nedbør ensbetydende med angrep på kraftsosialismen. Rosenqvist var blant dem. Han tok Dahl på en sentral teknikalitet, nemlig syrebufferkapasiteten til kalsium i jord og leire.²¹⁵ Dette var ikke første gangen Dahl og Rosenqvist var uenige. Tidlig i 1960-årene satte de i gang en meningsutveksling om hvordan man skulle gå frem for å lokalisere områder i Skandinavia som hadde vært isfrie under istiden. Slike områder var viktige for forståelsen av regionale planter og dyrs opprinnelse. I skarp polemikk med Rosenqvist hevdet Dahl at slike områder en gang eksisterte langs den nordlige kysten, ved å peke på nivåer av geologisk disintegrasjon i sedimenter og leire.²¹⁶ Rosenqvist svarte at han hadde vanskelig for å tro at botanikere hadde noe særlig å tilby leirstudier, og at Dahl ikke hadde forstått en viktig indikator i disintegrasjon, nemlig alkalisk absorpsjon i ulike lag av leire.²¹⁷ Det var det samme problemet omkring jord- og leirkjemi som dukket opp igjen da Dahl skrev om de skadelige effektene av sur nedbør på skogsvekst.

Ivan Th. Roseqvist i felten med studenter, 1968. Fra en geologisk ekskursjon i forbindelse med Numedalsprosjektet.»

Rosenqvists kritikk var basert på etterkrigstidens største geologiske forskningsprosjekt ved Universitetet i Oslo, det såkalte Numedalsprosjektet, som startet i 1966, og som fortsatte et stykke inn i 1970-årene. Målet med prosjektet var å forstå karakteren til sedimentene i nordsjøbassenget ved å studere deres opprinnelse i de norske fjellene, hvor de en gang ble meislet ut av isbreer fra. Vannets konstante bevegelse av sedimenter var kjernen i prosjektet, som fulgte geologiske partikler fra Hardangervidda via Numedalslågen og Larvik og helt ned til havbunnen. Gruppen ble ledet av Rosenqvist, og den begynte med å analysere de kjemiske komponentene i regn for å skaffe kunnskap om forvitningsprosessene i høyfjellet. Medlemmene av gruppa fulgte vannet og sedimentene hele veien ned til oljeplattformene i Nordsjøen, der de mottok dypvannsprøver.²¹⁸ Rosenqvist hadde i Numedalsprosjektet fulgt vannets skiftende kjemiske karakter og kunne ikke se effekten av sur nedbør på jordsmonnet.

Likevel var ikke Rosenqvists vitenskapelige uoverensstemmelser med Dahl problemets kjerne, siden han i en intern publikasjon var enig med Dahl i at sur nedbør under visse forhold kunne ha skadelige konsekvenser for fiskebestander.²¹⁹ Det som først og fremst bekymret Rosenqvist, var den skadelige effekten økologisk argumentasjon kunne ha på kraftutbygging og dermed på nasjonens fremtidige velstand. Rosenqvist ble irritert på måten Dahl og de andre økologene underminerte en samlet vitenskapelig innsats for å hjelpe nasjonen – og etter hvert verden – ut av fattigdom.

Solidariteten mellom forskere og de trengende gjorde en «vitenskapelig arbeider på sett og vis en proletar», mente Rosenqvist. Forskning og politikk skulle helst forenes i et «Norges Universitetet», som skulle demme opp «mot misbruk av vitenskapelige resultater» fra interessegrupper og kapitalister. Slik Rosenqvist så det, var det uheldig at «enkelte grupper forskere innen biologi og miljøfag [står] opp mot andre innen kjemi og teknologi». I stedet for å bidra til nasjonens velferd gikk Dahl og hans kolleger «bare [...] omkring og riste på hodet når det blir påvist DDT i pingvinfett i Antarktis».²²⁰

Arbeiderpartiets naturvernere tok DDT og forurensning alvorlig. Presset av høy-røstede økopopulister på venstresiden forsøkte de å fornye partiet ved å etablere et miljøvennlig program. Sur nedbør-programmet skulle vise betydningen av internasjonalt og nordisk samarbeid for å finne tekniske og politiske løsninger på problemet. Med utgangspunkt i debatten i *Teknisk ukeblad* forsøkte Dahl å få tildelt ytterligere forskningsmidler innad i partiet. Resultatet ble forskningsprogrammet «Sur nedbør: Effekter på skog og fisk» (SNSF), organisert av Harlem ved NTNØ sammen med Arbeiderpartiets landbruksminister, Thorstein Treholt. Det hele ble i all hovedsak betalt av Miljøverndepartementet, der Dahls venn Gjærevoll satt med ansvaret. Sur nedbør-programmet befant seg dermed ideologisk sett nær Arbeiderpartiets naturvernere.

Mellom 1972 og 1976 ble det i programmets regi utført store vitenskapelige undersøkelser av sur nedbørs mulige innvirkning på skog og fisk. Forskningen er i ettertid gjennomgått av vitenskapshistorikeren Nils Roll-Hansen, som i en rekke studier viser at forskerne som var involvert, ble mer opptatt av å komme med vitenskapelige råd enn fakta.²²¹ Miljøvernministeren hadde jo faktisk på forhånd bestemt at sur nedbør var et problem, og forskernes oppgave var i bunn og grunn å verifisere denne

overbevisningen.²²² Dahl selv stilte seg reservert, og påstod senere at han ikke hadde ansvar for resultatene, som dokumenterte skadelige effekter av sur nedbør, særlig på fiskebestander i elver og innsjøer på høyfjellet.²²³ Da de ble presentert for første gang på et seminar, gjentok Rosenqvist sin tidligere kritikk av Dahl angående den kjemiske dynamikken mellom regn, jord og leire. Han må ha vært svært direkte, om man skal dømme etter journalistene som dekket møtet.²²⁴

Hovedårsaken til forsuring av vann med resulterende fiskedød var ikke sur nedbør, men derimot endringer i landets miljøhistorie, hevdet Rosenqvist. I henhold til marxistisk teori var historiens gang fra slaveri, føydalisme, kapitalisme og til det klasseløse samfunn stadier i en nødvendig prosess, som i sin siste materielle manifestasjon ville melde seg som en konflikt mellom mennesker og natur. Rosenqvist så endringene i Norges fauna og flora som uttrykk for forskjellige måter å bruke landet på av jeger og samler, jordbruks- og industrisamfunn. Dette perspektivet stammet fra Rosenqvists debatter med Dahl tidlig i 1960-årene om å lese et landskaps miljøhistorie i leirseksjoners alkalitet. I tidlig steinalder, hevdet han, var hele Sør-Norge dekket av skog opp til tregrensen, og det fantes knapt fisk i innsjøer og elver.²²⁵ Med overgang til jordbruksalderen begynte bønder gjennom seterdrift å kultivere gress, fisk og buskap, en prosess som skapte mer alkalisk jord. Overgangen til industrielt jordbruk og tomme fjellsetrer førte til at mye av jorda igjen ble dekket av granskog, hevdet han, en prosess som i løpet av et par tiår endret det kjemiske buffernivået i elvebassengene drastisk.²²⁶ Et resultat av dette var at elvene og innsjøene i Norge var mye mer sårbare overfor sur nedbør fra Europa, og man burde derfor skylde på jordbrukspolitikken og ikke forurensende europeere.

Den offentlige kritikken og alternative forklaringen på fiskedød kom overraskende på Brundtland, som på en pressekonferanse stemplet Rosenqvists arbeid som en «køpenikade».²²⁷ Som følge av en slik kommentar fra ministermunn ble sur nedbør snart en stor sak i mediene, og det ble trykt en mengde artikler som fulgte debatten.²²⁸ Noen var bekymret for den skadelige effekten Rosenqvist hadde på pågående internasjonale forhandlinger som hadde som formål å minske utslipp av svovelsyre. For andre var det et spørsmål om å forsvare vitenskapelig frihet mot politisk ladet kontraktforskning.²²⁹ Ved universitetet ga vittige studenter ham kallenavnet Ivan pH Rosenqvist, mens andre så ham som en versjon av Ibsens Brand. At sladrebladet *Nå* arrangerte «Ukens mest spennende møte» mellom Rosenqvist og Brundtland, der de måtte forsvare sine standpunkter i vanlige ordelag, illustrerer oppmerksomheten debatten fikk.

I den etterfølgende debatten hevdet Brundtland at Rosenqvist hadde misforstått poenget. Det som opptok henne, var ikke historien eller den eksakte årsaken til forsuringen av vannet, men hva hun som miljøvernpolitiker kunne gjøre med problemet. Hun ville ha vitenskapelige fakta som kunne hjelpe henne med å velge riktig politisk handling. «Er Norge utsatt for en langtransport av forurensning som er av en slik grad og art at vi bør gjøre noe med den?» var hennes hovedspørsmål.²³⁰ De kjemiske faktorer i leire og jord som Rosenqvist pekte på, var irrelevante for henne, ikke fordi de ikke var sanne, men fordi hun som miljøpolitiker ikke kunne

«Ukens mest spennende møte» i bildebladet NÅ mellom Ivan Th. Rosenqvist og Gro Harlem Brundtland, april 1977.

gjøre noe med dem. Hun beskyldte Rosenqvist for å forvirre opinionen med et smalt sett av fakta som ikke tok hensyn til et bredere økologisk perspektiv eller politiske realiteter når det gjaldt hvordan hans vitenskap kunne brukes av forurensere.

Rosenqvist var på den andre siden fullt ut klar over de politiske implikasjonene. Han diskuterte med Brundtland, ikke bare som forsker, men også som en «arbeider på venstresiden av arbeiderbevegelsen». ²³¹ For ham var det overordnede politiske problem Norges fremtidige bruk av landets naturressurser, noe som betydde bygging av oljeanlegg som kunne generere billig strøm til trengende. Han fulgte den kraftsosialistiske doktrinen som både Sovjet-kommunister og den første etterkrigs generasjonen av Arbeiderparti-medlemmer adopterte. Hans vitenskapelige uoverensstemmelser med Brundtland må forstås som et forsvar for hans tro på industrialisering og makt til proletariatet.

«I verdenssammenheng er miljøproblemene for kosmetisk å regne i forhold til krig, sult og analfabetisme,» fortalte han naturvernerne. ²³² De forstod natur, ikke som en ressurs, men som sted for rekreasjon og feriering. «Menneskeheten eksisterer kun fordi den har gått seierriktig ut av kampen med naturen,» doserte han. «Det er bare den rike og egoistiske mann som kan la være å produsere varer som den fattige trenger for selv å ha større ferieglede.» ²³³

Det økologiske annerledeslandet

På tross av miljøpolitiske uenigheter er det viktig å merke seg at de fleste på venstresiden, inkludert økofilosofene og Rosenqvist, var forent i innsatsen for å forhindre norsk medlemskap i EF. Da en nasjonal folkeavstemning skulle avgjøre saken i 1972, stod de samlet i opposisjon. Og de vant. Dypøkologene var oppstemte. I stedet for å slå seg sammen med kapitalistkreftene kunne nasjonen nå hengi seg til å inspirere Europa og verden ved å utvikle seg til et utstillingssted for alternativ økopolitikk og livsstil. Norge skulle lede veien, hevdet de, og dets økologisk inspirerte akademikere skulle være selve fortroppen for det økologiske annerledeslandet.

De følgende sidene har til hensikt å plassere dette miljøalternativet slik det ble formulert av medlemmer av økofilosofigruppen, inkludert Kvaløy og Næss, både politisk og institusjonelt. Deres viktigste forskningsinstitusjon var *Rådet for natur- og miljøfag* (heretter Rådet), som ble etablert i høstsemesteret 1972. ²³⁴ Dets forhistorie var de studentdrevne *Samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern*, som Næss kalte dypøkologibevegelsene. Rådet oppfattet seg selv som en intellektuell idébank for Samarbeidsgruppene, som i løpet av 1970-årene spredde seg utover universitetets grenser til en hardtslående, radikal miljøvernorganisasjon med grupperinger over hele landet.

Deres alternative visjon var en selvbergende nasjon i likevekt med landets økologiske balanse. Politisk skulle dypøkologien være en miljøvennlig tredje vei ut av den kalde krigens bipolare politiske terreng. «Hva vi står for, kan synes erkekonserverende og på samme tid ytterst radikalt,» hevdet Kvaløy allerede i 1969. «Derfor vil vi slå i begge retninger, og vi vil komme til å bli angrepet fra alle sider.» ²³⁵ Dypøkologene ble da også «angrepet fra alle sider» av det politiske spekteret, mens Rådet tjente som deres institusjonelle fristed takket være universitetets beskyttelse. Slik jeg her vil vise, kunne likevel verken dypøkologibevegelsen eller deres intellektuelle fortropp ved Rådet motstå det politiske presset over tid, og det hele kollapset med slutten på den kalde krig.

Den kalde krigens miljøforskningspolitikk

Det kan synes nødvendig med en gjennomgang av 1970-årenes miljøforskningspolitikk om vi skal forstå hva dypøkologene stod opp mot i sitt forsøk på å formulere et økologisk alternativ for nasjonen. Om vi begynner med høyresiden og beveger oss

mot venstre i den kalde krigens politiske landskap, vil de påfølgende sidene lokalisere forskjellige «grunne» miljøsyn på vitenskap og EF som dypøkologene var imot.

Blant konservative EF-tilhengere fantes det få miljøaktivister, selv om et fåtall medlemmer i organisasjoner som Norges Naturvernforbund var for norsk medlemskap. Hovedargumentene deres var betydningen av å bidra til et internasjonalt samarbeid om miljøproblemer, fred og samarbeid innad i Europa gjennom EF, å forme sterke allianser mot østblokklandene og å promotere økonomisk vekst. Et eksempel på en miljøopptatt vitenskapsmann som var tilhenger av EF, kan være ingeniør Helmer Dahl, som i 1970-årene var leder for Chr. Michelsens Institutt i Bergen, en ledende forskningsinstitusjon i utviklingsøkonomi, samfunnsvitenskap, og i mer moderat skala naturressurspolitik. Dahl var et aktivt medlem av Høyre, der han var kjent som en miljøaktivist og som medforfatter av *Menneske, natur og miljø* (1973), et hefte som handlet om partiets miljøpolitikk.²³⁶ Her ble det hevdet at forurensning, befolkningsvekst og uttømming av naturressurser var alvorlige sosiale problemer, og at nasjonen derfor burde forplikte seg til naturvern og internasjonalt samarbeid for å ta opp og regulere disse problemene. Det var viktig med bedre vitenskapelig forståelse og faktaorientert informasjon for beslutningstakerne, og Dahl mente at Norge på tross av folkeavstemningen burde engasjere EF i miljøvern og -forskning. Noen av Høyres medlemmer støttet slike ideer, særlig de unge. De konservative representantene på Stortinget stemte bare sjelden i overensstemmelse med et slikt syn.

Det sentrumsorienterte Arbeiderpartiets velgere var delt i spørsmålet om EF-medlemskap, selv om formann og statsminister Trygve Bratteli og hans kabinett var for. Det var også Olav Gjærevoll, ministeren i det nye Miljøverndepartementet som trådte i funksjon i mai 1972. Bratteli fremstilte EF-avstemningen som et kabinettsspørsmål til folket og kom følgelig til å trekke seg i september med hele sin regjering da resultatet forelå. Nederlaget ledet til en hel del sjelegransking i Arbeiderpartiet, som ble etterfulgt av en oppriktig innsats for å fornye partiets politikk og gjøre det mer attraktivt, og særlig overfor unge velgere. Dette betydde en omstilling mot miljømessig følsomhet da Bratteli kom tilbake til makten i oktober 1973. Tor Halvorsen fikk tillit som miljøvernminister, men ble i 1974 erstattet av Gro Harlem Brundtland.

Arbeiderpartiet var kjent for sin paternalistiske og teknokratiske tilnærming til både menneske og natur. Partiets nye miljøsatning kjølvanet av EF-avstemningen brakte med seg økt støtte til miljøforskning, siden både Halvorsen og Brundtland fortsatte Arbeiderpartiets teknokratiske tradisjon med å la vitenskapelige rådgivere påvirke politiske beslutninger. De mente at vitenskapelige miljøers hovedoppgave var å levere fakta, og bare fakta, til det politiske bord, et syn på vitenskapens sosiale forpliktelser som de fleste forskere ved universitetet var enige i. En femhundresiders nasjonal undersøkelse av vitenskapelig aktivitet med betydning for miljøvern fra 1973 dokumenterer at det store flertallet prosjekter var alt annet enn aktivistisk forskning påvirket av økofilosofi.²³⁷ Noe av dette var forskningsforskjønning for et viktig vitenskapspolitisk tema, siden forskerne ikke var likegyldige til hvorvidt deres arbeid var relevant for samfunnet de levde i. Likevel fokuserte det store flertall av forsknings-

prosjektene på utvalgte og politisk relevante miljøspørsmål uten å stille spørsmål ved de grunnleggende samfunnsstrukturene. Mesteparten av miljøforskningen i Norge var utført av forskere som ikke kan beskrives som miljøaktivister eller dypøkologer.

En mengde professorer ved universitetet støttet eksisterende samfunnsystemer ved å engasjere seg i en rekke offentlige institusjoner og komiteer opprettet av regjeringen for å ta opp miljø saker. De fleste av disse komiteene hadde som mål å underbygge politiske prosesser ved å presentere et spesielt område eller problem, og ga ofte plass til en universitetsprofessor eller to. Deres rolle var enten å tilføre ekspertise eller å tilrettelegge kontakt med academia, og utvalgene hadde ofte tverrfaglig sammensetning. Statens naturvernråd kan tjene som eksempel. Der deltok Olav Gjærevoll (tidligere miljøvernminister og professor i botanikk), geologen Sven Føyn og odontologen Arne Hagen. Andre eksempler er Luftforurensningsutvalget, Vannforurensningsutvalget og Ressursutvalget. Alle engasjerte diverse professorer ved universitetet. Disse institusjonene laget presedens når det gjaldt å ta opp miljøspørsmål i lys av forskjellige akademiske vinklinger og kunne utgjøre en kritisk røst i de politiske prosessene. Men de tok ikke opp mer dyptgående spørsmål, som kapitalismens natur eller alternative måter å organisere nasjonen eller verden på.

Innad ved universitetet fantes det også en rekke institusjoner opptatt av miljøspørsmål som prøvde å holde partipolitikk på armlengdes avstand, hvilket var det Arbeiderpartiet ønsket og forventet av professorene. De kanskje viktigste av dem når det gjaldt å generere vitenskapelig forskning, var Kontaktutvalget for kraftutbygging-naturvern og Kontaktutvalget for vassdragsreguleringer. De var finansiert av staten og hadde som oppdrag å skaffe til veie vitenskapelige rapporter, hovedsakelig om biologiske og geologiske problemstillinger relatert til vannkraftutviklingsprosjekter. Arbeidsoppgaven var vanligvis å kartlegge en region eller en elv som var klar for utbygging, og dermed gi beslutningstakerne kunnskap, samtidig som de sørget for at informasjon om spesielle arter eller et landskap ikke gikk tapt. Zoologen og økologen Kåre Elgmork ved universitetet satt i begge panelene, og kanaliserte forskningsmuligheter til sine kolleger og til studenter. Opp gjennom årene ble det skrevet mer enn hundre omfattende vitenskapelige rapporter som omhandlet områder i fare på grunn av utbyggingsprosjekter. For mange studenter så vel som ansatte representerte panelene en mulighet til å sette seg inn i miljødebatter. Likevel holdt panelene seg unna følsomme økopolitiske problemer og tok ikke standpunkt til følsomme vannkraftutbyggingsprosjekter. Slik de så det, leverte de kun harde fakta til det politiske bord.

I økofilosofenes øyne skrev disse forskerne rapporter som ga miljømessig legitimitet til utbyggingsprosjekter som var grunnleggende forbundet med Arbeiderpartiets kraftsosialisme. De var slik sett en del av det kraftindustrielle kompleks som de radikale miljøaktivistene forsøkte å finne et alternativ til. Selv om disse panelene og komiteene representerte forskjellige standpunkter, kan forskningen deres knapt sies å ha vært tverrfaglig. Rapportene var oftest skrevet fra en enkelt disiplins ståsted. Det å ikke oppfatte den naturlige og sosiale kompleksiteten i et miljøspørsmål fant kritikerne problematisk. I aktivistenes øyne kunne forskningen

deres være nyttig, selv om det å ikke ta standpunkt implisitt ble forstått som å akseptere den etablerte politiske dagsordenen. Sett i dette perspektivet representerte Brundtland og Arbeiderpartiet «grunn» – mens økofilosofene representerte «dyp» – økologisk tilnærming til vitenskapelig forskning.

Likevel, det overveldende flertall av miljøopptatte forskere og akademikere stemte mot EF-medlemskap på grunn av det de mente var unionens ødeleggende virkninger på natur i kapitalismens navn. Kritikken la generelt vekt på at et medlemskap kom til å underminere nasjonal suverenitet, skape større avstand mellom folket og dets politiske ledere, underminere norsk eierskap av naturressurser, svekke jordbruket, og åpne for ufølsom utnyttelse av det naturskjønne norske miljø i regi av store, multinasjonale, europeiske selskaper. Det faktum at kritikerne vant folkeavstemningen, ga dem innflytelse og styrket deres selvtillit. Slik dypøkologene så det, var det de miljøopptatte akademikernes oppgave å bevise at det å stå utenfor EF var et riktig alternativ.

Oppgaven med å peke ut den nye miljøvennlige retningen krevde, ifølge Senterpartiet, tverrfaglige tilnærminger og forskningsinstitusjoner. I motsetning til EF, som baserte sin politikk bare på økonomiske analyser, mente de at flere akademiske disipliner burde bestemme fremtiden. En levedyktig vei videre måtte analyseres av flere fagdisipliner som samarbeidet tett for å få bukt med den økologiske krisens kompleksitet. Derfor var tverrfaglig miljøforskning grunnleggende forbundet med en alternativ visjon for Norge utenfor EU. I lys av den kalde krigens dualisme var det også viktig å vise at forsvarlig miljøtankegang ikke ledet til kommunisme.

Dypøkologene hadde frem til valget i 1972 vært alliert med Senterpartiet – i tillegg til diverse grupper og politiske grupperinger på venstresiden – i en samlet innsats for å hindre medlemskap i EF. Denne alliansen brøt raskt sammen. Etter folkeavstemningen begynte en høyrøstet gruppe radikale marxister å fortelle økofilosofene at det ikke var EFs rovdrift på natur som var problemet, men i stedet kapitalistisk rovdrift på verdens arbeidere.

En talsmann for denne argumentasjonslinjen var den tyske intellektuelle marxisten Hans Magnus Enzensberger, som i 1973 skrev om den «økologisk bevegelse» som en del av «det nye småborgerskapet». Det var kommentarer norske marxister trykket til sitt bryst.²³⁸ Enzensberger kunne være nådeløs mot dypøkologene. Så sent som i 1984 beskrev han en av dem i særdeles nedlatende ordlag under kapiteltoverskriften «Den lavmælte berserkeren».²³⁹

Blant Enzensbergers ivrigste lesere var medlemmer av den marxist-leninistiske studentorganisasjonen Rød Front, som ifølge studentavisen hadde til hensikt «å drite ut» studentmiljøorganisasjonen Grønt Gras ved universitetet. «[E]tter Grønn vår kommer Rød Høst,» forutsa de venstreorienterte, og hintet til den forestående nasjonale folkeavstemningen i september 1972.²⁴⁰ De så «kampen mot Øko-katastrofen som borgerskapets reaksjon på kapitalismens skyggeside» og ble bekymret for at miljøaktivisme kunne komme til å underminere studentenes sanne revolusjonære ånd.²⁴¹

Etter avstemningen i september ble det da også en «rød høst». Marxist-leninistene infiltrerte og rensket ut miljøorganisasjonene på universitetet. Prosessen

var motivert av tenkningen til blant andre Erling Amble og Helge Christie, som hevdet at Samarbeidsgruppene og økofilosofene var reformister og ikke revolusjonære. Kvaløys og hans venners tankegang var borgerlig, argumenterte de, siden han og Samarbeidsgruppene var ute av stand til å skape en ekte folkelig massebevegelse. Takket være marxistene ble Samarbeidsgruppene ved Universitetet – i likhet med andre studentledede, universitetstilknyttede miljøorganisasjoner – enten lagt ned eller transformert til uniforme kommunistiske tankesmier fra og med vinteren 1974.

Samarbeidsgruppens uoffisielle leder, Sigmund Kvaløy, var i Nepal høstsemesteret 1973 da disse hendelsene fant sted. I Rolwaling-regionen forsket han på landsbyen Bedings økologiske dyder. Sammen med sin hustru Kirsten, zoologen Finn Sandegren, legen Ove Skjerven og hovedfagsstudent i etnobotanikk Erik Steineger forsøkte han å finne svar på spørsmålet: «Kan sherpa-samfunnet i Rolwaling betraktes som et samfunn med høy grad av økologisk likevekt?»²⁴² Etter Kvaløys oppfatning var dette definitivt tilfellet. For ham var Beding en likevektslandsby der befolkningen levde i harmoni med naturen, og som industrisamfunnet hadde stort behov for å lære av. Faktisk «et samfunn vi bør misunne, – spesielt når vi nå [i

Etnobotaniske undersøkelser i sherpasamfunnet Beding i Rolwaling-dalen, Nepal, 1973. Hovedfagsstudent Erik Steineger blar.

«Massenes skaperkraft er uendelig»

Kollektiviserte «Kineserne virket så glade, så fornøyde og snille», og de levde i økologisk harmoni. Intervju med Johan Galtung i Miljømagasinet i 1974.

1973] snart går inn i økokrisens slutfase»,²⁴³ Steineger vendte hjem til Oslo med et mindre romantisk syn på sherpaene. I hans hovedfagsoppgave fra 1977 argumenterer han ikke for at deres måter å navngi, organisere og håndtere sine planter på, reflekterte en kultur i økologisk likevekt.

Det kom som enda en utfordring for Kvaløy at Steineger forfektet et marxistisk syn. Spørsmålet de kom til å debattere, var hvorvidt den raskeste veien til økologisk likevekt var via reformer eller en politisk massebevegelse. Kvaløy og dypøkologene i Samarbeidsgruppene, hevdet marxistene, «sprer illusjoner om at små lovendringer, andre folk på stortinget, mer penger til Miljøverndepartementet etc. vil bringe oss til målet. På den måten tilslører reformismen liksom individuetikken de virkelige årsaksforholdene og forsinker utviklingen av den folkelige bevisstheten om hva som må gjøres». ²⁴⁴ Dypøkologene var i marxistenes øyne ikke dype nok. En samfunnsorientert analyse av kapitalismens natur var nødvendig, mente de, og krisemaksimering av miljøproblemer ville kunne lede folket til handling.

Det var påkrevet for marxistene å sette en stopper for den uheldige reformismen, og i 1974 begynte de derfor å bryte ned alle Samarbeidsgruppene i Norge. Angrepene ble organisert av radikalere som Pål Ytreberg og Arne Byrkjeflot. Som en

følge av dette ble organisasjonen splittet våren 1978, der den marxistiske fløyen tok over Samarbeidsgruppene.²⁴⁵ Motivet deres var å stoppe økologisk revisjonisme og i stedet mobilisere til en maoistisk revolusjon, siden de mente at kineserne tilbød et økologisk levedyktig regime.²⁴⁶

For Kvaløy, Næss og de andre dypøkologene var ikkevoldelig kommunikasjon helt sentralt, og de holdt derfor en åpen dialog med sine meningsmotstandere. Miljøfronten skulle være lang og mangfoldig. De klarte med det å bevare vennskapet med flere av dem, inkludert Steineger og Galtung. Galtung støttet opp under det maoistiske Kina etter et besøk høsten 1973, og hevdet at miljøaktivister hadde mye å lære av landet. «Kineserne virket så glade, så fornøyde og snille,» bemerket han etter å ha møtt kollektiviserte bønder.²⁴⁷ Og han fortalte miljøaktivistene i Oslo inspirert av «økologisk teori» at kineserne avstod fra å «prøve å ha en teoretisk overbygging som bringer forholdet til natur og forholdet til mennesker på samme plan». ²⁴⁸ I stedet tenkte han at nordmenn burde lære av fokuseringen på «egne krefter» hos desentraliserte kinesiske jordbrukskooperativer.²⁴⁹ Han hevdet at disse kinesiske fellesskapsbrigadene ikke avhang av noe nasjonalt økonomisk system, og at de håndterte forurensning og andre miljøproblemer på lokalt nivå.

Marxistene brukte Galtungs argumenter for det de var verdt, i sin pågående innsats for å utrenke den dypøkologiske bevegelsen organisert av Samarbeidsgruppene. Med splittelsen i 1978 hadde marxistene vunnet slaget, men tapt krigen, ettersom Karl G. Høyer, Kvaløy og Næss samt deres mange tilhengere etablerte en ny organisasjon kalt Økopolitisk samarbeidsring, som var immun mot kommunistenes angrep. «Ringene» (som den ble hetende blant venner) hadde ingen formell struktur, og medlemmer ble rekruttert og kommuniserte kun gjennom personlige samtaler, faks, telefon eller et nyhetsbrev. Det hele ble finansiert ved hjelp av de betydelige Sonningspris-midlene som Næss fikk fra Københavns Universitet i 1977.²⁵⁰ I løpet av ett år ble «ringen» en intellektuell og sosial ryggrad i en miljødebatt som kulminerte i et forsøk på å redde Alta-Kautokeino-vassdraget fra utbygging.

Den dypøkologiske bevegelse

I sin innsats for å finne et alternativ til de konservative, teknokratiske og venstreorienterte svarene på de økologiske spørsmålene så akademikerne i Rådet for natur- og miljøfag – påvirket av dypøkologisk tankegang – seg selv som annerledeslandets tanksmie. Hvordan kunne dypøkologien blomstre i et relativt fiendtlig vitenskapspolitisk miljø?

Samarbeidsgruppene hadde vært hovedforumet for dyp-økologisk debatt siden 1969, selv om deres nærvær ikke var særlig kjent før Mardøla-demonstrasjonene sommeren 1970. Etter det blomstret organisasjonen i form av studentledede grupper som fokuserte på spesielle temaer. Den økofilosofiske gruppa var særlig aktiv. Disse aktivitetene skapte etterspørsel blant studentene etter nye kurs som tok opp miljøproblemer. Som svar på dette begynte universitetet en prosess som ledet til opprettelsen av Rådet i 1972.

Utstilling tilknyttet et åpent universitetsseminar om natur og miljøvern i Sophus Lies auditorium. 24.–26. februar 1972: «Menneske-Natur-Miljø».

I 1971 etablerte Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet en miljøkomité som svar på studentenes etterspørsel. Denne skulle koordinere ny – og skaffe til veie en oversikt over eksisterende – forskning og undervisning omkring temaet. Komiteen ble ledet av kjemiprofessoren Lars Skattebøl, som i november 1971 hevdet at fakultetet burde tilby en tverrfaglig hovedfagsgrad om temaet, basert på et sett med kurs innen naturvitenskap.²⁵¹ Skattebøl var ikke kjent for å være oppslukt av miljøbekymringer, og hans forslag inkluderte ikke samfunnsfaglige og humanistiske vitenskaper. Dette var spesielt opprørende for økofilosofene, som hadde tatt initiativ til mye av miljødebatten ved universitetet. Innen januar 1972 hadde akademikere og studenter fra disse delene av universitetet derfor fremsatt alternative forslag til en grad som også omfattet de humanistiske og samfunnsrelaterte fagområdene.²⁵²

Disse forslagene førte til at det ble avholdt et tverrfaglig seminar i slutten av februar 1972, arrangert av universitetets rektor med formell godkjenning fra Det akademiske kollegium. Under overskriften «Menneske-Natur-Miljø» ble kanskje det viktigste seminaret om miljøproblemer i universitetets historie arrangert, i hvert fall når det gjaldt oppmøte. I tre dager på rad fylte et sted mellom fire og fem hundre studenter og ansatte det største au-

ditoriet på universitetet, der de hørte foredrag av både unge og etablerte akademikere. Som et direkte resultat opprettet universitetet Rådet for natur- og miljøfag.

Seminaret ble åpnet av universitetets rektor og jusprofessor Johannes Andenæs, som hevdet at tiden var inne til å ta miljøproblemene alvorlig både i samfunnet og i academia. Nå «må forskningen tas i bruk» for miljøsakene, hevdet Andenæs.²⁵³ Økologi stod sentralt under resten av seminaret. Eilif Dahl holdt det innledende foredraget om behovet for å ha et «globalt perspektiv» på økologiske spørsmål, etterfulgt av Norderhaug, som holdt et foredrag om «Økologi og sosial utvikling». Filosofen Hjalmar Hegge foreleste over temaet «Historiske perspektiver på menneskets forhold til naturen». De neste to dagene ble fulgt opp med en lignende rekke foredrag av folk fra forskjellige disipliner, inkludert foredrag av Kvaløy og jusprofessoren Carl A. Fleischer.²⁵⁴ Sistnevnte skapte furore ved sitt eget fakultet da han beskyldte den «grå masse av jurister» for å mangle interesse for naturvern.²⁵⁵ Med unntak av Andenæs var alle disse akademikerne nøkkelpillere i norsk miljødebatt, og de ble faste forelesere ved Rådet for natur- og miljøfag.

Universitetets informasjonsavdeling brukte seminaret for alt det var verdt. Det ble slått opp på forsiden av to utgaver av avdelingens nyhetsbrev, og arrangementet ble behørig dekket i den nasjonale pressen. Seminaret var for eksempel førstestoff i Norges ledende ingeniørtidsskrift, som påminnte dets lesere om betydningen av å arbeide for balanse i naturen.²⁵⁶ Seminarets tverrfaglige karakter fremstilte universitetet i det offentlige rom som en institusjon med en helhetlig målsetting til fellesskapets beste. Universitetet kunne nå vise at det var progressivt og radikalt, dog ikke av den venstreorienterte typen. Kvaløy, som var kjent for å ha organisert den illegale Mardøla-demonstrasjonen og etterfølgende studentaktiviteter, ble for eksempel trykket til universitetsadministrasjonens bryst. Og han ble ikke bare tildeelt taletid under seminaret, men også presentert i *Nytt fra Universitetet i Oslo*.²⁵⁷

Studenter ble invitert til å sette opp en posterutstilling utenfor auditoriet om pågående miljøforskning. Studentavisen fulgte opp med rapporter fra seminaret og intervjuet Kvaløy. Her gikk han inn for en massiv «forskerboikott» av forskning som støttet industrisamfunnet, og oppfordret vitenskapsfolk til å komme seg ut av sine «fagbåser» og ta fatt på tverrfaglig «aksjonsforskning» for å løse miljøproblemene.²⁵⁸ Samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern ved universitetet ble også gitt behørig pressedeckning i form av en omfattende presentasjon.²⁵⁹ *Universitas* trykte en «Ny moral» inspirert av dypøkologien:

Du må ikke bygge ditt hus på god dyrkningsjord
 Du må ikke drepe skadedyr med gift
 Du må ikke bruke papirlommetørkler
 Du må ikke bruke engangstruser
 Du må ikke kjøpe boksøl
 Du må ikke spise franske poteter
 Du må ikke få mer enn to barn²⁶⁰

Denne koden, skrevet i Moselovens ånd, reflekterer en dyptsittende protestantisk etikk i norsk kultur. Det finnes ingen antydninger til at forfatteren er ironisk eller humoristisk. Koden kan i stedet forstås som et ærlig forslag til konkrete handlinger som studentene umiddelbart kunne ta del i.

Studentaktivitetene gikk ikke ubemerket hen hos universitetets rektorat. De representerte en mulighet for Andenæs til å vise lederskap. Tverrfaglig forskning og undervisning brakte beslutningstakingen til universitetets høyeste nivå siden den type forskning og undervisningsaktivitet var tverrfakultær. «Menneske-Natur-Miljø»-seminaret var én mulighet til å vise lederskap, åpningen av Høyfjellsøkologisk forskningsstasjon på Finse i juni samme år en annen. Økologisk forskning var vågal, radikal og progressiv, men ikke venstreorientert. Rektoratet kunne dermed dra nytte av å støtte opp under den som en middelvei i den kalde krigens politiske landskap og samtidig få kontroll over rebelske studenter. Selv om Andenæs viste liten akademisk interesse for miljøspørsmål, var mange medlemmer i Det akademiske kollegium genuint interessert.

Dette kom til uttrykk i en konferanse som kollegiet finansierte om hvordan man skulle organisere miljøstudier, holdt i slutten av mai 1972. Det var et arrangement forbeholdt de inviterte, på Sole Turisthotell, som inkluderte omkring tretti studenter, akademikere og medlemmer av kollegiet. Etter korte introduksjoner av representanter fra forskjellige fagområder ved universitetet fokuserte konferansen på hvordan man kunne institusjonalisere miljøfaglig undervisning og forskning. På slutten av seminaret anbefalte de etablering av Rådet, og, av enda større viktighet, å opprette et obligatorisk introduksjonsemne i miljøstudier ved den nye institusjonen for *alle* nye studenter ved universitetet.²⁶¹

En måned senere, rett før sommerferien, etablerte kollegiet Rådet formelt. Studentene må ha hatt innflytelse under konferansen, siden det nye Rådets styringsgruppe i begynnelsen kun bestod av studenter og nyutdannede. De var studentene Anne Bjørnebye og Aanund Hylland, hovedfagsstudent i sosiologi Terje Lind, kandidat i kjemi Gunnar Brostigen, og Kvaløy.²⁶² Selv om fast ansatte professorer snart kom til å gå inn i Rådets styringsgruppe, er de første utnevnelser sikkert belegg på at kollegiet ville involvere de unge i beslutningsprosessen. De illustrerer også respekten Kvaløy nøt som intellektuell og sosial initiativtaker i økologiske debatter både ved universitetet og utenfor.

Disse begivenhetene må sees i sammenheng med mer og mer høyrøstede debatter om EF-medlemskap og folkeavstemningen som skulle holdes i slutten av september 1972. Studentparlamentet stemte mot norsk medlemskap i april. Hovedgrunnen deres var mangel på naturvern i det de så som et kapitalistisk foretak innstilt på grov rovdrift av natur.²⁶³

Medlemmer av Samarbeidsgruppene og økofilosofene ved universitetet hadde drevet lobbyvirksomhet i Studentparlamentet før avstemningen, med påstander om at miljøkrisen var saken som forente de fleste av studentene som var mot EF. Samarbeidsgruppene fremla sin sak i heftet *Dette bør du vite om EF* (1972). Her gjorde de det klart at EFs søkelys på økonomisk vekst og industriutvikling ville føre til global

Nytt fra Universitetet i Oslo

1972
NUMMER

5

AV INNHOLDET

Naturvern og forskning	1
*	
Ulike syn på adgangsreguleringen	3
*	
Omveien om Universitetet	4
*	
Idyllisk skiterrang på Tømte	5
*	
Nytt fra Vernetjenesten	6
*	
Kollegiet	6
*	
Fakultetene	7
*	
Brodal-komiteén	7
*	

Naturvern og forskning

Fullsatt sal i Sophus Lies auditorium for «Menneske — natur — miljø».

økologisk kollaps, avfolkning av Distrikts-Norge og en uheldig sentralisering av politikken. «Utenfor EF vil Norge ha en større mulighet for å drive en selvstendig og langsiktig miljøpolitikk ved å utnytte våre naturlige ressurser i pakt med økologisk innsikt,» hevdet de.²⁶⁴ Heftet, som ble solgt i utrolige 10 000 eksemplarer, hadde en høy status i Samarbeidsgruppene i flere år.²⁶⁵ Heftet samlet også Rådet i deres leting etter et miljøvennlig alternativ til EF og kapitalisme for Norge og verden.

Heftet ble et viktig politisk program for de nasjonale Samarbeidsgruppene som sprang frem fra den mindre, universitetsbaserte organisasjonen. Grupper på forskjellige steder i Norge fulgte den opp og kom til å fokusere på temaer som oljepolitikk, fiskeri, forurensning, økofilosofi og lokale miljøproblemer. Disse ble i 1973 slått sammen til en nasjonal organisasjon, og utviklet seg raskt til den mest hardtslående miljøorganisasjonen i Norge til da. Innen 1974 hadde orga-

«Menneske-Natur-Miljø»-seminarets tverrfaglige karakter fremstilte universitetet som en progressiv og radikal institusjon, dog ikke av den venstreorienterte typen. Forsiden til nyhetsbulletinen fra 1972.

nisasjonen minst 25 aktive lokale Samarbeidsgrupper som arrangerte en rekke aktiviteter og demonstrasjoner som hadde til hensikt å redde miljøet.

I sitt tidsskrift *Inquiry* publiserte Næss i 1973 «en oppsummering» av «de dype, langtrekkende økologiske bevegelser» i Norge.²⁶⁶ Den ble vidt sitert, gjenuttitt og hyllet som en grunnleggende artikkel i miljøetikk, men ble i Oslo i første omgang mottatt som oppsummering av meninger innad i disse Samarbeidsgruppene. Selv om medlemmene foretrakk «økofilosofi», «økopolitikk» eller (mer sjelden) «økoreligion» fremfor «dypøkologi», råder det liten tvil om at det var disse studentene, vennene og kollegene Næss refererte til i sin artikkel.

Næss var et aktivt medlem (selv om han kunne bli utålmodig under lange møter), og summerte opp organisasjonens generelle filosofi i artikkelen. Noen av nøkkelordene der betonet behovet for å utvikle en «relasjonell» naturfilosofi (i motsetning til en der menneskene stod høyere), en «biosfærisk egalitarianisme», et sosial og miljømessig «mangfold», en «antiklasseholdning», kampanjer «mot forurensning og ressursutarming», fremming av «kompleksitet», og «lokal selv-råderett og desentralisering».²⁶⁷ Selv om Næss var overbevist om dette selv, er det viktig å bemerke at hensikten med artikkelen var å oppsummere synspunkter han hørte blant dypøkologene rundt seg, deriblant Kvaløys tenkning, han som var Samarbeidsgruppens åndelige leder.

Disse dypøkologiske standpunktene ble hevdet i sammenheng med organisasjonens motstand mot norsk medlemskap i EF. Det ble den til da kanskje mest intense offentlige debatten i Norge, og den endte med et klart flertall mot medlemskap. Etter seieren begynte dypøkologene å lete etter en middelvei i den kalde krigens splittelse, som et alternativ til både kapitalistiske og kommunistiske svar på miljøspørsmål, med grunnlag i ideer som først ble formulert under Natur og menneske-seminaret.

Natur og menneske-seminaret

Rådet for natur- og miljøfag skulle være en virkelig tverrfaglig organisasjon, og det kunne derfor ikke knyttes til noe bestemt fakultet ved universitetet. Det rapporterte i stedet direkte til universitetets rektor og Det akademiske kollegium. Det startet sin virksomhet i høstsemesteret 1972 med det mål for øyet å ønske sine første studenter velkommen innen et år. Det akademiske året 1972/73 ble benyttet til å formalisere Rådets stiftelsesdokument, organisere en styringskomité, forberede kurs og ansette Paul Hofseth, som Rådets eneste tilsatte. Engasjementer og prosjekter utover dette ble finansiert ved hjelp av et timelærerbudsjett eller fra ulike oppdrags- og utredningsmidler.

Hofseth var en av Næss' nyutdannede elever som til da hadde arbeidet som hjelpeleærer ved examen philosophicum. Han hadde siden vært aktivt medlem av økofilosofigruppen siden den startet i 1968. Som Rådets administrative leder kom han til å sette sitt merke på institusjonen og plassere økofilosofien i sentrum.

Da emnet ble tilbudt for første gang høsten 1973 under tittelen «Natur og menneske», oppnådde det nasjonal oppmerksomhet måneder før semesteret begynte, og pressen fortsatte å dekke kurset gjennom hele semesteret.²⁶⁸ Det var emnets tverrfag-

lige forelesningsrekke, problemorienterte oppgaver, studiegrupper kun bestående av 15 studenter og originale pensum som fikk øyebryn til å heve seg. Særlig dets økofilosofiske tilnærming fikk oppmerksomhet i pressen. Her ble universitetet fremstilt, også i mer konservative aviser, som en progressiv institusjon helt i teten, pedagogisk og forskningsmessig. Hofseth reformerte undervisningen slik at det ble obligatorisk oppmøte, gruppearbeid i tillegg til forelesningene og jevnlig med skriftlige oppgaver.

Seminaret var et av emnene ved examen philosophicum, og hadde derfor en jevn strøm av nye studenter. For de fleste av dem var det deres første møte med det akademiske liv. Det var også et populært emne som vokste i størrelse fra omkring 100 studenter i 1973 til omkring 300 i 1982. Innen den tid hadde mer enn 2000 studenter tatt eksamen i «Natur og menneske».²⁶⁹

Alle studenter som skulle studere ved universitetet, måtte ta examen philosophicum, som fungerte som introduksjon til den akademiske kultur og metodologi over ett semester. Siden høyere utdanning var (og faktisk også fremdeles er) gratis, har den viktigste sosiale funksjonen til ex.phil. vært å sile ut uegnede kandidater. For mange kom derfor de forberedende prøvene til å være deres eneste akademiske erfaring. Prøvene har en rik historie som strekker seg helt tilbake til forgjengere til forberedende eksamener tatt ved Københavns Universitet fra 1675. Mye av universitetets identitet bygde på disse emnene: Deres sosiale hovedfunksjon var å inkludere eller ekskludere, og de forårsaket derfor en uavbrutt strøm av offentlig debatt.

De forberedende emnene var sentrale for filosofene, som la mye innsats ned i å opprettholde sin stilling ved et voksende universitet. Emnene var svært viktige for rekruttering til fagfeltet, de representerte jobbmuligheter for uteksaminerte kandidater, og pensum ga professorene forfatterinntekter. Næss befant seg midt i dette, som forfatter av én lærebok om filosofihistorien og én om logikk som var obligatorisk lesning for alle studenter, ikke bare i Oslo, men ved de fleste høyere utdanningsinstitusjoner i Norge.²⁷⁰ Lærebøkene gjorde ham til en offentlig figur, siden de fleste akademikere og studenter i Norge på et eller annet tidspunkt i livet hadde lest dem.

Mange studenter i naturvitenskap mente at all logikken og filosofihistorien i ex.phil. var irrelevant. I et forsøk på å svare på denne kritikken ble eksamenene modifisert i 1973 slik at studenter i tillegg til obligatoriske kurs i logikk og filosofihistorie kunne velge mellom forskjellige filosofiske temaer. Disse var «Filosofiske primærkilder», «Praktisk argumentasjon», «Samtidsfilosofi», og «Natur og menneske».²⁷¹ Sistnevnte kurs var rettet mot de misfornøyde naturvitenskapsstudentene og inkluderte forelesninger og tekster om økofilosofi og relaterte temaer.

Emnet Natur og menneske hadde sin bakgrunn ved Filosofisk institutt. Det var fra og med høsten 1969 ledet av Kvaløy, som brukte det som et redskap i arbeidet med å organisere økofilosofigruppen. Det nye emnet i Rådets regi kan forstås som en fortsettelse av økofilosofigruppen marxistene hadde rensket ut. Rådet fremstod slik som et institusjonelt forsvar mot angrepene. Andre aktiviteter i Rådet ble, ifølge en av økofilosofene, integrert i den økofilosofiske Weltanschauung som det ble undervist i på Natur og menneske-seminaret.²⁷²

Rådets to første år var hektiske, med mye oppmerksomhet på å opprettholde driften av det ambisiøse seminaret. De hadde bare én fulltidsansatt, i tillegg til en deltidsstudent, og deres to kontorer var beskjedne. De baserte emnet på en rekke gjesteforelesere fra forskjellige kanter av universitetet. Dette var spennende for studentene, men en logistisk utfordring for administrasjonen.

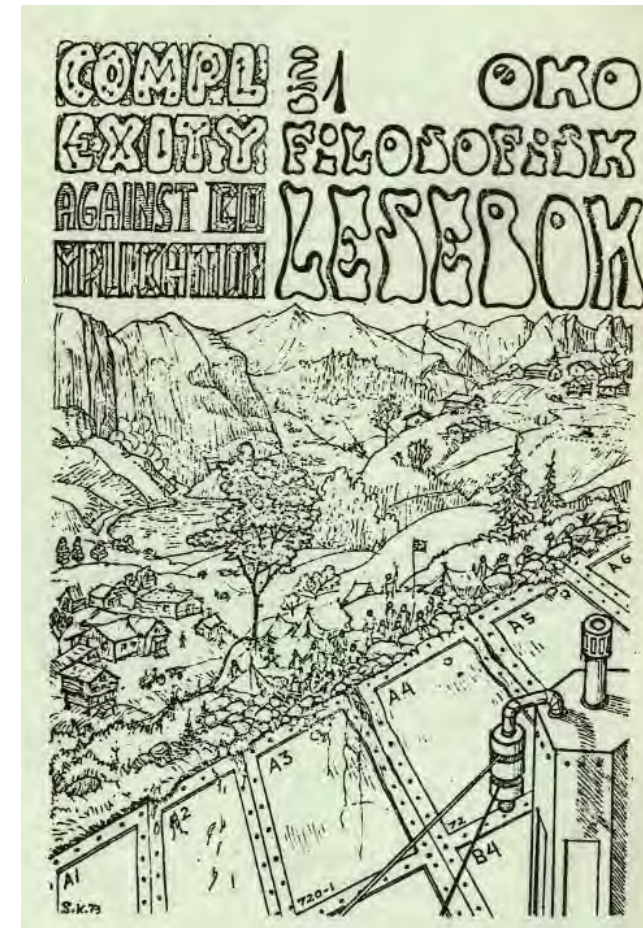
Hofseth innkalte i all hovedsak gamle venner fra økofilosofigruppen til å holde gjesteforelesningene. Pensum bestod av tekster av Kvaløy, Næss, Faarlund, Mysterud, Hegge, i tillegg til stoff av landbruker og båtbygger Jon Boyer Godal, forfatter og bonde Arne Vinje og filosofen Jon Wetlesen. De var alle trofaste medlemmer av økofilosofigruppen, kritiske til EF og vannkraftutbygging og motstandere av kraftutbygging i Mardøla. Emnets ideologiske ensrettethet var det som holdt dets tverrfaglige innhold sammen.

Emnet ble populært, og Rådet strevde med å finne undervisningslokaler til alle studentene.²⁷³ Pensumet var samlet i kompendieheftet *Økofilosofisk lesebok* som ble utsmykket med en av Kvaløys tegninger fra Mardøla-demonstrasjonen og mottoet «complexity against complication» på forsiden. Den levende verdens «kompleksitet» motsatte seg den industrielle verdens endimensjonale «komplikasjon», mente han.²⁷⁴ Læreboken inneholdt også en serie artikler av andre norske akademiske naturvernere, deriblant Breiviks tidligere nevnte artikkel om økoreligion. Dette var første gang ikke bare økoreligion, men også økofilosofiske spørsmål generelt var tema for vanskelige eksamensspørsmål som studentene måtte svare på for å få lov til å fortsette sine studier ved universitetet.

Studentene studerte hvorvidt de gamle grekerne levde i økologisk harmoni eller ikke (det gjorde de),²⁷⁵ om Bibelen formidlet økologisk visdom (den gjorde det),²⁷⁶ og om «levestandard» var det samme som «livskvalitet» (det var det ikke).²⁷⁷ Det hele ble introdusert med en forelesning om økologi av Mysterud, der de grunnleggende elementene i Eugene og Howard Odums økosystem metodologi for natur og samfunn ble presentert.²⁷⁸ Friluftslivet stod i sentrum av pensum, som ifølge en bokanmelder var alt annet enn lett lesning.²⁷⁹ Det underliggende spørsmålet i disse tekstene var hvordan man kunne formulere et godt miljøalternativ til de destruktive kreftene i verden, nemlig EF, NATO, Sovjet og USA. Akademikere som støttet en av disse maktene, fikk ikke innpass i Rådets indre kjerne.

Et eksempel var byplanleggeren Erling Amble, som ikke fikk presentere sin kritikk av økofilosofi og økopolitikk for studentene. Det samme var tilfellet for Rosenqvist, som ble invitert til å forelese et fåtall ganger, og hvis arbeid ble drøftet i eksamensoppgaver, men som ikke ble en av Rådets gjengangere. Grunnen til dette var enkel. De representerte den marxist-leninistiske tankegang som lå bak angrepet på Samarbeidsgruppene ved universitetet som for alvor tok til i vårsemesteret 1973.

Filosofen Anfinn Stigen kan også tjene som eksempel på en akademiker som ikke fikk innpass. Han var førsteamanuensis ved Institutt for filosofi og involvert i utvikling av pensum og forelesninger i examen philosophicum. «Det må bli en utbygging av de humanistiske og kulturbevarende fag på bekostning av de naturvitenskapelige,» hevdet han i 1971. Økologi burde være et unntak, mente han, siden det feltet tok for seg både

«Complexity against complication» var slagordet til Kvaløy og Natur og menneske-studentene ved Rådet for natur- og miljøfag. Den økologiske kompleksitet var overlegen det moderne samfunnets komplikasjoner. Tegningen viser et samfunn i økologisk likevekt som invaderes av industrivekstsamfunnet, med Mardøla-demonstrantene i midten. Tegning av Sigmund Kvaløy fra 1973. Forside til kompendiet *Økofilosofisk lesebok* bind 1, 1974.

naturens tilstand og menneskenes behov. Han var bekymret for at det var et for stort biologisk innslag i økologisk forskning, og syntes derfor filosofene burde ha kontrollen. «Økologi bør være et universitetsfag, og det er naturlig [at] det faller under filosofien.»²⁸⁰ At Stigen syntes økologi som fag burde undervises av filosofer, belyser betydningen av økologisk tenkning ved Filosofisk institutt, som i 1971 inkluderte den høyrøstede økofilosofigruppen.

Det fantes også mer pragmatiske årsaker til Stigens tilslutning til økologifaget. Akademikere innenfor naturvitenskapen hadde fra tid til annen kritisert det obligatoriske grunnkurset i examen philosophicum for å legge for stor vekt på filosofihistorien og for å ignorere vitenskapshistorien. Som hovedforeleser i emnet så han på økofilosofi som en løsning, og satte i gang med å skrive en bok om menneskelige relasjoner til natur. Førsteutkastet

Mennesket og naturen (1973) var i stil og innhold inspirert av Clarence J. Glackens berømte *Traces on the Rhodian Shore* (1967). Han fortalte en historie om hva hovedsakelig filosofer har uttalt om menneskelige relasjoner til natur siden antikken.²⁸¹ Som en sammenfatning av vestlig idéhistorie er den et bemerkelsesverdig manuskript som rager over andre norskspråklige bøker om temaet fra samme tid. Og innen det neste tiåret var omme, hadde Stigens manuskript utviklet seg til hans tobindverk *Tenkningens historie* (1983), en lærebok i vitenskapshistorie og filosofi som ble lest av hundretusenvis studenter over hele Norge som har studert til examen philosophicum.²⁸²

På tross av Stigens suksess og betydning var han representert på Rådets pensum bare det første året med et syvsiders notat.²⁸³ Årsaken var enkel. Han var ikke del av økofilosofigruppas indre kjerne, eller blant dem som en gang tok over Næss' Natur og menneske-seminar. Han deltok heller ikke under Mardøla-demonstrasjonen, hans forelesninger og arbeid tok ikke inn over seg den økologiske krisen, og han leverte heller ikke et klart økofilosofisk budskap om industrisamfunnet og EFs onder. I tillegg la han seg på en antroposentrisk forståelse av menneskets forhold til natur, i tråd med filosofen Kant.²⁸⁴ Han tilpasset seg følgelig ikke Rådets sosiale og ideologiske matrix.

En filosof som lyktes med denne tilpasningen, var Hjalmar Hegge. Med interesse for Goethe, subjektivismen og fargenes betydning for sansing ble han med i økofilosofigruppen i 1969. Inspirert av den tyske filosofen Jürgen Habermas ble han del av en voksende gruppe akademikere som kritiserte positivistisk filosofi og forvaltningspolitikk basert på naturvitenskap.²⁸⁵ Økologi var for ham en vitenskapelig tilnæringsmåte som unngikk fallgruvne i reduksjonistiske mekaniske vitenskaper, siden den omfattet sekundære sansesevner slik som lukt og farge. I motsetning til atomistiske vitenskaper som førte til en uheldig objektivering av mennesket, tilbød økologien Hegge et helhetlig syn på mennesket som aktive aktører i både natur og samfunn. Han gikk inn for å vise at bare en økofilosofi kunne tilby en farbar vei ut av miljøkrisen.²⁸⁶

Hegge publiserte sin lærebok i 1978 for Natur og menneske-seminaret, og boken ble også populær blant et større publikum. *Mennesket og naturen : Naturforståelsen gjennom tidene – med særlig henblikk på vår tids miljøkrise*, som den het, var en 150-siders tour-de-force i vestlig filosofi. Økokrisen begynte med mekanistisk tenkning under den vitenskapelige revolusjon på 1600-tallet, hevdet han, og løsningen var en orientering mot «myk» teknologi og human økologi.²⁸⁷ At menneskene hadde en unik nisje i naturens økonomi, var viktig for Hegge, og han brukte mye blekk på å modifisere Kvaløy og Næss' tenkning slik at den ikke skulle lede til biologisk reduksjonisme. «Sosial-darwinisme» var ikke et svar på den økologiske krisen, hevdet han i en kritikk av hvor han mente hans kollegers tenkning kunne føre hen. Han foreslo i stedet en «human-økologi» inspirert av tyske romantikere som botemiddel.²⁸⁸

Selv om økofilosofene og humanistene i løpet av de første fem årene dominerte emnet intellektuelt, ble studentene også eksponert for en forelesning om naturressursforvaltning av Jon Godal, i tillegg til Ivar Mysteruds introduksjon til den økologiske vitenskap.²⁸⁹ Overvekten av økofilosofi var ikke en følge av mangel på forelesere med ekspertise innen samfunns- eller naturvitenskap i Oslo. Jørgen Randers,

medforfatteren av *Grenser for vekst?*, er et eksempel. Våren 1974 søkte han aktivt om en plass og et publikum for sin forskning i Oslo, ettersom han ville returnere til sin hjemby etter doktorgradsstudier og professorat ved MIT. Men siden han ble oppfattet som teknokrat, ble han ikke invitert til Rådet. Foreleserne der ble valgt på grunnlag av om de bidro til den økofilosofiske visjonen for annerledeslandet.

I 1979 ble Natur og menneske-seminaret reorganisert, og pensum ble oppdatert for å gi plass til mer samfunns- og naturvitenskap. Reorganiseringen ble foretatt av Sven Erik Skønberg, som var hovedfagsstudent i sosiologi. Han var en sterk tilhenger av Kvaløys tenkning,²⁹⁰ og hadde derfor til hensikt å forme emnet slik at det var interdisiplinært, men på ingen måte «'balansert' på den måten at alle eller flere forskjellige synspunkter på et problem er representert». Poenget var å underbygge det økofilosofiske perspektivet.²⁹¹

Dermed bar det nye pensumet fremdeles sterkt preg av fortiden. Artikkelen som introduserte økologi, var for eksempel basert på Odums teori om en natur i likevekt, på et tidspunkt da mange økologer diskuterte nye innsikter presentert av Edward Wilson og Richard Dawkins.²⁹² Problemer relatert til befolkningsvekst ble understøttet av velbrukte fotnoter.²⁹³ Næss – som ikke akkurat var kjent for sin elegante prosa – ble fjernet fra pensum og erstattet av en lettere tilgjengelig tekst som oppsummerte hans syn. Skønberg forklarte utelattelsen med et Darwin P.-sitat: «På Borneo skal det finnes urskog som er så tett at ikke den skarpeste machete kan hugge vei. Det har vi ikke i Norge. Til gjengjeld har vi magistrene.»²⁹⁴

Nytt på pensum var en serie artikler som fokuserte på problemer i den tredje verden, i den hensikt at studenter skulle lære av livet i den ikke-industrielle verden. Primitive mennesker levde i harmoni med naturen,²⁹⁵ de kunne tilby et alternativt syn på meningen med utvikling,²⁹⁶ og de hadde en beundringsverdig økonomi.²⁹⁷ Disse generelle påstandene ble understøttet av fortellingen om det harmoniske livet i Beding, Nepal, slik Kvaløy hadde beskrevet det fra sine tidligere besøk.²⁹⁸ Vridningen mot utviklingsstudier reflekterte en ny interesse blant antropologistudentene vekket av det nye *Ulandsseminaret*.

I Rådets første tiår stod Natur og menneske-seminaret sentralt, både sosialt og intellektuelt. Det samlet institusjonen. Rådet hadde også som mål å spre pensum gjennom Samarbeidsgruppenes nettverk, ved å etablere lignende Natur og menneske-seminarer ved andre universiteter og høyskoler i Norge.²⁹⁹ Dette ble gjort med henblikk på å etablere et annerledesland grunnlagt på dypøkologiske verdier. Ideen var å oppfostre en ny generasjon med «motekspertise» og «å utdanne generalister som kan handle ut fra innsikt og som har en kritisk holding» til grunn økologisk tenkning når de forlater universitetet.³⁰⁰

Anklagene mot vitenskapen

Akademikere og studenter som foreleste og studerte ved Rådet, var generelt kritiske til bruken (eller snarere misbruken) av vitenskap i samfunnet og foretrakk som alternativ tverrfaglig «aksjonsforskning». De hevdet at deres konservative, teknokratiske

eller venstreorienterte politiske motstandere ofte praktiserte vitenskap fra en enkelt disiplin. De så for seg at vitenskap i annerledeslandet ville være tverrfaglig, og dermed unngå fallgruvne som den kalde krigens sosialpolitiske skille representerte.

Vitenskap skulle speile naturens kompleksitet, og vitenskapsfolk skulle bli med i kampen for å redde miljøet ved å engasjere seg i aksjonsforskning som ikke støttet opp under kapitalistisk eller sosialistisk rovdrift på natur. Forskning utført uten at det ble stilt dypergående spørsmål om sosiale og miljømessige verdier, var for dem «grunn», derav distinksjonen mellom dyp og grunn økologi. «Grunn» forskning rasjonaliserte og objektifiserte plyndringen av landets naturressurser, slik som forskning relatert til vannkraftutbygging.

Disse diskusjonene tok til blant filosofer i midten av 1960-årene, i det som ble kjent som positivismekritikken. Debatten startet med artikkelen «Objectivism and the study of man» (1959) av Hans Skjervheim (1926–1999), der han kritiserte Næss' logiske empirisme og hevdet at den ledet til et samfunn der både naturen og menneskene ble tingliggjort og derfor gjenstand for forvaltning.³⁰¹

I 1969 beveget debatten seg over mot miljøproblemer under et seminar der innleggene senere ble publisert i antologien *Vassdrag og samfunn* (1971), redigert av zoologen Rolf Vik. Her slo Skjervheim til mot «ein bestemt teknokratisk politikk, [der] ein planlegg og gjennomfører ting `over hovudet på folk'», for eksempel når man iverksatte vannkraftprosjekter.³⁰² Unge sosiologer og filosofer fulgte opp med lignende utspill.³⁰³ For dem illustrerte vannkraftpolitikk farene ved en kraftsosialistisk forvaltningspolitikk som oppstod i lys av positivistisk tankegang.

Næss var et av hovedmålene for Skjervheims kritikk. Årsaken til dette var at Næss hadde deltatt på Moritz Schlicks berømte seminar i Wien sent i 1920-årene, og deretter i flere tiår kom til å assosiere seg selv med den positivistiske enhetsvitenskapelige bevegelsen. Før han oppga sitt professorat i 1970, forkastet han dette prosjektet og begynte å si seg enig med sine motstandere.

Denne omvendingen skjedde mens Næss arbeidet med en innledende lærebok i vitenskapsfilosofi sammen med sin assistent Thomas Krogh (f. 1946), som han også i en kort periode etter sin avgang delte sitt kontor med. Krogh var en av studentene som i 1969 hadde okkupert Filosofisk institutt med krav om et marxistisk preget pensum. Han oppmuntret Næss til å analysere vitenskapens sosiale relasjoner, inkludert «de dystre sider ved vårt århundredes gigantiske vitenskapsapparat».³⁰⁴ I sitt arbeid med Krogh ble Næss konfrontert med tekster av Bernal og andre sosialistiske kritikere av vitenskapens rolle i samfunnet. Som resultat av dette kom han etter hvert til å si seg enig i kritikken om at de gode tingene vitenskapen kan føre til, ble overskygget av misbruk av vitenskapen, et misbruk som førte til et dehumanisert samfunn og ødeleggelse av jordens natur og miljø.

Som alternativ pekte Krogh og Næss på hvordan «en vitenskaps generelle økologi, eller «økософи», håndterte miljøproblemer på en tverrfaglig måte, slik det ble forstått av Wetlesen (på den tid hovedfagsstudent hos Næss og medlem av økofilosofigruppen).³⁰⁵ Hva Wetlesen mente med «økософи», er uklart, i det som

kanskje er betegnelsens første opptreden. Samme år adopterte Næss selv begrepet i formuleringen av sin egen miljøetikk.

Krogh og Næss hevdet at de økologiske vitenskapene kunne tilby et konstruktivt alternativ til de konkurrerende disiplinenes fallgruver. «Vi er alle 'kastet inn i' vår kosmiske, samfunnmessige og individuelle eksistens. Det nytter ikke å melde seg ut av den økologiske sammenheng.»³⁰⁶ Det var derfor viktig å utvikle en ny, tverrfaglig type forskning som tok hensyn til økologiske behov.

En ny utgave av læreboken i vitenskapsfilosofi var klar i november 1972, da med to nye medforfattere: Per Ariansen og Hans Eirik Aarek (den tidligere omtalte kvekeren). Det er verdt å bemerke at Ariansen senere kom til å undervise i miljøetikk og skrive akademiske artikler om temaet, i tillegg til å utgi en innføring i miljøfilosofi som ble lest av mange norske studenter.³⁰⁷ De tilbrakte sine formative år som studenter av – og medforfattere med – Næss' vitenskapsfilosofi, og hevdet at «Vi står her overfor de økologiske problemene vitenskapen skaper», og at det derfor var viktig å finne en ny måte å organisere vitenskapen på.³⁰⁸

Disse lærebøkene ble distribuert i betydelige antall, siden de ble brukt i det obligatoriske ex.phil.-kurset i vitenskapshistorie som alle studenter som begynte på universitetet, måtte ta. For de fleste studentene var boken deres første akademiske leseopplevelse, og den formet dermed det første inntrykk av akademisk tenkning, orden og kunnskap. Så måtte de ta eksamen i temaet – som et betydelig antall kom til å stryke på – før de fortsatte i mer spesialiserte fagfelt. En student som for eksempel drømte om å bli kjemiker, måtte pugge «vitenskapens negative sider» og sørge for å presisere betydningen av «økologisk betonte filosofiske systemer» når han eller hun besvarte sine eksamensspørsmål.³⁰⁹

Forfatterne la ikke skjul på sine vitenskapsfilosofiske synspunkter. Side opp og side ned kom de med advarsler til studentene mot alle de fæle tingene vitenskapen tidligere hadde tilført samfunnet, slik som våpen, forurensning og klassedeling. Økologene var unntaket, og økologi var motgiften. Økologene hadde som følge av dette et «uhyre og nær sagt uhyggelig ansvar for vårt samfunns videre utvikling».³¹⁰

Det er verdt å bemerke at noen av økofilosofene ikke var enige med Næss når det gjaldt betydningen av økologi. For eksempel var Skønberg, emnekoordinatoren ved Rådet, et av medlemmene i økofilosofigruppen som forsøkte å tone ned betydningen av økologi. Dette fagfeltet burde ikke være «den nye enhetsvitenskapen», hevdet han, siden det kunne lede til en ny versjon av forskerpositivisme som han ikke kunne si seg enig med.³¹¹

Næss uttrykte derimot i klare ordelag sin tro på økologi og sin sviktende tillit til vitenskapen i sine forelesninger ved Rådet, og senere i det som kom til å bli en av hans mest berømte forelesninger, «The Case Against Science», som han holdt i mai 1974 i anledning femtiårsjubileet til Det katolske universitet i Nijmegen i Nederland. Dersom de nederlandske tilhørerne ventet seg noe oppløftende en jubileumsmarkering verdig, må de ha blitt skuffet. «Min entusiasme for vitenskap generelt er borte,» bekjente han.³¹² «I industrielle samfunn har vitenskap blitt gigantisk i omfang – byråkratisk, upersonlig

og politisk mektig», der forskere som unnlot å ta et standpunkt til sosiale og miljømessige problemer, var del av et teknokratisk system.³¹³ Forskere, slik Næss så det, var for eksempel motvillige til å stille spørsmål ved autoriteter, og nøt ufortjente sosiale fordeler, var likegyldige til ikke-vestlige samfunn og rasjonaliteter, støttet teknokratier og oppsøkte prosjekter som førte til miljøødeleggelser. Disse *Anklagene mot vitenskapen*, som hans hefte fra 1980 het, ble iherdig diskutert, både i Norge og utenfor.³¹⁴

En av debattantene var vitenskapsfilosofen Paul Feyerabend, som ble en bekjent av Næss etter å ha deltatt på et seminar på Ustaoset hotell i 1955, der han «motbeviste» Næss' *Interpretation and Preciseness* (1953) i fargerike ordelag på grunn av dens positivistiske undertone.³¹⁵ Næss likte gjennomtenkt kritikk, og han oppmuntret i årenes løp Feyerabend til å publisere sine standpunkter i tidsskriftet *Inquiry*, der Næss var redaktør. Resultatet kom i form av det som kanskje er Feyerabends mest berømte artikkel «'Science.' The Myth and its Role in Society» (1975).³¹⁶ Her redegjorde han for vitenskapens anarkistiske natur, hvorpå Næss svarte (i samme nummer) at «vitenskap kan også komme anarkistene til gode» dersom forskning ble nyttiggjort av motkulturen til fordel for miljøsakene.³¹⁷

Slik Næss så det, var problemet med Feyerabends anarkistiske vitenskapsfilosofi, og mer generelt med den motkulturelle reaksjonen mot det vitenskapelige samfunns befattning med våpen og industrialisme, den altomfattende fordømmelse av vitenskap. I «The Case Against Science» hevdet han at bestemte vitenskaper, og da særlig økologi, kunne tilføre samfunnet konstruktive måter å organisere naturen og verden på. Som et eksempel pekte han på at «den dypøkologiske bevegelse» ga «større prioritet til aksjonsforskning – relativt kortsiktig, målorientert, uformelle undersøkelser rettet mot det å løse praktiske problemer på veien mot økologisk likevekt».³¹⁸

Slik aksjonsforskning var kjerneverdier innad i Rådet. Ifølge Næss siktet akademikere her mot aksjonsforskning som kunne påvirke Norge til å bli et annerledesland i økologisk likevekt:

A society in ecological equilibrium will probably have to eliminate many privileges. Even at the expense of professional efficiency, students and staff may have to partake in primary production. It is expected that this will also have a beneficial effect upon the prevailing ideology. It may further the basic ecological aim of making life complex rather than complicated, that is, of developing all faculties and opportunities, living in a rich local environment requiring many and varied kind of activity, and on the whole obliterating the strict separation of work and leisure.³¹⁹

Utsagnet oppsummerer synspunktene til Kvaløy og økofilosofigruppen, og det er tidstypisk for tenkningen som dominerte i Rådet i midten av 1970-årene.

Næss fulgte Rådets aktiviteter nøye, og oppsummerte det han så og hørte, i det som ble en av hans mest anerkjente bøker, *Økologi, samfunn og livsstil*, publisert i fem forskjellige utgaver. De første tre utgavene var titulert *Økologi og filosofi*, og

kom ut i tidsrommet 1971 til 1973 i form av interne manuskripter som ga et bilde av hva som foregikk i økofilosofigruppen.³²⁰ Her dukket hans «økософи» om identifisering og forening med naturen opp i siste kapittel, mer som en ettertanke enn en integrert del av boken. Denne oppdelingen fortsatte i de to påfølgende utgavene som het *Økologi, samfunn og livsstil*, utgitt i 1974 og 1976, der Næss i hovedsak utdypet økologiske perspektiver innenfor samfunnsvitenskapene.³²¹ Selv om Næss så absolutt skal krediteres for å ha skrevet et virkelig originalt stykke arbeid, så kan boken også godt sees på som en oppsummering av økofilosofigruppas arbeid. Blant disse aktivistene og vitenskapsfolkene begynte boken snart å tjene som det intellektuelle midtpunkt og akademiske rammeverk.

«Rådet for økopate»

I 1974 mente akademikerne i Rådet at tiden var inne for å ansette en større stab, utvikle flere emner og sette i gang forskjellige miljørelaterte forskningsprogrammer.³²² Denne selvtiliten reflekterte et nytt reglement i 1975,³²³ og til slutt etableringen av Rådet som en permanent institusjon i 1976. Det var tid for langtidsplanlegging, nye forskningsmuligheter og ansettelser.³²⁴ Omkring femten timebaserte hjelpelærere og ti prosjektbaserte ansatte hadde siden 1972 vært involvert i Rådet. Nå skulle man ekspandere. Dette reflekterte en «grønn bølge» av studenter som ville studere miljøproblemer i Norge, og Rådet ble oppfattet som et attraktivt sted å gjøre nettopp det på.³²⁵

Rådet la mye innsats ned i å bygge opp utdanningsprogrammet, slik at det tilfredsstilte den økende etterspørselen etter kompetanse i miljøkunnskap i offentlig sektor. Og søkelyset var ikke bare på unge studenter, men også på voksenopplæring og omskolering.³²⁶ I tiden mellom 1977 og 1982 tilbød Rådet et kurs i miljø- og naturvern for lærere ved høyskoler og i den videregående skolen. Kurset ble i løpet av perioden fullført av i alt 266 faglærere.³²⁷

For å møte etterspørselen utformet Rådet «Miljøfagseminaret» fra høstsemesteret 1974, et emne rettet mot studenter som ønsket å bevege seg utover det obligatoriske emnet «Natur og menneske». Det var laget slik at studentene utførte aksjonsforskning med det mål for øyet å løse miljøproblemer under veiledning. Som et fulltids semesteremne skulle det gi studentene en mulighet til å gå i dybden med et problem.³²⁸ Verdien av friluftsliv var av avgjørende betydning for de nye studentene, siden emnet begynte med en toukers fottur over den naturskjønne Hardangervidda. Dette var i høy grad en ferieopplevelse i den hensikt å ta studentene vekk fra byens kapitalistiske og industrielle miljø, slik at de kunne begynne sine studier i det riktige økofilosofiske humør. Fra emnets oppstart og frem til 1982 fullførte i alt 176 studenter opplæringen, og mange av disse har senere endt opp med å administrere norsk miljøpolitikk.

Under stabens veiledning fordypet studentene seg i aksjonsforskning og praktisk miljørelatert teknologi, som det å bygge en soldrevet varmtvannsbereder på taket av Biologisk institutt.³²⁹ Denne teknologien var innovativ og oppnådde landsdekkende oppmerksomhet, i tillegg til anerkjennelse fra Samarbeidsgruppene.³³⁰ Dette er verdt

å nevne fordi det viser at studenter preget av dypøkologisk filosofi og tenkning ikke stod tilbake for å søke «grunne» teknologiske løsninger på energispørsmål. Slike teknologier ble ikke sett som løsninger på den økologiske krisen, men som en integrert del av visjonen om annerledeslandet. For eksempel viet studentene ved Miljøfagseminaret i 1977 all sin innsats til energistudier, og publiserte en rapport om nødvendigheten av å spare, forvalte, analysere og utforske alternative energikilder.³³¹ Å utvikle praktisk teknologi som et middel for realiseringen av en økovenlig verden var også viktig i et nytt emne tilbudt i 1978, med søkelys på hvordan man kunne spare energi i private hjem ved hjelp av soloppvarming og andre ukonvensjonelle energikilder.³³² Studenter bedrev også aksjonsforskning på andre temaer, slik som økokrisen i Sahel, og hevdet at denne regionen i Afrika hadde et presserende behov for utviklingshjelp av en type som ikke førte til miljøskader i den tørre halvørkenen.³³³ Eller de undersøkte hvorfor friluftslivsverdier og -interesser ble ignorert i beslutningsprosessene som førte til vannkraftutbygging.³³⁴

Økologiske og økofilosofiske perspektiver stod i sentrum for interessen. «Rådet for økopate» (i sammenligning med sosiopater eller psykopater) ble de da også kalt i en journalists kritiske beskrivelse av institusjonen høsten 1977. Studentene gjorde et «hard arbeid» og hadde et uvanlig «stressende miljø», bemerket han.³³⁵ Studentene hadde ikke sett Hofseth på flere måneder, ettersom han som engasjert miljøforsker også hadde oppdrag for universitetet i utlandet.

Han og kollegaen Olav Benestad fokuserte på aksjonsforskning relatert til byplanlegging og offentlig transport.³³⁶ Andre aksjonsforskere undersøkte hvorfor vannkraftutbygging og oljeboring var skadelig for distriktene. I henhold til en av dem, Arne Vinje, burde distriktene heller drive med sjølbergning, dvs. jordbruk og fiske.³³⁷ En annen av Rådets rapporter bemerket at oljeutforskning var den underliggende hovedårsaken til sosial uro og kriminalitet, og derfor burde betraktes med mistenksomhet.³³⁸ Som følge av store oppdagelser av olje i Nordsjøen brukte akademikere i Rådet mye blekk på å forsøke å stoppe videre utbygging. De mente oljen ville gjøre det enda mer vrient å gå den økopolitiske vei mot annerledeslandet som stod i motsetning til de destruktive kreftene representert av EF, USA og kapitalismen.³³⁹

Det økologiske annerledeslandets bitre slutt

Mens Rådets akademikere utformet sin visjon av annerledeslandet, begynte deres politiske arm, den dypøkologisk bevegelse representert ved Økopolitisk samarbeidsring, å organisere det som skulle bli den mest dramatiske sivile ulydighetsdemonstrasjon i norsk etterkrigshistorie. Det er ikke plass her til å gjennomgå den bemerkelsesverdige innsatsen som ble lagt ned i kampen for å redde Alta-Kautokeino-vassdraget fra vannkraftutbygging. Historikere har allerede dokumentert de dramatiske begivenhetene i detalj.³⁴⁰

I korte trekk stemte Stortinget for prosjektet i 1978, etter en søknadsprosess som startet i 1968, takket være støtte fra Arbeiderpartiets regjering med Brundtland som miljøvernminister. Sentrale medlemmer i Økopolitisk samarbeidsring var ei-

trende forbannet. «ER TIDA KOMEN FOR EIN NY MAR-DØLA-AKSJON?» spurte de.³⁴¹ Det dreide seg ikke bare om å redde et urørt naturmiljø, men også om rettighetene til den samiske urbefolkningen som levde og arbeidet i landskapet. I tillegg dreide det seg om landets miljømessige fremtid. Innen sommeren 1979 var demonstrantene på plass. De blokkerte byggeplassen og ble der frem til høsten 1981, da den største politiaksjonen i landets historie fjernet de ikke-voldelige, men svært målbevisste demonstrantene. I mer enn to år dominerte disse begivenhetene landets miljødebatt, ofte som forsidestoff. Debattene var ikke mindre intense ved universitetet, da professorer så vel som studenter forlot sine kontorer og klasserom for å slutte seg til protestantene.³⁴² Faktisk ble mange av Rådets aktiviteter suspendert eller drevet på et minimumsnivå, med undervisning i økofilosofi og økologi i stedet avholdt i Alta.³⁴³ På tross av innsatsen satte politiaksjonene til slutt en stopper for demonstrasjonene. I februar 1982 fastslo Høyesterett at vannkraftutbyggingsprosjektet i Alta-Kautokeino-vassdraget var lovlig, og miljøforkjemperne ga opp sin sak.

Det mislykkede forsøket på å stoppe utbyggingen førte til mye bitterhet blant naturvernere og dypøkologer. Rådets tverrfaglige innhold hadde blitt holdt sammen av ideologisk ensar-

Slagordet «La elva leve» betydde for dypøkologene ikke bare at Alta-elven skulle reddes, men også at livsstrømmen i naturen måtte få leve. Alta, september 1979.

tethet. Visjonen om annerledeslandet begynte å slå sprekker etter nederlaget i Alta, og undervisningspensum mistet relevans og fokus. Forelesere som hadde vært lojale i lang tid, begynte å trekke seg. Blant dypøkologene var det tid for selvransakelse. Hadde de midt i sine dypøkologiske aktiviteter glemte å nyte naturen?³⁴⁴

Nederlaget i Alta betydde i praksis slutten på dypøkologi som bevegelse og intellektuell bestrebelse i Norge. Ved universitetet søkte de siste tilhengerne tilflukt ved Filosofisk institutt, der de engasjerte seg i skarpsindige analyser av, for eksempel, forskjellen på naturens «egenverdi», «iboende verdi» og «verdi i seg selv». ³⁴⁵ De som ikke var en del av academia, lukket seg inne i sin tenkning, slik at økofilosofene fremstod som mer og mer fundamentalistiske. Næss innrømmet senere det, den dypøkologiske bevegelse ble i sin radikalitet «for snever – en slags sekt». ³⁴⁶ Samtidig nøy Næss godt av et internasjonalt intellektuelt gjennombrudd med mange nye lesere i det voksende fagfeltet miljøetikk. Det er talende at da artikler fra Natur og menneske-seminaret ble oversatt til engelsk for første gang i 1993, og mottok svært god kritikk, ble de fjernet fra pensum i Oslo. ³⁴⁷ I stedet for å utnytte en raskt økende internasjonal berømmelse som dypøkologiens intellektuelle vugge søkte Rådet å fornye seg selv.

Resultatet var en dreining mot et mer pragmatisk standpunkt. Akademikerne i Rådet etablerte i denne perioden *Stiftelsen miljøforskning*, en privat institusjon som skulle sikre mer effektiv kanalisering av finansiering og forskningsmuligheter. Rådet hadde fra 1986 syv heltids- og ti til femten deltidsansatte, hvorav bare den nye lederen, Ola Glesne, var fast ansatt. ³⁴⁸ Stiftelsen hadde den fordel at den holdt staben opptatt med nye prosjekter og muligheter i en tid med budsjettinnstramninger. Samtidig startet Rådet en serie nye kurs der de viktigste var «Miljøvern og forvaltning», «Miljø og utvikling», «Energi, miljø, samfunn» og «Vannforvaltning, miljø og økonomi». De representerte en profesjonalisering av miljøfaget samtidig som de trakk oppmerksomheten vekk fra den altomfattende visjonen om et økologisk annerledesland som tidligere hadde forent foreleserne ved Natur og menneske-seminaret.

I 1980-årene ble studentenes holdning til Rådet tydeliggjort i form av dramatisk synkende studenttall. En hovedforklaring var en reorganisering av examen philosophicum som førte til at «Natur og menneske» falt ut som emne. Samtidig var det en periode med generell tilbakegang i norsk miljødebatt. ³⁴⁹ De som fortsatte, ble av Hofseth anbefalt å følge hans egen karrierevei, nemlig å unnlate å søke akademiske stillinger som aksjonsforskere eller økologer, og heller finne jobber i det voksende miljøbyråkratiet. ³⁵⁰ Da noen biologistudentene i stedet fikk forskningsstillinger i private bioteknologiske selskaper, spurte en av Rådets akademikere: «selger biologene sjela si?» ³⁵¹ Svaret var ja.

I 1990 besluttet universitetet å slå sammen *Rådet for natur- og miljøfag* med *Rådet for utviklingsstudier* til det som ble *Senter for utvikling og miljø*. Dette senteret ble opprettet som reaksjon på rapporten *Vår felles framtid* (1987), utarbeidet av Verdenskommisjonen for miljø og utvikling som var ledet av Gro Harlem Brundtland. ³⁵² Hun kom der til å innta et strengt antroposentrisk standpunkt. Til økologenes krav om å få tale på naturens vegne svarte hun at bare byråkratiske

regler og demokratiske styreformer var velkomne. ³⁵³ Hun hadde vært miljøvernminister i perioden 1974–1979, og deretter statsminister fra februar til oktober 1981, da hun helhjertet forsvarte utbyggingen av Alta-Kautokeino-vassdraget. Som følge av dette hadde hun som statsminister fra 1986 til 1989 liten miljøkredibilitet blant dypøkologer. Det at hun som leder for Verdenskommisjonen kunne nyte berømmelse som miljøforkjemper i utlandet, ble blant dypøkologene i beste fall sett på som ironisk. Økofilosofenes første reaksjoner på rapporten var derfor å ignorere henne, og å gå ut fra at rapporten ikke representerte hennes synspunkter. Kvaløy nevnte henne for eksempel ikke i sin anmeldelse av *Vår felles framtid* på vegne av Filosofisk institutt, der han hevdet at rapporten i stedet støttet opp om hans egen økofilosofi om den industrielle verdens uunngåelige kollaps. ³⁵⁴ Det var slike argumenter Brundtland møtte hjemme da hun møtte miljøaktivister og akademikere utdannet ved Rådet i heftige debatter. «Jamvektssamfunnet er ikkje noko urtete-selskap,» påpekte de når muligheten tilbød seg, siden bærekraftig utvikling innebar et revolusjonært brudd med den industrielle vekstkulturen. ³⁵⁵ Denne kritikken av økonomisk vekst syntes hun på sin side var «en av de mest verdiløse debatter» hun opplevde i kjølvannet av *Vår felles framtid*. ³⁵⁶

Brundtland lot ikke kritikken gå upåaktet hen, og svarte med å gjøre det klart i mediene at hun som statsminister stod bak rapporten. Få miljøvernere tok henne alvorlig. For å bevise sin sak begynte hun å kanalisere finansiering til miljøforskning, siden vitenskap for henne representerte ryggraden i god miljøforvaltning. En av hovedtankene i stortingsmeldingen som fulgte opp *Vår felles framtid*, var at miljøvernpolitikk måtte være sektorovergripende for å bety noe. ³⁵⁷ Senter for utvikling og miljø oppgave var å skaffe politikere sektorovergripende tverrvitenskapelige fakta som kunne bidra til å realisere Verdenskommisjonens visjon om «bærekraftig utvikling» i Norge og resten av verden. Selv om senteret offisielt var politisk uavhengig, var det Arbeiderpartiets utviklings- og miljøpolitikk som på diskre og ikke fullt så diskre måter fastla forskningsagendaen. Et portrett av Brundtland hang, for eksempel, godt synlig på senterets fellesrom i mer enn et tiår, og den aktive styreformannen Hans Christian Bugge var en av hennes akolytter.

Som gamle motstandere av Brundtland og hennes miljøpolitikk fant forskere fra Rådet dette nye forskningsmiljøet utfordrende. Etter kort tid oppstod det spenninger og uenigheter angående økologifagets rolle og aksjonsforskningens plass når man skulle realisere en bærekraftig utvikling. Skulle senteret stille spørsmål ved samfunnets dypere moralske og sosiale orden eller bare servere økologiske fakta på det politiske bord? Ute av stand til å komme frem til noe entydig svar ble miljøforskningen ved senteret gradvis marginalisert. Utviklingsforskning ble i stedet dominerende. Natur og menneske-seminaret fikk i denne prosessen et nytt innhold og en tittel oppkalt etter stortingsmeldingen som fulgte opp Brundtlandkommisjonen. «Miljø og utvikling» het kurset, der man særlig la vekt på det siste.

En aldrende Næss fortsatte å ha sitt kontor ved senteret, der han publiserte en imponerende strøm av artikler og bøker. For nye akademikere som kom til

senteret, var han en underholdende, men like fullt marginal, syvende far i huset omgitt av en eim av berømmelse som først og fremst var nyttig for å skaffe finansiering og offentlig oppmerksomhet.

Den økologiske bevegelsens fall muliggjorde en fornyelse av fagfeltet økologi ved universitetet, siden de ideologiske føringene som tidligere var forbundet med faget, ikke lenger stod i veien for forskningsfinansiering. Et nytt Senter for fremragende forskning, ledet av Nils Christian Stenseth, har fra 2007 arbeidet med teoretiske og empiriske undersøkelser av sammenhengen mellom økologi og evolusjon. Dette forskningssenteret driver så visst ikke med økofilosofisk aksjonsforskning rettet mot miljøpolitiske spørsmål. Det betyr ikke at denne nye generasjonen økologer stiller seg likegyldige til miljøspørsmål, men snarere at det konkurrerende fagfeltet klimatologi har overtatt den miljøpolitiske plassen som tidligere var forbeholdt økologi. I dag har klimatologi fortrenget den brede økologidebatten ved universitetet, selv om økologiske perspektiver fortsatt brukes i forskningsrapportskriving for statlige og kommunale institusjoner om temaer som oljeboring, skogvern, biodiversitet etc.

Global oppvarming kom for alvor på den politiske dagsordenen forsommeren 1989 under behandlingen av stortingsmeldingen *Miljø og utvikling: Norges oppfølging av Verdenskommisjonens rapport*. En av pådriverne i debatten var tidligere leder ved Institutt for samfunnsforskning og sosiolog Ted Hanisch, som var Brundtlands statssekretær fra 1986 til hennes regjering gikk av i oktober 1989 (fulgt av Høyres Jan P. Syse). Da Brundtland kom tilbake til makten i november 1990, sørget hun for at Hanisch ble leder av det nystartede CICERO – Senter for klimaforskning ved Universitetet i Oslo, med Statoils visekonsernsjef Henrik Ager-Hanssen som styreformann.³⁵⁸ Sistnevnte forstod å forsvare Statoils interesser. Senteret ble opprettet og finansiert av Brundtlands regjering med det mål for øyet å gi beslutningsmyndigheter klimatiske fakta, samt finne et klimapolitisk styringsverktøy som ville tillate fortsatt gass- og oljeutvinning i Norge. Det ble Jens Stoltenberg som fant en løsning på problemet i rollen som statssekretær i Miljøverndepartementet fra november 1990 til 1991. I samarbeid med CICERO og Hanisch utarbeidet han et forslag til internasjonalt salg og kjøp av CO₂-kvoter som takket være iherdig internasjonal lobbying fikk gjennomslag i relevante internasjonale politiske fora. Ved å kjøpe CO₂-kvoter og få politisk støtte fra fattige land kunne Norge fortsette med en olje- og gassutvinning som dypøkologene mente var Norges viktigste bidrag til global oppvarming. I den parallelle debatten om nasjonale utslippsreduksjoner dominerer også den miljøpolitiske arven fra Arbeiderpartiet. Der kraftsosialismen tidligere dreide seg om å bygge landet ved hjelp av stortilt vannkraftutbygging, dreier den nye klimasosialismen seg om å redde verden med miljøteknologiske «månelandinger».³⁵⁹

Arbeiderpartiets miljøpolitiske utmanøvrering av høyrøstede og politisk aktive dypøkologer startet i Alta og fortsatte med en politisk styrt reorganisering av miljøforskningen ved universitetet med henholdsvis Senter for utvikling og miljø og Senter for klimaforskning som hovedaktører. Brundtland stod bak det hele, inkludert ledelsen ved de nye sentrene og den statlige finansiering av CICERO. Arbeids-

delingen mellom politikere og forskere ble her slik hun ønsket seg det, nemlig at forskerne bare legger fakta på politikernes bord. Miljøpolitiske ytringer var for så vidt akseptert, bare de ikke stilte spørsmål ved fortsatt økonomisk vekst.

Det at Arbeiderpartiet klarte å utmanøvrere dypøkologien, gjenspeiler større sosialpolitiske forandringer. Universitetets første institusjon for miljøforskning, Rådet for natur- og miljøfag, så det som sin oppgave å finne en alternativ tredje vei ut av den kalde krigens bipolare politiske landskap basert på økologiske innsikter. Denne alternative aksjonsforskningen hadde sitt historiske opphav i Det akademiske kollegiums svar på hvordan man skulle styre studentradikalisme i et splittet politisk landskap. Det økologiske tverrfaglige forskningsprogrammet hadde solid støtte fra universitetets rektorat, siden et slikt tverrfakultært prosjekt betydde direkte kontroll over radikale studenter og ansatte i en urolig tid. Rådet fremstilte da også universitetet som en progressiv institusjonen uten at den ble sett som høyre- eller venstreorientert. Dypøkologien blomstret med en slik alternativ kurs. Med slutten på den kalde krigen ble det for universitetsledelsen mindre presserende å kontrollere radikale studenter. Den fokuserte derfor heller sin innsats på å bygge opp Sentre for fremragende forskning, som gjenspeilet nye internasjonale bevegelser i den rene vitenskapens politikk. Det er derfor ikke noe tilfeldig sammentreff at den kalde krigens endelikt tjener som politisk bakteppe for slutten på den store økologiske vekkelsen som har hjemmøkt vårt land.

NOTER TIL DEL 2

- ¹ Rolf Jacobsen, «Anderledeslandet,» i *Nattåpent: Dikt* (Oslo: Gyldendal, 1985), 35–36.
- ² Max Webers forelesning «Wissenschaft als Beruf» (1919) er noe misvisende oversatt til norsk som «Vitenskap som kall», mens «Vitenskap som yrke» kanskje er mer presist i *Verdi og handling*, Helge Jordheim (ovr.) (Oslo: Pax, 1999), 146–170, sitat på s. 159 og 167.
- ³ Statistisk sentralbyrå, *Holiday House Survey* (Oslo: Norges offisielle statistikk, 1967/1968, 1970); *Outdoor Life* (Oslo: Norges offisielle statistikk, 1970, 1974), *Holiday Survey* (Oslo: Norges offisielle statistikk, 1968).
- ⁴ Bredo Berntsen, «Nasjonalparker», *Naturen* 96 (1972), 195–204. Bredo Berntsen, *Naturvernets historie i Norge: Fra klassisk naturvern til økopolitikk* (Oslo: Grøndahl, 1977). Olav G. Henriksen (red.), *Kvinner i fjellet* (Lom: Norsk fjellmuseum, 2002). Alf-Inge Jansen, *Makt og miljø: En studie av utformingen av den statlige natur og miljøvernpolitikken* (Oslo: Universitetsforlaget, 1989), 51–101. Ulf Hafsten, *Naturvernets århundre* (Oslo: Norges Naturvernforbund, 1977). Kristin Asdal, *Politikkens teknologier*, ph.d.-avhandling (Oslo: TIK, 2004).
- ⁵ Eilif Dahl, *Økopolitikk og økologi* (Oslo: The Royal Norwegian Society for Development, 1971), 9. Sigmund Huse, «Naturvern på økologisk grunnlag», *Norsk natur* 1 (1965), 4–7. Gunnar Lid, «Om dyrelivet i den foreslåtte nasjonalparken på Hardangervidda», *Norsk natur* 1 (1966), 66–71.
- ⁶ Thor Larsen, «Økologi og sunn fornuft», *Norsk natur* 7 (1971), 40–41. Larsen var marinbiolog ved Universitetet i Oslo.
- ⁷ Eivind Østbye, «Høyfjellsøkologisk forskningsstasjons historie,» i *Finse: Et senter for høyfjellsforskning*, (Finse: Høyfjellsøkologisk forskningsstasjon, 1997), 3–9.; *Bibliography of the Finse Area 1781–1996* (Finse: The High Mountain Ecology Research Station, 1997). Finn R. Jørstad, *Historien om Finse* (Bergen: Nord 4, 1998).
- ⁸ Eivind Østbye, «Høyfjellsøkologisk forskningsstasjons historie,» i *Finse: Et senter for høyfjellsforskning*, (Finse: Høyfjellsøkologisk forskningsstasjon, 1997), 3–9.; *Bibliography of the Finse Area 1781–1996* (Finse: The High Mountain Ecology Research Station, 1997). Finn R. Jørstad, *Historien om Finse* (Bergen: Nord 4, 1998).
- ⁹ Eilif Dahl, *Forelesninger i økologi* (Ås: Norges landbrukshøgskole, 1966). Eugene P. Odum, *Fundamentals of Ecology*, 2. utg. (Philadelphia: Saunders Comp., 1959).
- ¹⁰ Eivind Østbye, «Aktuell forskning i enkle økosystemer, med særlig henblikk på høyfjellsforskning i Norge», *Forskningsnytt* 4 (1967), 70–73.
- ¹¹ Eivind Østbye, «Aktuell forskning i enkle økosystemer, med særlig henblikk på høyfjellsforskning i Norge», *Forskningsnytt* 4 (1967), 70–73.
- ¹² Robert E. Kohler, *All creatures: Naturalists, collectors and biodiversity, 1850–1950* (Princeton: Princeton University Press, 2006), 92.
- ¹³ Rachel Carson, *Den tause våren*, Torolf Elster (ovr.) (Oslo: Tiden, 1962). Marston Bates, *Menneskets plass i naturen*, Brynjulf Valum (ovr.) (Oslo: Cappelen, 1966).
- ¹⁴ Ragnhild Sundby, «Globalforgiftning», *Naturen*, 89 (1965), 3–11. Sigmund Huse, «Naturvern på økologisk grunnlag», *Norsk natur*, i (1965), 4–7. Gunnar Lid, «Om dyrelivet i den foreslåtte nasjonalparken på Hardangervidda», *Norsk natur*, 1 (1966), 66–71. H.M. Thamdrup, *Naturens husholdning* (Oslo: Aschehoug, 1966).
- ¹⁵ Ottar Brox, *Hva skjer i Nord-Norge* (Oslo: Pax, 1966). Birgit Wiggen, *Debatten omrking populisme/økopolitikk i Norge 1966–1976* (Oslo: hovedfagsoppgave, Bibliotekshøyskolen, 1976). Hartiv Sætra, *Den økopolitiske sosialismen* (Oslo: Pax, 1973).
- ¹⁶ Eivind Østbye (et al.), «Hardangervidda, Norway», *Ecological Bulletins* 20 (1975), 225–264. Eilif Dahl, «Globale ressursproblemer», *Samtiden* 82 (1973), 257–267.
- ¹⁷ Torstein Engelskjøn, *Biologisk forskning i Norge: En analyse med spesiell vekt på grunnforskningens ressurser, organisasjon og innhold* (Oslo: Norsk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning, 1972), 7–8, 39–40.
- ¹⁸ Rolf Vik, «Hvor står biologene i teknikkens århundre?», *Naturen* 91 (1967), 259–269, sitat på s. 269. Georg Henrik von Wright, «Essay om naturen, mennesket og den vitenskapelig-tekniske revolusjon», *Naturen* 91 (1967), 155–180. Jacques-Yves Cousteau, «Er klokken blitt tolv?», *Naturen* 94 (1970), 411–420. Lynn White, «Den økologiske krisens historiske røtter», *Naturen* 95 (1971), 77–92. Brynjulf Valum (red. og ovr.), *Øko-katastrofe: Artikler fra det amerikanske tidsskrift Ramparts med to tillegg om Mardøla-saken* (Oslo: Grøndahl, 1971).
- ¹⁹ Chunglin Kwa, «Representations of Nature Mediating Between Ecology and Science Policy: The Case of the International Biological Programme», *Social Studies of Science*, 17 (1987), 413–442. E.B. Worthington (red.), *The Evolution of IBP* (Cambridge: Cambridge University Press, 1975).
- ²⁰ Rolf Vik, *International Biological Programme: Final Report Scandinavian Countries* (Oslo: Scandinavian National Committees of the International Biological Programme, 1975), 7. International Biological Programme, *IBP i Norge: Årsrapport* (Oslo: IBP, 1968–1974). F.E. Wielgolaski, «Fenologi, produksjonsøkologi og andre kjente eller ukjente økologiske begreper», *Naturen* 92 (1968), 179–184.
- ²¹ Vik og F.E. Wielgolaski, «Det Internasjonale Biologiske Program i 1969», *Forskingsnytt* 15 (1970), 14–20, sitater på s. 14, 16.
- ²² Knut Fægri, «Den klassiske biologis stilling i moderne naturvitenskap», *Naturen* 90 (1966), 528–546, sitater på s. 531, 540. Nils Roll-Hansen, *Det Internasjonale Biologiske Program (IBP) i Norge* (Oslo: Norsk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning, 1982).
- ²³ Rolf Vik, «Naturvern er menneskevern», *Naturen* 90 (1966), 195–205, sitat på s. 195.
- ²⁴ Eilif Dahl sitert i Anonym (red.), *Working Meeting on Analysis of Ecosystems: Tundra Zone* (Ustaoset: IBP Norway, 1968), 7.
- ²⁵ Dahl *Working Meeting* (1968), 7. Lignende i Arne Semb-Johansson, «Samspillet i naturen», i *Norges dyr*, Ragnar Frislid og Arne Semb-Johansson (red.) (Oslo: Cappelen, 1971), vol. 5, 44–58.
- ²⁶ Olav Gjærevoll, «Forord», i Nalle Valtiala, *Mennesket – et skadedyr?*, Brynjulf Valum (ovr.) (Oslo: Cappelen, 1970), 7–8.
- ²⁷ Anonym, «'Aksjon Hardangervidda' i gang», *Norsk natur* 6 (1970), 122–124. Jan Økland, «Naturviten og naturbruk: Om dyreliv og miljøforhold i norske vassdrag», *Naturen* 91 (1967), 387–397.
- ²⁸ Olav R. Skage, *Hardangervidda: Naturvern – Kraftutbygging* (Oslo: Universitetsforlaget, 1971), 91. Basert på upubliserte rapporter av Arne Semb-Johansen, A. Løvlie, K. Elgmo, Ivar Mysterud og Eivind Østbye. Ivar Mysterud og Eivind Østbye, «Vitenskapelige interesser og vassdragsreguleringer på Hardangervidda», *Forskingsnytt* 1 (1972), 35–45; «The Future of Hardangervidda», *Research in Norway* 1 (1973), 57–68.
- ²⁹ Rolf Vik, «Forord», i *Vassdrag og samfunn*, Rolf Vik (red.) (Oslo: Universitetsforlaget, 1971), 11; «Vårt miljø og biologenes ansvar», *Samtiden* 78 (1969), 67–79.
- ³⁰ Hans Skjervheim, «Naturvern og politikk». Øyvind Østerud, «Naturverdier og samfunn – en ideologisk skisse», Gunnar Skirbekk, «Distrikthøgskolar, mot-ekspertise og populisme», i *Vassdrag og samfunn*, Rolf Vik (red.) (Oslo: Universitetsforlaget, 1971), 180–188, 189–210, 213–234, sitat på s. 181.
- ³¹ Sigmund Kvaløy Setreng, «Ivar Mysterud, inspirator og medarbeider – hvordan økofilosofien ble til», i *Med lua i hånda: Festskrift til Ivar Mysterud på 70-årsdagen* (Oslo: Biologisk

institutt, Universitetet i Oslo, 2008), 37–39.

³² Ivar Mysterud (red.), *Forurensning og biologisk miljøvern* (Oslo: Universitetsforlaget, 1971); *Noen økologiske grunnbegreper* (Oslo: Universitetet i Oslo, 1973); «Endringer i miljø og fauna», *Norges dyr*, Ragnar Frislid og Arne Semb-Johansson (red.) (Oslo: Cappelen, 1971), vol. 5, 412–428.

³³ Ivar Mysterud, «En kommentar til økologisk forskning», *Forskningssnytt* 14 (1969), 18–25, sitat på s. 24.

³⁴ Ivar Mysterud og Magnar Norderhaug, «Økopolitikk – naturvernets nye dimensjon», *Norsk natur* 7 (1970), 24–27, sitat på s. 25.

³⁵ Ivar Mysterud og Magnar Norderhaug, «Koblingen mellom økologi og politikk», *Norsk natur* 8 (1972), 6–11.

³⁶ Ivar Mysterud og Magnar Norderhaug, «Teknisk-økonomiske løsninger på den økologiske krise?», *Norsk natur* 8 (1972), 12–16; «Et samfunn i likevekt», forelesning på Studentersamfundet, Norges teknologiske høyskole, Trondheim, 15. april 1972, 13 sider, personlig arkiv; «Mirakeløkonomi og vekstsyke i Japan», *Norsk natur* 8 (1972), 4–6.

³⁷ Nils Chr. Stenseth, «En oppfordring til biologene om å utforme en økopolitikk», *Naturen* 96 (1972), 118–126, sitat på s. 118.

³⁸ Ivar Mysterud, «En kommentar til økologisk forskning», *Forskningssnytt* 14 (1969), 18–25, sitat på s. 24.

³⁹ Arne Næss, «The Conquest of Mountains: A contradiction?» [1970], i *Trumpeter* 21 (2005), 55–56. Peder Anker, «The Philosopher's Cabin and the Household of Nature», *Ethics, Place and Environment*, 6 (2003), 131–141.

⁴⁰ Peter Wessel Zapffe, *Barske Glæder*, Sigmund Kvaløy (red.) (Oslo: Gyldendal, 1969). Sigmund Kvaløy, «Peter Wessel Zapffe og verdien av utemmet natur», i *P.W. Zapffe: Dikt og drama*, Guttorm Fløistad og Per Fredrik Christiansen (red.), 252–265.

⁴¹ Nils Faarlund, *Friluftsliv: hva – hvorfor – hvordan* (Oslo: Kompendium / Norges idretts-høgskole nr. 32, 1973), 11. Nils Faarlund, «Hva mener vi med friluftsliv?», *Mestre Fjellet* 15 (1973), 4–6.

⁴² Arne Næss, «The Norwegian Roots of Deep Ecology», *Nature: The True Home of Culture*, Børge Dahle (red.), (Oslo: Norges Idrettshøgskoleidrettshøgskole, 1994), 15–19. Nils Faarlund, «Hva mener vi med friluftsliv?», *Mestre Fjellet* 15 (1973), 4–6; «Friluftsliv – A Way Home», i Børge Dahle (red.), *Nature: The True Home of Culture*, (Oslo: Norges idrettshøgskole, 1994), 21–26. Sigmund Kvaløy Setereng, «Inside Nature», i Børge Dahle (red.), *Nature: The True Home of Culture* (Oslo: Norges idrettshøgskole, 1994), 29–37, tegning «Friluftsliv a Way Home» (1973) på s. 33.

⁴³ Sigmund Kvaløy, *Musikk-kritikk og kommunikasjon* (Oslo: magistergradsoppgave i filosofi, Universitetet i Oslo, 1965). Nils Faarlund, «Sigmund 70 år!», *Tindeposten*, 4 (2004), 16–19.

⁴⁴ Anonym (red.), *Tirich Mir: The Norwegian Himalaya Expedition*, Sölvi og Richard Bateson (ovr.) (London: Hodder, 1952). Per Wendelbo, «Plants from Tirich Mir: A Contribution to the Flora of Hindukush», *Nytt magasin for botanikk* 1 (1952), 1–70. Denne artikkelen ble levert som Wendelbos hovedfagsoppgave i systematisk botanikk ved Universitetet i Oslo i 1953. Wendelbo ble en ledende botanist innen iranske planter og professor ved Göteborgs universitet.

⁴⁵ Bokstaven «T» kan også være en forkortelse for Tvergastein, navnet på Næss' hytte nær Ustaoset, eller også «tolkning», siden dette var viktig i Næss' tidlige filosofi. Det finnes imidlertid bare indisier for disse tolkningene. Arne Næss, *Opp stupet til Østtoppen av Tirich Mir* (Oslo: Gyldendal, 1964), 126; *Økologi, samfunn og livsstil*, 5. utg. (Oslo: Gyldendal, 1976), 78. Geir Grimeland, *En historie om klatring i Norge: 1900–2000* (Oslo: Fagbokforlaget, 2004), 75–81.

⁴⁶ Johan Galtung og Arne Næss, *Gandhis politiske etikk* (Oslo: Tanum, 1955). Arne Næss, «Gandhis lære og situasjonen i dag», *Forskningssnytt* 5:4 (1960), 2–4; *Gandhi og atomalderen* (Oslo: Universitetsforlaget, 1960).

⁴⁷ Arne Næss, *Gandhi and the Nuclear Age*, Alistair Hannay (ovr.) (New Jersey: Bedminster Press, 1965). P.F. Power, «Gandhi and the Nuclear Age», *Annals of American Academics* 368 (1967), 201. Mulford Q. Sibley, «Gandhi and the Nuclear Age», *Political Science Quarterly* 82 (1967), 144–145. D. Dalton, «Gandhi and the Nuclear Age», *Political Studies* 15 (1967), 251–252. Anonym, «Gandhi and the Nuclear Age», *Choice* 3 (1967), 364. Lore L. Kopp, «Gandhi and the Nuclear Age», *Kyklos* 19 (1966), 764–765. H. Arthur Steiner, «Gandhi and the Nuclear Age», *Western Political Quarterly* 19 (1966), 547–548. Peder Anker, «Arne Næss sett utenfra», *Samtiden*, nr. 4 (2002), 4–19.

⁴⁸ Sigmund Kvaløy, «To økosofier i Norge; deres begynnelse og en del til», *Norsk filosofisk tidsskrift* 37 (2002), 117–125.

⁴⁹ Sigmund Kvaløy, «Forord», i Stein Jarving, *Likevektssamfunn* (Karlsøy: Regnbuetrykk, 1976), 6–7.

⁵⁰ Sigmund Kvaløy, «Likevektssamfunnet: Sherpasamfunnet i Rolwaling», *Aftenpostens A-magasinet*, 7–9, 1972, opptrykt i Sigmund Kvaløy, *Økokrise, natur og menneske* (Oslo: Samarbeidsgruppa for natur- og miljøvern, 1973), 65–88, sitater på s. 65, 86.

⁵¹ Erling Dekke Næss, *Autobiography of a Shipping Man* (Colchester, UK: Seatrade Publications, 1977), 252–254. Sigmund Kvaløy, «Likevektssamfunnet», 1972, s. 67.

⁵² Sigmund Kvaløy, «Likevektssamfunnet», 1972, s. 65, 75.

⁵³ Sigmund Kvaløy, «Rolwaling – et livssamfunn i likevekt», *Mestre Fjellet* 15 (1973), 11–12.

⁵⁴ Nils Faarlund, «Hvorfor», *Mestre Fjellet* 13 (1972), 6–7, sitat på s. 6; «Bidrag til en ekspe-disjonssosiologi», *Mestre Fjellet* 13 (1972), 11–14.

⁵⁵ Næss, *Økologi, samfunn og livsstil*, 5 utg., 1976, 309; «Mountains», *The Trumpeter* 21 (2005), 51–54.

⁵⁶ Arne Næss, «Blodigle og menneske», *Mestre Fjellet* 13 (1972), 18.

⁵⁷ Se for eksempel Arne Næss jr., *Drangnag-Ri: Det hellige fjellet* (Oslo: Orion, 1995). A-magasinarartiklene er gjentrykt i Kvaløy, *Økokrise, natur og menneske* (1973), 65–88,

⁵⁸ Anonym (red.), *Og etter oss ...* (Oslo: Norges Naturvernforbund, 1970); *Norsk Natur* 5 (1969), 34–39. Erling Amble og Henning Hansen, *Det kapitalistiske boligproblemet* (Oslo: Arkitekt-høgskolen i Oslo, 1970).

⁵⁹ Rolf Vik, «Kjenner vi vårt miljø? – Tar vi vare på det?», i anonym (red.), *Fem på tolv: En bok av vitenskapsmenn om vår mulige fremtid* (Oslo: Gyldendal, 1968), 125–154; «Trusselen mot miljøet», i *Verden i dag*, anonym (red.) (Oslo: Gyldendal, 1969), 79–92.

⁶⁰ Per Fredrik Christiansen og Helge Vold, *Kampen om universitetet: Boken fra filosofistudentenes aksjonsuke* (Oslo: Pax, 1969). Helge Høibraaten, «Norway in 1968 and its Aftermath: Maoism, The Power of the Periphery and the Cultural Upper Class of the Sixty-Eighters», i *Universitetet og studentene*, Guri Hjeltnes (red.) (Oslo: Forum for universitetshistorie, 1998), 184–191. Hans Petter Sjøli, «Maoism in Norway», *Scandinavian Journal of History* 33 (2008), 478–490. Tor Egil Førland, «'1968' in Norway: Piecemeal, peaceful and postmodern», *Scandinavian Journal of History* 33 (2008), 382–394.

⁶¹ Sigmund Kvaløy, «To økosofier i Norge; deres begynnelse og en del til», *Norsk filosofisk tidsskrift* 37 (2002), 117–125, sitat på s. 122.

⁶² Aktive personer i seminarene mellom 1969 og 1972 inkluderte Finn Alnæs, Reidar Eriksen, Nils Faarlund, Per Garder, Jon Godal, Jon Grepstad, Hjalmar Hegge, Paul Hofseth, Oddmund Hollås, Karl Georg Høyer, Sigmund Kvaløy, Johan Marstrand, Ivar Mysterud, Arne Næss, Sven Erik Skønberg, Ragnhild Sletelid, Svein Smelvær, Erna Stene, Arne Vinje, Jon Wetlesen, og antakelig mange flere. Sigmund Kvaløy Setereng, «Økokrise – glimt fra det norske

- økofilosofiske forsøket», i *Den uoverstigelige grense* (Oslo: Cappelen, 1991), 102–116. Finn Alnæs, *Svart snø eller samvern: Dokumentarbok fra en brytningstid* (Oslo: Aschehoug, 1976).
- ⁶³ Nils Roll-Hansen, «Naturvern eller menneskevern?», *Dagbladet* 20. april 1970; «Hva slags natur ønsker vi?», *Samtiden* 82 (1973), 285–295.
- ⁶⁴ Jon Grepstad (red.), *Mardøla : dokumentasjon og perspektiv* (Oslo: Samarbeidsgruppa for natur- og miljøvern, 1971), kap. 3, s. 24. Nils Petter Gleditsch, Åke Hartmann og Jon Naustalslid, *Mardøla-aksjonen* (Oslo: Institutt for fredsforskning, 1971). Sigmund Kvaløy, «Mardøla, miljøvern og maktspill», i *Øko-katastrofe*, Brynjulf Valum (red.) (Oslo: Grøndahl, 1971), 153–162; «Mardøla, Masi: Vår egen tid» (intervju), i Magnar Mikkelsen, *Masi, Norge* (Oslo: Cappelen, 1971), 97–111. Ketil Lehland, «Mardøla etc., især det siste», *Samtiden* 79 (1970), 517–522. Yngve Nilsen og Lars Thue, *Statens kraft 1965–2006*, vol. 3 (Oslo: Universitetsforlaget, 2006), 69–95.
- ⁶⁵ Arne Næss, «Hvorfor fratre som professor?», 1 side, 1969, FA.
- ⁶⁶ Karl Marx, «Theses on Feurbach» (1888), i *Karl Marx: Selected Writings*, D. McLellan (red.) (New York: Oxford University Press, 1977), 158.
- ⁶⁷ Næss sitert i en debatt med Alfred J. Ayer, i *Reflexive Water: The Basic Concerns of Mankind*, Fons Folders (red.) (London: Souvenir Press, 1974), 26.
- ⁶⁸ Arne Næss, *Økologi og filosofi I* (Oslo: Filosofisk Institutt, 1971), 54, FA.
- ⁶⁹ Arne Næss, *Økologi og filosofi I*, 1971, 59. Mao Tsetung, *Mao Tsetungs dikt*, Kjell Hegelund og Tor Obrestad (ovr.) (Oslo: Gyldendal, 1971).
- ⁷⁰ Arne Næss, *Mao Tsetung : massene filosoferer* (Oslo: Universitetsforlaget, 1974); *Filosofiens historie*, 6 utg., vol. 2 (Oslo: Universitetsforlaget, 1980). Judith Shapiro, *Mao's War Against Nature: Politics and the Environment in Revolutionary China* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001).
- ⁷¹ Sigmund Kvaløy, «Eikesdal-Grytten i naturvernåret – utbyggernes glansnummer», *Norsk natur* 6 (1970), 69 (quote); «Mardøla, miljøvern og maktspel», *Senit* 3 (1970), 4–11; «Mardøla – samvær som kampform», *Mestre Fjellet* 1 (1971), 5–13; «Mangfold er livsstyrke!», *Byggekunst* 53 (1971), 126–128.
- ⁷² Nils Faarlund, «Om økoliv», *Mestre Fjellet* 15 (1973), 7–9, sitater på s. 7, 8; «Friluftsliv i barne- og ungdomsskolen», *Vår skole* 61 (1975), 196–209. Jon Skjeseth, *Mennesket og biosfæren: Biologi for gymnaset grunnkurs* (Oslo: Fabritius, 1972).
- ⁷³ Sigmund Kvaløy, *Økokrise, natur og menneske* (Oslo: (SNM), 1973), 131.
- ⁷⁴ Kvaløy, *Økokrise, natur og menneske* (1973), 135.
- ⁷⁵ Sigmund Kvaløy, «Ecophilosophy and Ecopolitics: Thinking and Acting in Response to the Threats of Ecocatastrophe», *The North American Review* 259 (Summer 1974), 16–28, sitat på s. 24.
- ⁷⁶ Arne Næss, *Økologi og filosofi: Et økosofisk arbeidsutkast*, innledende utgave 3 (Oslo: Filosofisk Institutt, 1972), 7, FA.
- ⁷⁷ Arne Næss, *Økologi og filosofi*, 1972, 177.
- ⁷⁸ Jørgen Randers, *En undersøkelse av spinnsystemet i α -Fe₂O₃ ved uelastisk neutronspreddning* (Kjeller: Institutt for atomenergi, 1969). Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jørgen Randers, William W. Behrens III, *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind* (New York: Signet, 1972).
- ⁷⁹ Wade Rowland, *The Plot to Save the World: The Life and Times of the Stockholm Conference on the Human Environment* (Toronto: Clarke, Irwin, 1973), 9–25. United Nations, *Report of the United Nations Conference on the Human Environment* (New York: United Nations, 1973). Arne Semb-Johansson, «Stockholm-konferansen kan få stor betydning», *Forskningsnytt* 17 (1972), 7–10.

- ⁸⁰ Johan Galtung, *Økologi og klassepolitikk*, Therese Henrichsen (ovr.) (København: Christian Ejlers' Forlag, 1972), sitater på s. 12, 14, 22, 34. Kort versjon publisert som «Økologi og klassekamp», *Samtiden* 82 (1973), 65–83. Johan Galtung og Fumiko Nishimura, *Kan vi lære av Kineserne?* (Oslo: Gyldendal, 1975).
- ⁸¹ Jim Dator, «The WFSF and I», *Futures* 37 (2005), 371–385, sitat på s. 373. G. F., «Third World Future Research Conference», *Futures* 4 (1972), 381–382. Irving H. Buchen, «Futuristic Conference in Romania», *The Futurist* 7 (Feb. 1973), 31–32. Bart van Steenberg, «The First Fifteen Years: A Personal View of the Early History of the WFSF», *Futures* 37 (2005), 355–360.
- ⁸² Nicolae Ceaușescu, «Opening Remarks», i «Management science and futures studies in Socialist Romania», *Viitorul Social*, spesialutgave, anonym (red.) (București: Meridiane Pub. House, 1972), 7–18.
- ⁸³ Arne Næss, «The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movements: A Summary», *Inquiry* 16 (1973), 95–100, sitat på s. 96.
- ⁸⁴ Arne Næss, «The Shallow and the Deep», 1973, 98.
- ⁸⁵ Tarjei Rønnow, «Takk gode Gud for moder jord, hun gjør oss ett med alt som gror: Religiositet og miljøengasjement i Norge», *Norsk antropologisk tidsskrift* 15 (2004), 18–31; *Saving Nature: Religion as Environmentalism, Environmentalism as Religion*, under publisering.
- ⁸⁶ Lynn T. White, «Den økologiske krisen historiske røtter», *Naturen* 95 (1971), 77–92.
- ⁸⁷ Arne Rønnild, «Gud og naturvitenskapen», *Tidsskrift for teologi og kirke* 48 (1977), 193–203.
- ⁸⁸ Karl Marx, «Introduction to A Contribution to the Critique of Hegel's Philosophy of Right», (*Deutsch-Französische Jahrbücher*, February 1844), i Robert C. Tucker (red.), *The Marx-Engels Reader* (New York: W W Norton & Company, 1978), 54.
- ⁸⁹ Rasmus Lyngnes, «Kan biologisk kunnskap gi unge mål og mening med livet», *Naturen* 96 (1972), 392–398. Norges offentlige utredninger, *Bruken av Hardangervidda* (Oslo: Universitetsforlaget, 1974).
- ⁹⁰ Harald Olsen, «Mot en økopolitisk enhetsfront?», *Kirke og kultur* 77 (1972), 397–405.
- ⁹¹ Johan Galtung, «'The Limits to Growth' and Class Politics», *Journal of Peace Research* 10 (1973), 101–114, sitat på s. 108.
- ⁹² Guttorm Gjessing, «Ecology and Peace Research», *Journal of Peace Research* 4 (1967), 125–139. Gudleiv Forr, *Strid og fred: Fredsforskning i 50 år* (Oslo: Pax, 2009).
- ⁹³ Johan Galtung og Arne Næss, *Gandhis politiske etikk* (Oslo: Tanum, 1955). Arne Næss, *Gandhi and the Nuclear Age*, Alistair Hannay (ovr.) (New Jersey: Bedminster Press, 1965).
- ⁹⁴ Arne Næss, «Skytsgudinnen Gauri Shankar: Apell om fredning», *Mestre Fjellet*, 13 (1972), 15.
- ⁹⁵ Næss, «Klatrefilosofiske og biografiske betraktninger», *Mestre Fjellet*, 1975, 17–16. Sigmund Kvaløy Setereng, «Tseringma-hymnen og det hellige fjell Tseringma», i *Grønn pepper i turbinene*, Sven Erik Skønberg (red.) (Oslo: Universitetsforlaget, 1985), 81–84.
- ⁹⁶ Nils Faarlund, «Glimt fra klatringen på eggen», *Mestre Fjellet* 13 (1972), 9–10; «Om økoliv», *Mestre Fjellet* 15 (1973), 7–9.
- ⁹⁷ Eigil Reimers, David R. Klein, Rolf Sørungård, «Calving Time, Growth Rate, and Body Size of Norwegian Reindeer on Different Ranges», *Arctic and Alpine Research* 15 (1983), 107–118.
- ⁹⁸ Arne Næss, *Økologi og filosofi: Et økosofisk arbeidsutkast*, utkast 3 (Oslo: Department of philosophy, 1972), 160–168. John N. Black, *The Dominion of Man: The Search for Ecological Responsibility* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1970). Clarence J. Glacken, *Traces on the Rhodian Shore* (Berkeley: California University Press, 1967).
- ⁹⁹ Hans Eirik Aarek, *Kristendom og økologi* (Ås: Kvekerforlaget, 1978).
- ¹⁰⁰ Sigmund Kvaløy, «Norwegian Ecophilosophy and ecopolitics and their influence from Buddhism», i *Buddhist Perspectives on the Ecocrisis*, Klas Sandell (red.) (Kandy, Sri Lanka:

- Buddhist Publication Society, 1987), 49–72; «Mother Earth's treasures and their revealers», i *The Treasure Revealers of Bhutan*, Padma Tshewang, Phuntsok Tashi, Chris Butters og Sigmund Sætreng (red.) (Kathmandu: Bibliotheca Himalayica, 1995), 139–158.
- ¹⁰¹ Sigmund Kvaløy, «Gjenforening med den Ene som gjennomstrømmer all natur» (tegning), i *Friluftsliv fra Fridtjof Nansen til våre dager*, Gunnar Breivik og Haakon Løyemo (red.) (Oslo: Universitetsforlaget, 1978), 193.
- ¹⁰² David R. Klein, «The Emerging Ecophilosophy», upublisert, februar 1972, 7 maskinskrivne sider, sitat på s. 1, FA. Jeg takker Klein for å ha gjort manuskriptet tilgjengelig.
- ¹⁰³ Klein, «The Emerging Ecophilosophy», 1, FA.
- ¹⁰⁴ Klein, «The Emerging Ecophilosophy», 3–4, FA.
- ¹⁰⁵ Klein, «The Emerging Ecophilosophy», 4, FA.
- ¹⁰⁶ Klein, «The Emerging Ecophilosophy», 5, FA.
- ¹⁰⁷ Næss, *Økologi og filosofi*, 1972, 214, FA.
- ¹⁰⁸ Arne Næss, *Økologi, samfunn og livsstil*, 4 utg. (Oslo: Universitetsforlaget, 1974), 211.
- ¹⁰⁹ Arne Næss, *Økologi, samfunn og livsstil*, 5 utg. (Oslo: Universitetsforlaget, 1976), 278.
- ¹¹⁰ I. Mosebok, kapittel 28. Jakob Try, «Befolkningsproblem, matvaresituasjon og kortsyntet», *Kirke og kultur* 73 (1968), 326–338.
- ¹¹¹ Trond Skard Dokka sitert i Pål Repstad (red.), *Kirken og samfunnet* (Stavanger: Nomi Forlag, 1970), 106.
- ¹¹² Nils Borchgrevink, «Naturfølelse og naturvern», *Samtiden* 77 (1968), 360–366, sitat på s. 360–361.
- ¹¹³ Bjørn Unneberg, *Grønn sosialisme for utkantproletarer* (Oslo: Cultura Forlag, 1971), 41.
- ¹¹⁴ Berit G. Holm, «Ikkeveld – teori og praksis», *Kirke og kultur* 76 (1971), 411–429.
- ¹¹⁵ Jon Godal, «Mardøla-aksjonen og norske bønders vandring til Kongen i København», *Kirke og kultur* 76 (1971), 494–498, sitater på s. 496, 497.
- ¹¹⁶ Jon Godal, «Om hardingfele og naturvern», *Kirke og kultur* 77 (1972), 406–408, sitater på s. 408.
- ¹¹⁷ Ole Jensen, «Teologisk argumentasjon for tesen: Forurensning er blasfemi», *Kirke og kultur* 77 (1972), 385–396, sitat s. 387.
- ¹¹⁸ Ole Jensen, *I vækstens vold: økologi og religion* (Copenhagen: Fremda, 1976). Henning Nørhøj, *Moder jord: om kristendom og økologi* (Copenhagen: Nyt Nordisk forlag, 1977).
- ¹¹⁹ Rolf Edberg, «Jordens resurser och den tekniska människan», *Kirke og kultur* 72 (1967), 195–211; *Et støvgrann som glimter: Ødelegger vi mulighetene for fortsatt liv på jorden?*, Hans Heiberg (ovr.) (Oslo: Aschehoug, 1967).
- ¹²⁰ Rolf Edberg, *Spillran av ett möln: Anteckningar i färdaboken* (Stockholm, Norstedt, 1966); *Vid trädets fot: Lekmannafunderingar mot höstlig bakgrund* (Stockholm, Norstedt, 1971); *Brev till Columbus* (Stockholm: Norstedt, 1974); *The dream of Kilimanjaro* (New York: Pantheon Books, 1976); *Tomorrow Will Be Too Late: dialogue on the Threshold of the Third Millennium* (Moscow: Progress Publishers, 1989). Jörgen Edberg, «Ambassadör i Oslo 1956–1967», og Juel Stubberud, «Rolf Edberg og Norge», i *Rolf heter jag* (Karlstad: Föreningen för Värmlandslitteratur, 2000), 61–70 og 119–126.
- ¹²¹ Åsmund Bjørnstad, «Økologi, etikk og religion – ein samtale med Rolf Edbergs forfatterskap», *Kirke og kultur* 88 (1975), 206–215.
- ¹²² Frederick Elder, «Two Modern Doctrines of Nature, ii *The World Year Book of Religion: The Religious Situation*, vol. 2, Donald R. Cutler (red.) (London: Evans Brothers, 1969), 367–394; *Prophecy Concerning Man and Environment*, M.A. thesis (Cambridge: Harvard Divinity School, 1968); *Crisis in Eden: A Religious Study of Man and Environment* (Nashville: Abingdon Press, 1970).

- ¹²³ Dagny Kaul, «Dilemmaet i moderne naturoppfatning», *Norsk teologisk tidsskrift* 74 (1973), 163–181. Elder, «Two Modern Doctrines of Nature», 1969.
- ¹²⁴ Svein Aage Christoffersen, «Biologi og kristendom» (review), *Norsk teologisk tidsskrift* 74 (1973), 182. Johannes Hemleben, *Biologi og kristendom* (Copenhagen: Borgens forlag, 1972).
- ¹²⁵ Dagny Kaul, «Ecofeminism in the Nordic Countries», *Journal of the European Society of Women in Theological Research* 2 (1994), 102–109.
- ¹²⁶ The Executive Committee of the World Council of the Churches, «The Global Environment, Responsible Choice and Social Justice», *The Ecumenical Review*, 23 (1971), 438–442, sitater på s. 438.
- ¹²⁷ Per Voksø, «Innledning», *Mennesket og miljøet*, Per Voksø (red.) (Oslo: Kirkerådets utvalg for forskning og utredning, Luther forlag, 1975), 7–10, sitat på s. 7.
- ¹²⁸ Oddvar Skre, «Mennesket og naturmiljøet: Ressursfordeling og ressursbehov i dag og i morgen», *Mennesket og miljøet*, Per Voksø (red.) (Oslo: Kirkerådets utvalg for forskning og utredning, Luther forlag, 1975), 11–35, sitat på s. 29.
- ¹²⁹ Harald Olsen, «Utkast til et økopolitisk program», *Mennesket og miljøet*, Per Voksø (red.) (Oslo: Kirkerådets utvalg for forskning og utredning, Luther forlag, 1975), 78–96, sitat på s. 78.
- ¹³⁰ Erik Nord, «Økokrisens internasjonale perspektiver» og Kjell Skjelsbæk, «Økokrisen som en utfordring til velferdssamfunnets ideologi og struktur», *Mennesket og miljøet*, Per Voksø (red.) (Oslo: Kirkerådets utvalg for forskning og utredning, Luther forlag, 1975), 50–55, 56–70.
- ¹³¹ Torleiv Austad, «Kirkens medansvar for den rådende sosiale praksis», *Mennesket og miljøet*, Per Voksø (red.) (Oslo: Kirkerådets utvalg for forskning og utredning, Luther forlag, 1975), 36–49, sitater på s. 43, 47.
- ¹³² Jens Wisløff, «Utkast til et økopolitisk program», *Mennesket og miljøet*, Per Voksø (red.) (Oslo: Kirkerådets utvalg for forskning og utredning, Luther forlag, 1975), 71–77, sitat på s. 75.
- ¹³³ Gaute Gunleiksrud, «Kristne perspektiver på økologi: om skapertro, menneskesyn og forvalteransvar», *Mennesket og miljøet*, Per Voksø (red.) (Oslo: Kirkerådets utvalg for forskning og utredning, Luther forlag, 1975), 97–111, sitat på s. 98.
- ¹³⁴ Gunleiksrud, «Kristne perspektiver på økologi», 101.
- ¹³⁵ Jens Gabriel Hauge, «Kirkens engasjement i økokrisen: Oljeuttalelsen som vedlegg», *Mennesket og miljøet*, Per Voksø (red.) (Oslo: Kirkerådets utvalg for forskning og utredning, Luther forlag, 1975), 113–120, sitat på s. 116.
- ¹³⁶ Geir Gundersen, «Lekmannsrørsla og klassekampen», *Ung teologi* 5 (1971), 47–61.
- ¹³⁷ Gunnar Breivik, «Teologi og politikk», i *Kirken og samfunnet*, Pål Repstad (red.) (Stavanger: Nomi Forlag, 1970), 108–120, sitat på s. 112. Gunnar Breivik, «Biografiske opplysninger», i *I bevegelse: et festskrift til Gunnar Breivik på hans 60-årsdag*, Vegard Fusche Moe og Sigmund Loland (red.) (Oslo: Gyldendal, 2003), 231–240.
- ¹³⁸ Gunnar Breivik, «Friluftsliv: en vei til et nytt samfunn», *Mestre Fjellet* 6 (1973), 23, 39.
- ¹³⁹ Gunnar Breivik, *Idrettens filosofi*, vol. 1 (Oslo: hovedfagsoppgave, Norges idrettshøgskole, 1975).
- ¹⁴⁰ Gunnar Breivik, «Læren om Gud og det store huset: (teo-logi og øko-logi)», i Paul Hofseth (red.), *Økofilosofisk lesebok*, vol. 2 (Oslo: (snm), 1974), 1–17, 1. Breivik argumenterte mot synspunktene til Peter Wilhelm Bøckman, *Liv, fellesskap, tjeneste: en kristen etikk* (Oslo: Universitetsforlaget, 1970), og Per Øverland, *Kristen etikk* (Oslo: Lunde, 1970).
- ¹⁴¹ Breivik, «Læren om Gud og det store huset», 1974, 13.

- ¹⁴² 1. Mosebok, kapittel 28.
- ¹⁴³ Salm 8,4–5.
- ¹⁴⁴ Inge Lønning, «Teologien som økofilosofiens tjenestepike?», *Kirke og kultur* 80 (1975), 237–238.
- ¹⁴⁵ Gunnar Breivik, «Religion, livsform og natur», i *Økologi: Økofilosofi*, Paul Hofseth og Arne Vinje (red.) (Oslo: Gyldendal, 1975), 82–95, sitater på s. 85, 90.
- ¹⁴⁶ Predikeren 3,19. Gunnar Breivik, «Forurensning og naturvern», i *Nestekjærlighet i samfunnet: Sosialetisk spørsmål i kristent lys*, Lars Østnor (red.) (Oslo: Luther Forlag, 1975), 120–132, sitater på s. 130, 131.
- ¹⁴⁷ Jens Gabriel Hauge, «Kirkens Verdensråd og befolkningsproblemene», *Kirke og kultur* 80 (1975), 76–85. Ola Rokkones, «Behovet for en norsk befolkningspolitikk», *Kirke og kultur* 80 (1975), 92–101. Erling Berge, «Befolkning og befolkningspolitikk», *Kirke og kultur* 80 (1975), 102–110.
- ¹⁴⁸ Gaute Gunleiksrud, «Om å være kristen i et i-land i en u- og øko-tid», *Kirke og kultur* 80 (1975), 193–205, sitat på s. 205.
- ¹⁴⁹ Harald Olsen, «Forord», i *Mot et samfunn i likevekt: fra de nordiske kirkers arbeid med ressurs- og miljøspørsmål*, Harald Olsen (red.) (Oslo: Land og Kirke, 1978), 7–9, sitat på s. 8.
- ¹⁵⁰ Jonas O. Jonson, «Skapelsen: Frelsens sakrament», i *Mot et samfunn i likevekt*, Harald Olsen (red.) (Oslo: Land og Kirke, 1978), 124–137, sitat på s. 135.
- ¹⁵¹ Gaute Gunleiksrud, «Vektsamfunnets krise og kirkens evangelium», i *Mot et samfunn i likevekt*, Harald Olsen (red.) (Oslo: Land og Kirke, 1978), 138–154, sitat på s. 140.
- ¹⁵² Gunnar Breivik, *Friluftsliv : noen filosofiske og pedagogiske aspekter* (Oslo: Norges idretts-høgskole, 1979). Gunnar Breivik and Haakon Løyemo (red.), *Friluftsliv fra Fridtjof Nansen til våre dager* (Oslo: Universitetsforlaget, 1978).
- ¹⁵³ Gunnar Breivik, «Likevektssamfunnet – et teologisk vurdering», i *Mot et samfunn i likevekt*, Harald Olsen (red.) (Oslo: Land og Kirke, 1978), 108–123, sitat på s. 108.
- ¹⁵⁴ 1 Mosebok, vers 1. Breivik, «Likevektssamfunnet», 120.
- ¹⁵⁵ Svein Takle, «Momenter for et kirkelig handlingsprogram», i *Mot et samfunn i likevekt*, Harald Olsen (red.) (Oslo: Land og Kirke, 1978), 155–163.
- ¹⁵⁶ Roar Strømme, *Økologi og teologi : tanker om ei kristen naturforståing innfor den økologiske krisa*, hovedfagsoppgave (Oslo: Menighetsfakultetet, 1978); «Teologien i møte med øko-krisa», *Ung teologi* 12 (1979), 1–11. Olav Øygard, *Preken i møte med den økologiske krise*, hovedfagsoppgave (Oslo: Menighetsfakultetet, 1981). Magne Fitjar, *Økologi og verdi hos Arne Næss og Ole Jensen : semesteroppgave i miljøfag* (Bergen: Geografisk institutt, 1983). Jan-Olav Henriksen, *Mennesket og naturen: etiske og religionsfilosofiske perspektiver på naturen og økokrisen* (Oslo: Menighetsfakultetet, 1991).
- ¹⁵⁷ Gunnar Breivik, «Kristen tro og natur-forståelse», *Kirke og kultur* 84 (1979), 345–352. Hjalmar Hegge, *Mennesket og naturen : Naturforståelsen gjennom tidene – med særlig henblikk på vår tids miljøkrise* (Oslo: Universitetsforlaget, 1978). Trond Berg Eriksen, «Naturen som appellinstans», *Kirke og kultur* 79 (1974), 293–296.
- ¹⁵⁸ Per Tangaard, *Energi over alle grenser : kristent livssyn og forvaltning av ressurser* (Oslo: Credo, 1983), 14.
- ¹⁵⁹ Knut Hofstad, «Energibruk – et etisk problem?», *Kirke og kultur* 83 (1978), 297–300. Inger Heiberg, «Energibruk – et etisk problem?», *Kirke og kultur* 83 (1978), 445. Roar Mjelva, «Termodynamikkens 2. hovedsetning som etisk motivasjon», *Kirke og kultur* 83 (1978), 445–446. Tangaard, *Energi over alle grenser*, 1983.
- ¹⁶⁰ Lars Viggo Berntsen, «Menneskesynet i biologilærebøker i skolen», i *Mennesket og naturen i kristendom og naturvitenskap* (Trondheim: Tapir, 1980), 58–104.
- ¹⁶¹ Dagfinn Rian, «Mennesket og naturen i det gamle testamentet», og Peder Borgen, «Helbredsundersere i det nye testamente: noen synspunkter», og Peter Wilhelm Bockman, «Synet på mennesket og naturen i kristen systematikk», i *Mennesket og naturen i kristendom og naturvitenskap* (Trondheim: Tapir, 1980), 29–42, 43–64, 65–84. Peder Borgen (red.), *Miljøkrise og verdivalg: miljøkrisen i kristent perspektiv og som utfordring i samfunn og skole* (Trondheim: Tapir, 1991).
- ¹⁶² Gunnar Breivik, «Teologi og økologi», *Prismet* 31 (1980), 4–7.
- ¹⁶³ Ivan Th. Rosenqvist, «Jordens undergang», *Kirke og kultur* 71 (1966), 468–479, sitat på s. 469; «Verdifullt korrektiv til dommedagsprofetiene», *Forskningsnytt* 19 (1974), 35.
- ¹⁶⁴ Anonym (red.), *Sovjetsamveldet sett med norske øyne* (Oslo: Norsk-Sovjetrussisk Samband, 1949). Torgrim Titlestad, i *Stalins skygge : Kampen om NKP 1945–1949* (Oslo: Fagbokforlaget, 1997).
- ¹⁶⁵ Ivan Rosenqvist, utitulert tale, 3 sider, 1963, RA. Trond Gilberg, *The Soviet Communist Party and Scandinavian Communism: The Norwegian Case* (Oslo: Universitetsforlaget, 1973).
- ¹⁶⁶ Otto Bastiansen, «Forord», i John D. Bernal, *Vitenskapens historie*, vol. 4 (Oslo: Pax, 1978), 11–12. Kim Gunnar Helsvig, *Elitisme på norsk : Det Norske Videnskaps-Akademi 1945–2007* (Oslo: Novus, 2007), 49.
- ¹⁶⁷ John D. Bernal, *The Social Function of Science* (London: Routledge, 1939, 1946), 255.
- ¹⁶⁸ Anonym (intervju) med Ivan Th. Rosenqvist, «Radikal professor», *Arbeiderbladet* 29. oktober 1966, 11–12. Vidar Enebakk, *Mellom de to kulturer* (Oslo: doktoravhandling, Universitetet i Oslo, 2005).
- ¹⁶⁹ Anonym (intervju) med Ivan Th. Rosenqvist, «Radikal professor», *Arbeiderbladet* 29. oktober 1966, 11–12.
- ¹⁷⁰ Ivan Th. Rosenqvist, «Skinndemorati?», *Arbeiderbladet*, 16 januar 1970.
- ¹⁷¹ Ivan Th. Rosenqvist, «Universitetets dilemma», *Arbeiderbladet*, 13 mars 1970.
- ¹⁷² Ivan Th. Rosenqvist, «Seierrik kamp mot naturen om vi skal kunne overleve», *Arbeiderbladet*, 30 september 1974. Richard White, «Are you an environmentalist or do you work for living? : Work and nature», i William Cronon (red.), *Uncommon ground* (New York, 1995), 171–185.
- ¹⁷³ Ivan Th. Rosenqvist, «Reaksjonær radikalisme?» manuskript, 2 sider, RA. Videreutdanningskomiteen, *Om planlegging og av prøvedrift med distriktshøgskoler* (Oslo: Kirke- og undervisningsdepartementet, 1968).
- ¹⁷⁴ Ivan Th. Rosenqvist, «Reaksjonær radikalisme?», manuskript, 2 sider, RA.
- ¹⁷⁵ Ivan Th. Rosenqvist, «Har vi nok ressurser?», i *I forskningens lys*, Mauritz Sundt Mortensen (red.) (Oslo: NAVF, 1974), 343–358, sitat på s. 358.
- ¹⁷⁶ Ivan Th. Rosenqvist, «Tanker over verdens råstoffreserver og Norge», *Forskningsnytt* 12 (1967), 8–12; «Verdens råstoffer og Norge», *Aftenposten* 4. august 1967.
- ¹⁷⁷ Ivan Th. Rosenqvist i intervju med Kåre Andre Nilsen, «Jorden har ressurser til fortsatt vekst», *Friheten*, 7–12 oktober 1974; «Verdens mineralressurser er enorme», *Teknisk ukeblad* 122:43 (oktober 1975), 18–19; «World Energy Resources», i *Energy and Humanity*, M.W. Thring og R.J. Crookes (red.) (Stevenage: Peter Peregrinus, 1974), 8–18.
- ¹⁷⁸ Eilif Dahl, *Økopolitikk og økologi* (Oslo: Det Kongelige selskap for Norges Vel, 1971); «Miljøforskning, produktforskning og prioriteringen av oppgavene», *Forskningsnytt*, iv (1968), 65–67.
- ¹⁷⁹ Eilif Dahl, *Økologi for ingeniører og arkitekter* (Oslo, 1969). Eilif Dahl, «Globale ressursproblemer», *Samtiden* xxii (1973), 257–267.
- ¹⁸⁰ Brita Brandtzæg, Tove Stang Dahl, Mette Janson, Liv Storstein, Elisabeth Wedge, *Vil vi sprelle med? En bok om kvinner og olje* (Oslo: Pax, 1975), 32, 108.
- ¹⁸¹ Per M. Jørgensen (red.), *Botanikkens historie i Norge* (Oslo: Fagbokforlaget, 2007), 324. Olav Gjærevoll, *Mine memoarer* (Trondheim: Arbeiderbevegelsens historielag, 1998).
- ¹⁸² Olav Gjærevoll, *Naturvern i Norge* (Oslo: Hygea, 1967).

- ¹⁸³ John C. Ausland, *Norway, Oil, and Foreign Policy* (Colorado: Westview Press, 1979). Odd Karsten Tveit, *Vår olje og vår kraft* (Oslo: Grøndahl, 1973). Tor Dagfinn Veen, *Oljen i Nordsjøen* (Stavanger: Rogalandsbanken, 1973).
- ¹⁸⁴ Ivan Th. Rosenqvist, «Jordens undergang», *Kirke og kultur* 71 (1966), 468–479, sitat på s. 469.
- ¹⁸⁵ Ivan Th. Rosenqvist, «Har vi nok ressurser?», i *I forskningens lys*, Mauritz Sundt Mortensen (red.) (Oslo: NAVF, 1974), 343–358, sitat på s. 345, 346.
- ¹⁸⁶ Rosenqvist, «Har vi nok ressurser?» (1974), 344.
- ¹⁸⁷ Rosenqvist, «Jordens undergang» (1966), 476.
- ¹⁸⁸ Spencer R. Weart, *The Discovery of Global Warming* (Cambridge: Harvard University Press, 2003). James Rodger Fleming, *The Callendar Effect* (Boston: American Meteorological Society, 2007).
- ¹⁸⁹ Ivan Th. Rosenqvist, «Den store miljøbløffen», *Vegviseren* 16 (1989), 8–9. Anders Elverhøy, «Om istider og klima i fortid og fremtid», i Knut Bjørlykke, *Geologi: Miljø og ressurser* (Oslo: Institutt for geologi, Universitetet i Oslo, 2000), 79–88.
- ¹⁹⁰ Rosenqvist, «Jordens undergang», (1966), 477.
- ¹⁹¹ Ivan Th. Rosenqvist, «Vett eller vasskraft?», *Syn og segn*, 62 (9) (1966), 1–5; «Muligheter for kjemisk intelligensindustri i Norge», *Tidskrift for kjemi, bergvesen og metallurgi* 8/9 (1967), 142–146.
- ¹⁹² Finn Lied (leder), Odd Aukrust, Knut Breirem, Kjell Baalsrud, Wenche Barth Eide, Ivan Th. Rosenqvist, Gunnar Sætersdal, Ivar Brunborg (sekretær), *Norges ressursituasjon i global sammenheng*, NOU 1974: 55 (Oslo: Universitetsforlaget, 1974), 201.
- ¹⁹³ Bredo Berntsen, «Sett Rosenqvist i gapestokken!», *Orientering* 11 (1974), 10.
- ¹⁹⁴ Odd Rune Austgulen (et al.), *Ressurser, befolkning: en kommentar til NOU 1974:55* (Bergen: Norges handelshøgskole, 1975). Knut Breirem, *Norges ressursituasjon i global sammenheng: utdrag og kommentarer til NOU 1974:55* (Ås: Norsk institutt for næringsmidelforskning, 1974). Harald Myrås (et al.), *Kritiske og supplerende kommentarer til NOU 1974:55* (Trondheim: Komiteen for miljøvern, 1975).
- ¹⁹⁵ Nils Ottesen, «Håpløshetens evangelium», *Orientering*, 11 (1974), 10.
- ¹⁹⁶ Jan Borring, «En tallmagiker refser romantikerne», *Orientering*, 11 (1974), 10.
- ¹⁹⁷ Gro Harlem Brundtland, «Forskning, forvaltning og politikk», *Ting* 2 (1977), 24–31, 28. Ellen Schrupf, *Abortsakens historie* (Oslo: Tiden, 1984).
- ¹⁹⁸ Brundtland sitert i Steinar Hansson og Ingolf Håkon Teigene, *Makt og mannefall: Historien om Gro Harlem Brundtland* (Oslo: Cappelen, 1992), 38.
- ¹⁹⁹ Gro Harlem Brundtland og Lars Walløe, «Menarcheal age in Norway in the 19th Century: A re-evaluation of Historical Sources», *Annals of Human Biology* 3 (1976), 363–374. Gro Harlem Brundtland og Knut Liestøl, «Seasonal variations in menarche in Oslo», *Annals of Human Biology* 9 (1982), 35–43. Se også Lars Walløe (red.), *Seksualitet, familieplanlegging og prevensjon i Norge* (Oslo: Universitetsforlaget, 1978).
- ²⁰⁰ Gro Harlem Brundtland, «Forskning, forvaltning og politikk», *Ting* 2 (1977), 24–31, 25.
- ²⁰¹ Brundtland, «Forskning, forvaltning og politikk», (1977), 29.
- ²⁰² Gro Harlem Brundtland i *Stortingsforhandlinger 1974/1975*, 13. mai 1975, «Energiforsyning i Norge i framtida», 4163. Yngve Nilsen, *En felles plattform? Norsk oljeindustri og klimadebatten i Norge fram til 1998* (Oslo: TMV Senter, 2001), 37–65.
- ²⁰³ Øyvind Nøttestad, *SFT: Fra forkynner til forvalter* (Oslo: SFT, 1994), 14–53. Bjarne Sivertsen, *Beregning av midlere belastning gjennom lengere tid som resultat av utslippene fra varmekraftverk på Slagentangen* (Kjeller: Norsk institutt for luftforskning, mai 1971). Petroleumsanlegget hadde i 1976 tillatelse til å slippe ut 550 kg/time ren svovel i luften. Rune Frank Andersen og Tom-Ilaf Norheim Kjær, *Esso-Raffineriene ved Slagentangen og Valloy og deres betydning for Tønsberg-distriktet* (Bergen: Norges Handelshøgskole, 1976), 19.
- ²⁰⁴ Wade Rowland, *The Plot to Save the World: The life and times of the Stockholm conference on the human environment* (Toronto: Clarke, Irwin, 1973). Karl F. Kaltenborn, «Miljøvern – globale løsninger for globale problemer», *Teknisk ukeblad*, 119:28 (1972), 4. United Nations, *Report of the United Nations Conference on the Human Environment* (New York: United Nations, 1973).
- ²⁰⁵ Svante Oden, *Aspects of the atmospheric corrosion climate* (Stockholm: IVA's Korrosionssnämnd, 1965); «Regionala aspekter på miljöstörningar», *Vann*, 4:3 (1969), 93–112. Ministry of Foreign Affairs and Ministry of Agriculture, *Air pollution across national boundaries: the impact on the environment of sulfur in air and precipitation: Sweden's case study for the United Nations Conference on the Human Environment* (Stockholm: Bocktrykeriet, 1971). C.G. Rossby og H. Egner, «On the chemical climate and its variation with the atmospheric circulation pattern», *Tellus* 1 (1955), 118–133. Eilif Dahl, «Omkring nedbørens forsuring og plantenes næringstilgang», *Vann*, 4:3 (1969), 120–123.
- ²⁰⁶ Eilif Dahl and Oddvar Skre, *En undersøkelse av virkningen av sur nedbør på produktiviteten i landbruket* (Stockholm: Nordforsk, Miljøvårdssekretariatet, Pub. 1, 1971); *En vurdering av mulige eller sannsynlige skader for landbruket ved utslipp av røyk fra et planlagt varmekraftverk på Slagentangen* (Oslo: Røykskaderådet, 1971). Eilif Dahl, «Kostnader ved utslipp av svoveldioksyder i atmosfæren», *Teknisk ukeblad*, 118:50 (1971), M1-2.
- ²⁰⁷ Oddvar Skre, *Sur nedbør: Årsaker og verknader* (Oslo: Norges Naturvernforbund, 1972), 48.
- ²⁰⁸ Aksel Lydersen, «Kostnader ved utslipp av svoveloksyder i atmosfæren», *Teknisk ukeblad*, 119:9 (1972), 19. Nils Andreas Sørensen, «Kostnader ved utslipp av svoveloksyder i atmosfæren», *Teknisk ukeblad*, 119:16 (1972), 46.
- ²⁰⁹ Helmer Dahl, «Forurensning, forskere og politikere», *Teknisk ukeblad*, 118:9 (1971), 22–25. J.A. Andersen, «Våre jordressurser: Dagens vekstkurve tilsier termisk ubalanse om 50 år», *Teknisk ukeblad*, 118:36 (1971), 15–18, 23. Anonym, «Alle prater naturvern ... Disse gjør noe», *Teknisk ukeblad*, 118:40 (1971), 17–18. Anders Omholt, «Naturressursene i samfunnspolitisk perspektiv», *Teknisk ukeblad*, 119:20 (1972), 15–16, 32.
- ²¹⁰ Nils Kvåle, «Flytende naturgass – vårt fremtidige drivstoff?», *Teknisk ukeblad*, 118:7 (1971), 19–22. Arthur Landberg, «Naturgasskraftverk – alternativ til olje/atomkraftverk?», *Teknisk ukeblad*, 118:25 (1971), 28, 32; «Naturgasskraftverk i elektrisitetsforsyningen», *Teknisk ukeblad*, 119:1 (1972), 11, 15; «Naturgasskraft i et optimalt sammensatt kraftsystem», *Teknisk ukeblad*, 119:13 (1972), 4–5.
- ²¹¹ Anonym, «Forurensningene kan bringes under rimelig kontroll», *Teknisk ukeblad*, 119:18 (1972), 3–4.
- ²¹² Eilif Dahl, «Kostnader ved utslipp av svoveloksyder i atmosfæren», *Teknisk ukeblad*, 119:22 (1972), 3–5. Egil Aune, «Sur nedbørs følger for skogbruket», *Teknisk ukeblad*, 119:24 (1972), 29–30.
- ²¹³ Brynjulf Ottar, «OECD/Nordforsk-projektet tar sikte på å klarlegge spredningsmønster for sur nedbør i Europa», *Teknisk ukeblad*, 119:24 (1972), 15–16.
- ²¹⁴ Arthur Landberg, «Kraftverk basert på naturgass», *Teknisk ukeblad*, 119:25 (1972), 27–28. Aksel og Dagfinn Lydersen, «Kostnader ved utslipp av svovel i atmosfæren», *Teknisk ukeblad*, 119:25 (1972), 27.
- ²¹⁵ Ingebrigt Jenssen og Ivan Th. Rosenqvist, «Kalsiumutvasking og syrenedfall», *Teknisk ukeblad*, 119:25 (1972), 27.
- ²¹⁶ Eilif Dahl, «Refugieproblemet og de kvartærgeologiske metodene», *Svensk naturvitenskap*, 14 (1961), 81–96.
- ²¹⁷ Ivan Th. Rosenqvist, «Refugieproblemet og de kvartærgeologiske metodene», *Norsk Geologisk Tidsskrift* 41 (1961), 319–321. Eilif Dahl, «Bemerkninger om refugieproblemet og de kvartærgeologiske metodene», *Norsk Geologisk Tidsskrift* 43 (1963), 260–265. Ivan Th. Rosenqvist, «Svar til Eilif Dahl», *Norsk Geologisk Tidsskrift* 43 (1963), 266.

- ²¹⁸ Ivan Th. Rosenqvist, *Numedalsprosjektet - en tverr-geovitenskapelig undersøkelse*, preliminary report, 2 oktober, (Oslo: Institutt of geologi, Universitetet i Oslo, 1970); «Origin and mineralogy glacial and interglacial clays of southern Norway,» *Clays and Clay Minerals* 23 (1972), 153–159. «Sub-moraine deposits in Numedal», *Bulletin of the Geological Institutions of the University of Uppsala* 5 (1973), 7–12.
- ²¹⁹ Inge Bryhni og Ivan Th. Rosenqvist, «De geologiske vitenskaper og menneskene», i Ivan Th. Rosenqvist (red.), *Geologien og mennesket* (Oslo: Gyldendal, 1973), 9–21, 17.
- ²²⁰ Ivan Th. Rosenqvist, «Avskjedsord til realkandidatene», *Nytt fra Universitetet i Oslo*, nr. 13 (1972), 3–4; «Cand.real. festen våren 1972», 5 sider, RA.
- ²²¹ Nils Roll-Hansen, *Ideological Obstacles to Scientific Advice in Politics? The Case of 'Forest Rain' from 'Acid Rain'* (Oslo: Makt- og demokratiutredningen, 2002); «Science, Politics, and the Mass Media: On Biased Communication of Environmental Issues», *Science, Technology and Human Values*, 19 (1994), 324–341; *Sur nedbør – et storprosjekt i norsk miljøforskning* (Oslo; NAVF, 1986); Nils Roll-Hansen og Geir Hestmark, *Miljøforskning mellom vitenskap og politikk* (Oslo: NAVF, 1990).
- ²²² Miljøverndepartementet, *Sur nedbør og dens virkninger i Norge* (Oslo: Miljøverndepartementet, juli 1974); *Internasjonale tiltak for bekjempelse av sur nedbør* (Oslo: Miljøverndepartementet, september 1974).
- ²²³ Eilif Dahl, *Sur nedbør og skog – tilbakeblikk og perspektiver*, manuskript, 21 sider, 1985, 7, Agricultural Library, Ås. Finn H. Brække (red.) og Gunnar Abrahamsen (forfatter av sammendrag), *Impact of acid precipitation on forest and freshwater ecosystems in Norway: summary report on the research results from phase 1 (1972–1975) of the SNSF-project* (Oslo: Sur nedbørs virkning på skog og fisk, 1976).
- ²²⁴ Anonym, «Bombe fra geologi-professor: – Nedbøren avgjør ikke surhet i vassdragene», *Aftenposten* 26. november 1976, 1. Anonym, «Sur nedbør-forskere skeptiske til prof. Rosenqvists teorier», *Aftenposten* 27. november 1976, 4. Anonym, «Professor Rosenqvist: Negative kommentarer skyldes misforståelser», *Aftenposten* 27. november 1976, 4. Anonym, «Faglig isolasjon fare for forskere», *Aftenposten* 27. november 1976, 4. Helge Roed, «Oppsiktsvekkende fra professor Rosenqvist: Det er ikke nedbøren som forsurer våre elver og vann», *Arbeiderbladet* 26. november 1976, 1, 7. Anonym, «Statssekretær i MD: Rosenqvist teori ikke ny», *Aftenposten* 27. november 1976, 1, 4. Bo Lilledal Andersen, «Forskning om sur nedbør: Viktige forhold ikke undersøkt!», *Nationen* 27. november 1976, 1.
- ²²⁵ Ivan Th. Rosenqvist, *Et bidrag til analyse av geologiske materialers bufferegenskaper mot sterke syrer i nedbørsvann* (Oslo: NAVF, 1976), 115–116, sitat s. 115.
- ²²⁶ Ivan Th. Rosenqvist, *Sur jord surt vann* (Oslo: Ingeniørforlaget, 1977), 99–103, sitat s. 101.
- ²²⁷ Arne Sellæg, «Professorrapport blir kalt 'tull': Kritikk mot sur nedbør-forskning tilbakevises», *Dagbladet* 13. april 1977. Gro Harlem Brundtland, *Mitt liv 1939–1986* (Oslo: Gyldendal, 1997), 175.
- ²²⁸ Anonym, «Sur nedbør-debatt kan gi nye krav», *Aftenposten* 30. november 1976, 1. Anonym, «Fortsatt innsats nødvendig for å finne virkningene av sur nedbør», *Aftenposten* 30. november 1976, siste side. Anonym, «Nye synspunkter på foruringen av våre vassdrag», *Nytt fra Universitetet i Oslo*, 30. november 1976, 1–2. Anonym, «Rosenqvists bidrag viktig», *Aftenposten* 1. desember 1976, 1,4. Anonym, «Sur nedbør-forskere avviser Rosenqvist», *Arbeiderbladet* 1. desember 1976, 7. Bo Lilledal Andersen, «Kjemi-geolog bak omstridt rapport om sur nedbør», *Nationen* 4. desember 1976, 9. John S. Gray, «Rosenqvist-rapporten: En fundamentalt riktig hypotese», *Aftenposten*, 6. desember 1976, 2. Per Jørgensen, Harald Bergseth, Johannes Kjensmo, Eigil Hesstvedt, «Riktig å påpeke mangler ved SNSF-prosjektet», *Aftenposten* 31. mars 1977. Gunnar Magnus, «Gro H.B. Min sti er ren», *Aftenposten* 11. november 1977, 1.
- ²²⁹ Forskerforbundet, «Styrepapirer 1977», Forskerforbundets arkiv, 5–6. Yngve Nilsen, *En sterk stilling? Norsk forskerforbunds historie 1955–2005* (Oslo: Vigmostad & Bjørke, 2005), 93–94. Arne Semb-Johansson, *Noen mimringer fra min tid som generalsekretær i Det Norske Videnskaps-Akademi*, upublisert 1985, 27–28. Kim Gunnar Helsvik, *Elitisme på Norsk: Det Norske Videnskaps-Akademi 1945–2007* (Oslo: Novus forlag, 2007), 160.
- ²³⁰ Anonym, «Ukens mest spennende møte», *Nå* 13 (april 1977), 2–5, 4.
- ²³¹ Anonym, «Ukens mest spennende møte», *Nå* 13 (april 1977), 2–5, 5.
- ²³² Ivan Th. Rosenqvist, «Den store miljøbløffen», *Vegviseren* 16 (1989), 8–9. Anders Elverhøi, «Om istider og klima i fortid og fremtid», i Knut Bjørlykke, *Geologi: Miljø og ressurser* (Oslo: Geologisk institutt, Universitetet i Oslo, 2000), 79–88.
- ²³³ Ivan Th. Rosenqvist, «Energi og solidaritet», *Arbeiderbladet* 2. januar 1979, 5.
- ²³⁴ Jeg takker Paul Hofseth for å ha gitt med adgang til sitt personlige arkiv om Rådet. Jeg har også dratt nytte av diverse notater skrevet av Ola Glesne. For en oversikt, se Paul Hofseth, *Rådet for natur- og miljøfag: Rapport fra virksomheten 1972–75* (Oslo: Rådet for natur- og miljøfag, 1975); *Rådet for natur- og miljøfag: Rapport fra virksomheten 1972–78* (Oslo: Rådet for natur- og miljøfag, 1978).
- ²³⁵ Sigmund Kvaløy, 30. oktober 1969, sitert i Finn Alnæs, *Svart snø*, 1976, 1. Bredo Berntsen, «Radikal, liberal, konservativ – en grenseoppgang», *Samtiden* 81 (1972), 178–185. Paul Hofseth, «Fra estetikk til økopolitikk», i *Fra blomsterfredning til økopolitikk: Østlandske Naturvernforening 1914–1974*, Bredo Berntsen (red.) (Oslo: Østlandske Naturvernforening, 1975), 44–50. Frode Gundersen, «Utviklingstrekk ved miljøbevegelsen i Norge», *Sosiologi i dag* 2 (1991), 12–35.
- ²³⁶ Natur- og miljøvernkomiteen (Høyre), *Menneske, natur og miljø* (Oslo: Høyres hovedorganisasjon, 1973). For en fullstendig gjennomgang, se Knut Arne Tvedt, *Utviklingen av Høyres natur- og miljøvernpolitikk 1965–78* (Oslo: hovedfagsoppgave, Historisk institutt, 1983). Francis Sejersted, *Høyres historie: Opposisjon og posisjon* (Oslo: Cappelen, 1984), 345–352.
- ²³⁷ NAVF's utredningsinstitutt, *Miljøvernforskning ved universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter: katalog over forskningsprosjekter i 1973*, (Oslo: NAVF's utredningsinstitutt, 1973).
- ²³⁸ Hans Magnus Enzensberger, «Zur Kritik der politischen Ökologie», *Kursbuch* 33 (oktober 1973), 1–42, oversatt til norsk som «Den politiske økologi – en kritikk», *Vardøger* 9 (1977), 15–46, 21–21.
- ²³⁹ Hans Magnus Enzensberger, *Norsk utakt* (Oslo: Universitetsforlaget, 1984), 77–79.
- ²⁴⁰ Anonym, «Horibelt møte i DNS» og «Grønt Gras og Rød Front», *Universitas* 25. april 1972, UOPA.
- ²⁴¹ Anonym, «Økologidebatten ML-erne aldri forstod», *Universitas* 25. april 1972, UOPA.
- ²⁴² Erik Steineger, *Etnobotaniske undersøkelser i et sherpasamfunn i Rolwaling-dalen, Nepal*, hovedfagsoppgave (Oslo: Matematisk-naturvitenskapelig fakultet, 1977), 22.
- ²⁴³ Sigmund Kvaløy, «Rolwaling – et livssamfunn i likevekt», *Mestre Fjellet*, 15 (1973), 11–12, sitat på s. 12.
- ²⁴⁴ Helge Christie, Erling Amble og Erik Steineger, «To linjer i miljøvern arbeidet», *Miljømagasinet* 8 (1974), 10–11, 22, sitat på side 11.
- ²⁴⁵ Anonym «Kort om forholdet mellom Samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern (snm) og Økopolitisk samarbeidsring», *Ringene*, udatert 1978, 1–4. Se også Pål Ytreberg, «Diktat fra Høyre, Kvaløy m.fl.», (*snm*) nytt 5 (mai 1976), 9–11. Sigmund Kvaløy, «Demokrati», (*snm*) nytt 7 (september 1976), 7–9.
- ²⁴⁶ Helge Christie, «Kina» (*snm*) nytt 9 (desember 1976), 22–23. Erling Amble, «Kineserne og økologien», (*snm*) nytt 7 (september 1977), 20–22. Kjell Gunnar Holm og Knut Sørensen, «Økologi og økopolitikk: Noen trekk ved økobevegelsen i Norge», *Vardøger* 9 (1977), 47–69. Om det maoistiske regimets behandling av miljøet, se Judith Shapiro, *Mao's war*

- against nature : Politics and the environment in revolutionary china (Cambridge, 2001).
- ²⁴⁷ Anders Magnus og Tor Selstad (intervju med Johan Galtung), «Massenes skaperkraft er uendelig», *Miljømagasinet* 1 (1974), 24–27, sitat på s. 27.
- ²⁴⁸ Anders Magnus og Tor Selstad (intervju med Johan Galtung), «Massenes skaperkraft er uendelig», *Miljømagasinet* 1 (1974), 24–27, sitat på s. 24.
- ²⁴⁹ Johan Galtung og Fumiko Nishimura, *Kan vi lære av kineserne?* (Oslo: Gyldendal, 1975), 94–97, sitat på s. 94.
- ²⁵⁰ Anonym [Sigmund Kvaløy], «Økopolitisk samarbeidsring ('Ringene') i stutte ordelag», *Ringene* 1 (1978), 3–5.
- ²⁵¹ Anonym, «Miljøvern ved Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet», *Nytt fra Universitetet i Oslo* nr. 17, 24. november 1971, 7.
- ²⁵² Anonym, «Miljøvern ved Universitetet», *Universitas* 18. januar 1972, UOPA.
- ²⁵³ Johs. Andenæs sitert i Anonym, «Naturvern og forskning», *Nytt fra Universitetet i Oslo* nr. 5 1972, 1–2.
- ²⁵⁴ Anonym, «Menneske – natur – miljø», *Nytt fra Universitetet i Oslo* nr. 3 1972, 1–3.
- ²⁵⁵ Anonym, «Grå masse av jurister, ikke norsk lov hindrer naturvern», *Aftenposten*, 1. mars 1972, OUPA.
- ²⁵⁶ Anonym, «Menneske – natur – miljø», *Ingeniør-nytt* 10. mars 1972, 1.
- ²⁵⁷ Anonym, «Natur- og miljøvern – hva nå?», *Nytt fra Universitetet i Oslo* nr. 5 1972, 2–3.
- ²⁵⁸ Sigmund Kvaløy, «Forskerne ut av sine fagbåser!», *Universitas* 14. mars 1972, UOPA.
- ²⁵⁹ Bjørn Hersoug, «Politikk og økologi: En ikke-autoritativ presentasjon av SNM», *Universitas* 7. april 1972, UOPA.
- ²⁶⁰ Anonym, «Ny moral», *Universitas* 7 april 1972, UOPA.
- ²⁶¹ Anonym, «Undervisning og forskning i natur- og miljøfag ved Universitetet», *Nytt fra Universitetet i Oslo* nr. 10, 20. juni 1972, 7–8, UOPA.
- ²⁶² Anonym, «Rådet for natur- og miljøfag», *Nytt fra Universitetet i Oslo* nr. 11, 5. september 1972, 6, UOPA.
- ²⁶³ Ove Molland, «EEC og miljøvern», *Universitas* 7. april 1972, 3, UOPA.
- ²⁶⁴ Samarbeidsgruppa for natur- og miljøvern [Erling Amble, Botolv Helland, Karl G. Høyer, Sigmund Kvaløy, Magne Lindholm, Dag Norling og Arne Vinje], *Dette bør du vite om EF* (Oslo: Pax, 1972), 1.
- ²⁶⁵ Sigmund Kvaløy, «Demokrati», (*snm*) *nytt* 7 (september 1976), 7–9, 7.
- ²⁶⁶ Arne Næss, «The shallow and the deep, long-range ecology movements: A summary», *Inquiry*, xvi (1973), 95–100.
- ²⁶⁷ Arne Næss, «The shallow and the deep» (1973), 95–98. Næss' uthevelse.
- ²⁶⁸ Anonym, «Forberedende øko-filosofi», *Adresseavisen* 21. juni 1973, UOPA. John Baardsgaard, «Forberedende økofilosofi», *Morgenbladet* 2. august 1973, UOPA. A.M.R., «3700 til Oslo for å immatrikuleres», *Morgenbladet* 29. august 1973, UOPA. Anonym, «Auditorium i Marka», *Aftenposten* 1 oktober 1973, UOPA. Anonym, «Miljøundervisning for nye studenter», *Aftenposten* 27. september 1973, UOPA. Anonym, «Seminar om natur- og miljøvern», *Hallingdølen* 2. november 1973, UOPA.
- ²⁶⁹ Ola Glesne, «RNM Undervisning», 13 sider, udatert [tidlig i 1990-årene], FA.
- ²⁷⁰ Arne Næss, *En del elementære logiske emner*, forskjellige utgaver (Oslo: Universitetets studentkontor / Universitetsforlaget 1941–1985); *Oppgavesamling i logikk*, forskjellige utgaver (Oslo: Universitetets studentkontor / Universitetsforlaget 1942–1961); *Filosofiens historie*, 2 vol., forskjellige utgaver (Oslo: Universitetsforlaget, 1961–2001).
- ²⁷¹ Thor Inge Rørvik, *Historien om examen philosophicum 1675–1983* (Oslo: Forum for universitetshistorie, 1999), s. 235.
- ²⁷² Hjalmar Hegge, «Økologi og filosofi», *Forskningsnytt* 4 (1973), 54–56, 56.
- ²⁷³ Anonym, «Miljøfagundervisning ved Universitetet i Oslo», [intervju med Paul Hofseth], *Nytt fra Universitetet i Oslo*, nr. 13 (1974), 1–2; «Rådet for natur- og miljøfag er blitt permanent», *Nytt fra Universitetet i Oslo*, nr. 6 (1976), 3–4.
- ²⁷⁴ Sigmund Kvaløy, «Økofilosofi som forståelsesnøkkel», i Paul Hofseth (red.), *Økofilosofisk lesebok*, vol. 1 (Oslo: (snm), 1974), manuskript 1–16. Øystein Nesje, «Økofilosofisk lesebok» (anmeldelse), *Miljømagasinet* nr. 6 (1974), 30.
- ²⁷⁵ Hans Eirik Aarek, «Gresk naturoppfatning og vitenskap», i Paul Hofseth (red.), *Økofilosofisk lesebok*, vol. 2 (Oslo: (snm), 1974), 20 sider.
- ²⁷⁶ Gunnar Breivik, «Læren om Gud og det store huset: (teo-logi og øko-logi)», i Paul Hofseth (red.), *Økofilosofisk lesebok*, vol. 2 (Oslo: (snm), 1974), 17 sider.
- ²⁷⁷ Hjalmar Hegge, «Livskvalitet og levestandard», i Paul Hofseth (red.), *Økofilosofisk lesebok*, vol. 2 (Oslo: (snm), 1974), 7 sider.
- ²⁷⁸ Ivar Mysterud, «Noen økologiske grunnbegreper», i Paul Hofseth (red.), *Økofilosofisk lesebok*, vol. 1 (Oslo: (snm), 1974), manuskript, 48 sider. Eugene Odum, *Fundamentals of Ecology*, 3 utg. (Philadelphia: Saunders, 1971). Howard Odum, *Environment, Power and Society* (New York: Wiley, 1971).
- ²⁷⁹ Øystein Nesse, «Økofilosofisk lesebok», *Miljømagasinet* 5 (1974), 31; «Økofilosofisk lesebok», *Miljømagasinet* 6 (1974), 30.
- ²⁸⁰ Karl Gåsvatn (intervju med Anfinn Stigen), «Menneskeverd og miljø viktigere enn naturvitenskap», *Vårt land* 18. mai 1971, UOPA.
- ²⁸¹ Anfinn Stigen, *Mennesket og naturen*, manuskript, 308 sider, 1973, NB. Clarence J. Glacken, *Traces on the Rhodian Shore: Nature and culture in Western thought from ancient times to the end of the eighteenth century* (Berkeley, Calif.: University of California Press, 1967).
- ²⁸² Anfinn Stigen, *Tenkningens historie*, 2 vol., (Oslo: Gyldendal, 1983).
- ²⁸³ Arnfinn Stigen, Anfinn Stigen, «En del hovedpunkter i forelesning 'mennesket og naturen' holdt for examen philosophicum-studenter september 1973», i Paul Hofseth (red.), *Økofilosofisk lesebok*, vol. 2 (Oslo: (snm), 1974), 7 s.
- ²⁸⁴ Stigen, *Mennesket og naturen*, manuskript, 1973, NB, s. 281–308.
- ²⁸⁵ Hjalmar Hegge, «Jürgen Habermas og erkjennelsesteoriens dilemma», *Norsk filosofisk tidsskrift* 4 (1969), 133–158.
- ²⁸⁶ Hjalmar Hegge, «Økologi og filosofi», *Forskningsnytt* 4 (1973), 54–56.
- ²⁸⁷ Hjalmar Hegge, *Mennesket og naturen : Naturforståelsen gjennom tidene – med særlig henblikk på vår tids miljøkrise* (Oslo: Universitetsforlaget, 1978), 153.
- ²⁸⁸ Hjalmar Hegge, «Human-økologi eller sosial-darwinisme : Veier og avveier i økofilosofien», *Norsk filosofisk tidsskrift* 11:1 (1977), 1–24.
- ²⁸⁹ Jon Godal, «Litt of Ressurser», i Paul Hofseth (red.), *Økofilosofisk lesebok*, vol. 1 (Oslo: (snm), 1974), manuskript, 16 s.
- ²⁹⁰ Øystein Nesje og Sven Erik Skønberg, «Økokrisen, Norge, og vi: Intervju med Sigmund Kvaløy», *Miljømagasinet* 6 (1974), 20–22, 28.
- ²⁹¹ Øystein Nesje og Sven Erik Skjønberg, «Forord», i *Natur og menneske : artikkelsamling* (Oslo: Rådet for natur- og miljøfag, 1980–1982), 6.
- ²⁹² Ola Glesne, «Noen økologiske grunnbegreper», i *Natur og menneske : artikkelsamling* (Oslo: Rådet for natur- og miljøfag [1979]), 13–27. Edward Wilson, *Sociobiology: The New Synthesis* (Cambridge: Harvard University Press, 1975). Richard Dawkins, *The Selfish Gene* (Oxford: Oxford University Press, 1976).
- ²⁹³ Ann og Magnar Norderhaug, «Norge og overbefolkningen», i *Natur og menneske : artikkelsamling* (Oslo: Rådet for natur- og miljøfag [1979]), 156–188.

- ²⁹⁴ Sven Erik Skønberg, «Norsk økofilosofi», i *Natur og menneske : artikkelsamling* (Oslo: Rådet for natur- og miljøfag [1979]), 63–81, 63.
- ²⁹⁵ Harald Beyer-Brock, «Den økologiske harmonimodell», i *Natur og menneske : artikkelsamling* (Oslo: Rådet for natur- og miljøfag [1979]), 243–248; «Den økologiske 'harmonimodell' sett i lys av jegere og sankere, eller de såkalte naturfolk», *Naturen* 3 (1977), 99–103.
- ²⁹⁶ Erik Nord, «Underutvikling og utvikling», i *Natur og menneske : artikkelsamling* (Oslo: Rådet for natur- og miljøfag [1979]), 189–229
- ²⁹⁷ Marshal Sahlins, «Primitiv økonomi», i *Natur og menneske : artikkelsamling* (Oslo: Rådet for natur- og miljøfag [1979]), 37–46.
- ²⁹⁸ Kvaløy, «Økokrise, natur og menneske» og «Buddhisme-økologi. Et tanke slektskap», i *Natur og menneske : artikkelsamling* (Oslo: Rådet for natur- og miljøfag [1979]), 82–119, 249.
- ²⁹⁹ Anonym, «Kurs i miljøkunnskap på Distrikthøgskolen», *Lofotposten*, udatert, 1975, UOPA. Anonym, «Ny linje med særlig vekt på økologi til høsten», *Sunnmørsposten* 19. mars 1977, UOPA. Aage Gløen, «Refleksjoner etter kurs i natur- og miljøvernsspørsmål i Oppegård», *Østlandets Blad*, 26. mai 1977, UOPA.
- ³⁰⁰ Øystein Nesje og Sven Erik Skjønberg, «Forord», i *Natur og menneske : artikkelsamling* (Oslo: Rådet for natur- og miljøfag [1979]), 1–12, sitater på s. 4 og 12.
- ³⁰¹ Hans Skjervheim, *Objectivism and the Study of Man* (Oslo: Universitetsforlaget, 1959); *Deltakar og tilskodar* (Oslo: Institute of Sociology, 1957). Arne Næss, *Erkenntnis und wissenschaftliches Verhalten* (Oslo: Vitenskapsakademiet, 1936). Arne Næss og Inga Bostad, *Inn i filosofien : Arne Næss' ungdomsår* (Oslo: Universitetsforlaget, 2002).
- ³⁰² Hans Skjervheim, «Naturvern og politikk», *Vassdrag og samfunn*, Rolf Vik (red.) (Oslo: Universitetsforlaget, 1971), 180–188, sitat på s. 181.
- ³⁰³ Øyvind Østerud, «Naturverdier og samfunn – en ideologisk skisse», Gunnar Skirbekk, «Distrikthøgskolar, mot-ekspertise og populisme», *Vassdrag og samfunn*, Rolf Vik (red.) (Oslo: Universitetsforlaget, 1971), 189–210, 213–234. Øyvind Østerud, *Konflikt og administrasjon : en studie i norsk kraftutbygging*, hovedfagsoppgave (Oslo: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo, 1970).
- ³⁰⁴ Arne Næss i samarbeid med Thomas Krogh, *Vitenskapsfilosofi: utvalgte emner til imledning* (Oslo: Universitetsforlaget, 1971), 1.
- ³⁰⁵ Næss og Krogh, *Vitenskapsfilosofi* (1971), 2.
- ³⁰⁶ Næss og Krogh, *Vitenskapsfilosofi* (1971), 55.
- ³⁰⁷ Per Ariansen, *Miljøfilosofi : en innføring* (Oslo: Universitetsforlaget, 1992).
- ³⁰⁸ Arne Næss i samarbeid med Per Ariansen, Thomas Krogh og Hans Eirik Aarek, *Vitenskapsfilosofi : en innføring*, 2. foreløpige utgave (Oslo: Universitetsforlaget, 1973), 3.
- ³⁰⁹ Næss i samarbeid med Ariansen, Krogh og Aarek, *Vitenskapsfilosofi* (1973), 3, 63.
- ³¹⁰ Arne Næss, «Forskerens ansvar i miljøkrisen», *Forskningsnytt*, 17 (1972), 48–51, s. 48. Gjengitt i Næss i samarbeid med Ariansen, Krogh og Aarek, *Vitenskapsfilosofi* (1973), 145–152.
- ³¹¹ Sverre Kværner, «Når vitenskap blir økopolitikk», *Universitas* nr. 6/7, 26. april 1979, 13.
- ³¹² Arne Næss, «The Case against science», *Science between culture and counter-culture*, C.I. Des-saur, Arne Næss, Everett Reimer, Hans J. Eysenck og A.G.M. van Melson (red.) (Nijmegen: Dekker & van de Vegt, 1975), 25–48. sitat på s. 26, Næss' uthevelse. Arne Næss, *The Pluralist and Possibilist Aspect of the Scientific Enterprise* (London: George Allen and Unwin, 1972).
- ³¹³ Næss, «The Case Against Science», 27.
- ³¹⁴ Arne Næss, *Anklagene mot vitenskapen* (Oslo: Universitetsforlaget, 1980).
- ³¹⁵ Paul Feyerabend, «Remarks on Interpretation and Preciseness» [1955], i *Philosophical Dialogues : Arne Næss and the Progress of Ecophilosophy*, Nina Witoszek og Andrew Brennan (red.) (Lanham: Rowman and Littlefield, 1999), 50–56, sitat på s. 56. Arne Næss, *Interpretation and Preciseness : A Contribution to the Theory of Communication* (Oslo: Dybwad, 1953).
- ³¹⁶ Paul Feyerabend, «'Science.' The Myth and its Role in Society», *Inquiry* 18 (1975), 167–181.
- ³¹⁷ Arne Næss, «Why not Science for Anarchists too? A Reply to Feyerabend», *Inquiry* 18 (1975), 183–194. Se også «Paul Feyerabend: A Green Hero?», i *Beyond Reason*, G. Munevar (red.), (Dordrecht: Kluwer, 1991), 403–416.
- ³¹⁸ Næss, «The Case Against Science», 46.
- ³¹⁹ Næss, «The Case Against Science», 46.
- ³²⁰ Arne Næss, *Økologi og filosofi*, utg. 1–3 (Oslo: Filosofisk institutt, 1971–1973).
- ³²¹ Arne Næss, *Økologi, samfunn og livsstil* (Oslo: Universitetsforlaget, 1974, 1976).
- ³²² Anonym (intervju med Paul Hofseth), «Miljøfagsundervisningen ved Universitetet i Oslo», *Nytt fra Universitetet i Oslo* nr. 13, 11. juni 1974, 1–2.
- ³²³ Anonym, «Reglement for Rådet for natur- og miljøfag», *Nytt fra Universitetet i Oslo* nr. 8, 6. mai 1975, 4.
- ³²⁴ Anonym, «Rådet for natur- og miljøfag er blitt permanent», *Nytt fra Universitetet i Oslo* nr. 6, 16. mars 1976, 3–4.
- ³²⁵ Kjell Jørgensen, «Grønn bølge», *VG*, 26. juli 1974, UOPA.
- ³²⁶ Paul Hofseth, «Voksenopplæring og desentralisert miljøfagundervisning» [1976], i *Miljøverdsutbildning vid universitet och högskoler*, Lars Emmelin (red.) (Oslo: Nordisk ministerråd, 1977), 62–70. Per Arild Garnåsjordet, «Forskerutdanning i natur- og miljøfag» [1976], i *Miljøverdsutbildning vid universitet och högskoler*, Lars Emmelin (red.) (Oslo: Nordisk ministerråd, 1977), 71–80. Sigmund Lieberg, *Environmental Education in Nordic Compulsory Schools* (Copenhagen: Nordisk ministerråd, 1976).
- ³²⁷ Ola Glesne, «RNM Undervisning», 13 sider, udatert [tidlig i 1990-årene], FA.
- ³²⁸ Anonym, «God generalprøve for Miljøfagseminaret», *Nytt fra Universitetet i Oslo* nr. 5, 18. mars 1975, 2.
- ³²⁹ Rolf Ottesen, «Vellykket solenergiforsøk», *VG*, 22. september 1975, UOPA. Anonym, «Solen – en enorm ressurs: Vellykket forsøk i Norge», *Adresseavisen* 23. september 1975, UOPA.
- ³³⁰ Anonym, «Miljøteknologiske prosjekt», *Snm-nytt* 6 (1977), 22.
- ³³¹ Arild Hervik (et al.), *Energianalyser : energiforbruket ved framstilling og distribusjon av matvarer* (Oslo: Rådet for natur- og miljøfag, 1977).
- ³³² Olav Benestad, *Kurs om energi og energisparing* (Oslo: Rådet for natur- og miljøfag, 1978). Senere publisert som *Energispareboka*.
- ³³³ Jan Borring og Per Houge, *Den økologiske krisen i Sahel* (Oslo: Rådet for natur- og miljøfag, 1975).
- ³³⁴ Ivar Mytting og Rasmus Hansson, *Friluftsliv i konsesjonsbehandling av vassdragsaker* (Oslo: Rådet for natur- og miljøfag, ca. 1980).
- ³³⁵ Terje Albregtsen, «Rådet for økopate», og «Frå England til Kaukasus», *Universitas* nr. 10/11, 10. oktober 1977, 12, 15.
- ³³⁶ Anonym, «NSU Krets, møtereferat», 22. mai 1973, manuskript, 2 sider, PH. Olav Benestad, «Innstilling om nærtrafikken i Oslo-området», 29. mars 1971, manuskript, 2 sider, PH.
- ³³⁷ Arne Vinje, «Distriktsnedbygging eller auka sjølbergning?», *Miljømagasinet* 5 (1973), 32–34; «Norsk økopolitikk: Fram for auka sjølbergning», *Miljømagasinet* 4 (1973), 30–32.
- ³³⁸ Paul Hofseth og Harald Celius, *Sosiale konsekvenser av oljevirkosomhet i Skottland* (Oslo: Rådet for natur- og miljøfag, 1975).
- ³³⁹ Karina Vogt, «Hard kamp om oljeboring nord for 62°», *Universitas* nr. 12/13 1976, 17.
- ³⁴⁰ Ron Eyerman, «Intellectuals and popular movements: The Alta confrontation in Norway», *Praxis international*, iii (1983), 185–198. Lars Martin Hjorthol, *Alta: Kraftkampen som utfordret statens makt* (Oslo, 2006). Yngve Nilsen, «Ideologi eller kompleksitet? Motstand mot vannkraftutbygging i Norge i 1970-årene», *Historisk tidsskrift* 87 (2008), 61–84.

- ³⁴¹ Jan-Erik Kofoed, «Nok ein sigar for kraftfantastane?», *Snm-nytt* 1 (januar 1978), 3.
- ³⁴² Lennart Hovland, «Skal statsansatte få fri til Alta-aksjoner?», *Morgenbladet* 8. januar 1981, 9.
- ³⁴³ Ottar Grepstad, «Folkeuniversitet i fjellet», *Universitas* 11 (17. september 1979), 11.
- ³⁴⁴ Ola Glesne og Rasmus Hansson (intervju med Nils Faarlund), «Har miljøørsla glemte naturen?», *Miljømagasinet* 7 (1983), 4–5.
- ³⁴⁵ Jon Wetlesen, «Hvorfor naturvern? Noen kommentarer til Arne Næss' dypøkologiske svar», *Norsk Filosofisk Tidsskrift* 27 (1992), 87–110.
- ³⁴⁶ Arne Næss, «The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movements: A Summary», i *Philosophical Dialogues*, Andrew Brennan og Nina Witoszek (red.) (Rowman & Littlefield, 1999), 3–7, sitat i note 1, s. 7.
- ³⁴⁷ David Rothenberg og Peter Reed (ovr.) (red.), *Wisdom of the Open Air: The Norwegian Roots of Deep Ecology* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993). Arne Næss, *Ecology, Community and Lifestyle*, David Rothenberg (ovr.) (red.), (Cambridge: Cambridge University Press, 1989). Holmes Rolston III, «Ecology, Community and Lifestyle», *Ethics*, 101 (1991), 906–907. Jim Cheney, «Ecology, Community and Lifestyle», *Environmental Ethics*, vol. 13 (1991), 263–273. Alan R. Drengson (red.), *The Trumpeter: Journal of Ecosophy*, 9 (1992), 43–91, med artikler om Arne Næss og økosofi av Warwick Fox, David Rothenberg, Michael Zimmerman, Richard Langlais, Doloers LaChapelle, George Sessions, Bill Devall, Trudy Frisk Yuichi Inoue og Melissa Nelson.
- ³⁴⁸ TMS, «Rådet for natur- og miljøfag», *Nytt fra Universitetet i Oslo* 8. november 1987, 19.
- ³⁴⁹ Gunnar Grendstad, Per Selle, Øystein Bortne og Kristin Strømsnes, *Unique Environmentalism* (New York: Springer, 2006), 42–43. Øyvind Nøttestad, *SFT: Fra forkynner til forvalter: SFTs historie fram til 1994* (Oslo: SFT, 2002), 126–191.
- ³⁵⁰ Paul Hofseth, «Biologer i forvaltninger», *Bio* 1/2 (1984), 5–11.
- ³⁵¹ Hermod Haug, «Bioteknologi – selger biologene sjela si?», *Bio* 2 (1987), 4–5.
- ³⁵² World Commission on Environment and Development, *Our Common Future* (New York: Oxford University Press, 1987).
- ³⁵³ Gro Harlem Brundtland, *Mitt liv: 1939–1986* (Oslo: Gyldendal, 1997), 125–150.
- ³⁵⁴ Sigmund Kvaløy Sætereng, «Vår felles framtid – symptom på katastrofe?», *Nytt fra Universitetet i Oslo* 8. november 1987, 16–19.
- ³⁵⁵ Hartvig Sætra, *Jamvektssamfunnet er ikkje noko urtete-selskap* (Oslo: Samlaget, 1990). Hjorthol, *Alta*, 2006.
- ³⁵⁶ Gro Harlem Brundtland, *We have only one earth : Metalworkers, economic growth, and the environment* (Geneva, Switzerland: International Metalworkers' Federation, 1987?), 1.
- ³⁵⁷ *Miljø og utvikling. Norges oppfølging av Verdenskommisjonens rapport*, St.meld. nr. 46, innst. S. nr. 273 for 1988–1989.
- ³⁵⁸ Yngve Nilssen, *En felles plattform? Norsk oljeindustri og klimadebatten i Norge fram til 1998*, avhandling (dr.art.) (Oslo: Senter for teknologi, innovasjon og kultur, Universitetet i Oslo, 2001).
- ³⁵⁹ Anthony Giddens, *The Politics of Climate Change* (London: Polity, 2009).